

አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት
ትምህርተ እግዚአብሔር

1ኛ መጽሐፍ

ጥናት 1. ትምህርተ አስተርጓፊ

ጥናት 2. ትምህርተ ባሕርይ እግዚአብሔር

ጥናት 3. ትምህርተ ፍጥረት

በቄስ ኮሊንስ ማንሰል

ኢትዮጵያ መጻሕፍት ድርጅት

1995

Ethiopia Book Centre

2003

ኢትዮጵያ መጻሕፍት ድርጅት
የፕ.ሣ.ቀ.ፕር 1024 አዲስ አበባ
Ethiopia Book Centre
P.O.Box 1024 Addis Ababa

መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው።
All Rights Reserved

የሸፋን ሥዕል
በወንድወሰን ገ/ትንሣኤ

በንግድ ማተሚያ ድርጅት ታተመ
Printed by Commercial Printing Enterprise

መቅድም

አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት ውቅያኖስ ነው፤ አንዳንድ ጊዜም ዐውሎ ነፋስ የሚነሣበት እጅግ ማዕበላዊ ሲሆን፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ ጸጥ ያለና አስደሳች ነው። ውቅያኖሱ እጅግ ሰፊ ነውና ጥልቀቱን ቀርቶ ስፋቱን ብቻ እንኳ በአንድነት መመርመር በጣም ከባድ ነው። ከዚህ የተነሣ ይህን ውቅያኖስ የሆነውን ነገረ መለኮት አለማጥናት ይቻላል የሚሉ ጥቂቶች አይደሉም። እግዚአብሔር ግን እኔ እውነት ነኝ የሚለውን ልጁን ልከልናልና መንፈስ ቅዱስ ለሰው ጠቃሚና አስፈላጊ የሚሆነውን ትምህርት ሁሉ በቅዱሳት መጻሕፍት እንዲጻፍ አድርጓል። ስለዚህ ክርስቲያን መምህር ከዚህ ሁሉ አንድ ነገር እንኳ ማስቀረት አይገባውም። ይህን አጠቃላይ ትምህርት ያልተማረና ያላወቀ ሰው ወደ ብዙ ስሕተት ሊገባ ይችላልና።

አንተ ለዚህ ከባድ ሥራ የምትበቃ አለመሆንህን እያወቅህ ስለዚህ ትምህርት ለመጻፍ ለምን ተነሣሣህ? ተብሎ ብጠየቅ፡ መልሴ፡ «እጆቼን ለጦርነት፣ ጣቶቼን ለውጊያ የሚያሠለጥን» አምላኬ በሕይወቴ መጨረሻ ይህን ለማድረግ መርቶኛል ብዬ ስለማምንና ብዙ ጓደኞቼ ስለደገፉኝ ነው የሚለው ይሆናል።

ብዙ ሰዎች በዚህ መጽሐፍ ዝግጅት ላይ ልዩ ልዩ ድርሻ ስለነበራቸው በመጽሐፉ «እኛ» ተብሎ ተገልጧል። ሆኖም ስለ ጠቅላላ ጽሑፉ ኅላፊነት የእኔ ነው። ይህን መጽሐፍ ላዘጋጅ ያነበብኋቸውንና የጠቀስኋቸውን በርካታ መጻሕፍት ለጻፉ ሊቃውንት፣ ትምህርተ መለኮትን ላስተማሩኝ፣ አብረው ከእኔ ጋር ላስተማሩ፣ ከእኔ ተምረው ጠቃሚና አስፈላጊ ጥያቄዎችን ለጠየቁኝ፣ መጽሐፉን ላረሙት፣ አንብበው ላስተካከሉትና ላሻሻሉት፣ አንዳንድ ልዩ ክፍሎችንም ለጻፉት፣ ረቂቁን ለገለበጡትና በኮምፕዩተር ለጻፉት ባለውለታ ነኝ። በተለይ በብዙ ፍቅር፣ ትዕግሥት፣ ምክርና ማጽናናት የደገፈችኝና ያደፋፈረችኝ ውድ ባለቤቴ ለመጽሐፉ ከዚህ ደረጃ ላይ መድረስ የነበራት ድርሻ ከፍተኛ ነው።

አሁን «ትምህርተ ክርስቶስ» የሚለውን 2ኛው መጽሐፍ በማዘጋጀት ላይ እገኛለሁ፤ «ትምህርተ መንፈስ ቅዱስ» በሚል ርእስ የሚዘጋጀው 3ኛው መጽሐፍ ደግሞ በዕቅድ ደረጃ ተይዞ አንዳንድ የቅድመ ዝግጅት ተግባራት በመከናወን ላይ ናቸው።

ሁሉም ሰው በተጻፈው አሳብ ሁሉ የሚስማማ አይመስለኝም። ተስፋዬና ጸሎቴ ግን እያንዳንዱ አንባቢ ይህን መጽሐፍ በሙሉ ወይም በከፊል በጥንቃቄ ሲያጠና፣ እግዚአብሔር የገለጠውን ሁሉ በመጽሐፍ ቅዱሳዊና በኢትዮጵያዊ ዐውድ በይበልጥ ተረድቶ፣ ሰፊና ብስለት ያለበት አስተሳሰብ ላይ ደርሶ ጌታችንና መድኅኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስን በማወቅ እያደገ ወደ እግዚአብሔር ፈቃድ እንዲቀርብ ነው። ለእግዚአብሔር ክብር ይሁን! አሜን።

ኮሊን ማንሰል

አዲስ አበባ 1995 ዓ.ም.

ስለ አዘጋጅ

የመጽሐፉ አዘጋጅ ቄስ ማንሰል ማን ናቸው? ቄስ ማንሰል እንደ ኢትዮጵያ አቋጣጠር በ1926 ዓ.ም. በእንግሊዝ አገር የቤተሰባቸው አምስተኛ ልጅ ሆነው ተወለዱ። የዐሥራ አራት ዓመት ልጅ ሳሉ፣ ክርስቶስ በጎጢአታቸው ምክንያት በመስቀል ላይ እንደሞተ ተረድተው መጽሐፍ ቅዱስን በየዕለቱ የማንበብ ባህልን ተለግመዱ። በዐሥራ ስድስት ዓመታቸው ሚሲዮናዊ እንዲሆኑ እግዚአብሔር ጠራቸው። በትምህርት ቤት ሳሉ ለኢትዮጵያና ለቤተ ክርስቲያና መጻለይ ጀመሩ።

በእንግሊዝ መንግሥት ሕግ መሠረት የሁለት ዓመት ብሔራዊ አገልግሎት ግዳጅ ስለነበረ፣ ከነበሩበት ትምህርት ቤት ወጥተው ይህንን አገልግሎት ለመፈጸም በምክትል መቶ አለቅነት ማዕረግ ወደ ግብጽ ሂደው በመሐንዲስ ክፍል አንድ ዓመት ሠርተዋል። ከዚያም በኋላ በኬምብሪጅ ዩኒቨርሲቲ ገብተው የሦስት ዓመት የምሕንድስና ትምህርት ተከታትለው በዲግሪ ተመርተዋል። ነገር ግን በእግዚአብሔር ምሪት ከዚህ ሙያ ወጥተው መንፈሳዊ ኮሌጅ በመግባት የሁለት ዓመት ትምህርት ከተከታተሉ በኋላ በተጠመቁባትና ባደጉባት በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ በ1950 የዲቄና፣ በ1951 ደግሞ የቅስና ማዕረግ ተቀብለው በቤተ ክርስቲያን እያገለገሉ ለተጠሩበት ተልእኮ ራሳቸውን ሲያዘጋጁ ቁዩ።

በ1953 ዓ.ም. በሠራዊተ ክርስቶስ ማኅበር ወደ ኢትዮጵያ በሚሰየናዊነት ተልከው በተለይ በጎንደር የአማርኛ ቋንቋ ማጥናት ጀመሩ። በቋንቋው ጥናት መጠነኛ ዕውቀት ካገኙ በኋላ ከሁለት ኢትዮጵያውያን ጋር በብዙ ጠቅላይ ግዛቶች በመዘዋወር፣ በተለይ በጎጃምና በጎንደር የመጽሐፍ ቅዱስንና ሌሎች መንፈሳውያን መጻሕፍትን ሽያጭ ማከናወን ጀመሩ። ከዚህም ሥራ ጋር በልዩ ልዩ ስፍራ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ኮርሶችን አስተምረዋል።

የሠራዊተ ክርስቶስ ጎሳፊ ሚስተር እስቶክስ ጡረታ ሲወጡ፣ በመንበረ ጸባዖት ቅድስት ሥላሴ ት/ቤት ከ6ኛ-11ኛ ክፍል፣ በሰንበት ት/ቤት መጽሐፍ ቅዱስን በማስተማርና ልዩ ልዩ የካህናት ኮርሶችን በመስጠት ከ1963-1967 ዓ.ም. ድረስ ሰፊ አገልግሎት አበርክተዋል።

የሠራዊተ ክርስቶስ ማኅበር በጊዜው በነበረው መንግሥት ከኢትዮጵያ እንዲወጣ ሲደረግ፣ ቄስ ማንሰል ወደ እንግሊዝ አገር ተመልሰው በአንዲት ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ረዳት ቄስ ሆነው ማገልገል ጀመሩ፤ እያገለገሉ ሳለም ከኢትዮጵያውያንና ከሌሎች እንግሊዛውያን ሊቃውንት ጋር በመተባበር የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላትን በአማርኛ አዘጋጁ። በ1969 ዓ.ም. እንደገና ወደ ኢትዮጵያ ተመልሰው በመጀመሪያ ከቸርች ሚሲዮን ቱ ጁውዝ ጎሳፊ ከቄስ ሮጀር ካውሊ ጋር በጎንደር በተለይ በቤተ እስራኤል መካከል፣ በኋላም በብፁዕ አቡነ እንድርያስ የጎንደር ሀገረ ስብከት ሊቀ ጳጳስ አመራር ሥር ለመገኘታቸው፣ ለካህናትና ለዲያቆናት ልዩ ልዩ ኮርሶችን በመስጠት አሠልጥነዋል።

በደርግ መንግሥት ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ለጊዜው ከአገረ ስብከታቸው ሲነሡ፣ ቄስ ማንሰል የሥራ ፈቃድ ማግኘት ባለመቻላቸው ወደ እንግሊዝ አገር ተመልሰው በመጽሐፍ ቅዱስ ቤተ ክርስቲያን በረዳት ቄስነት እንደገና ማገልገል ጀመሩ። እዚያም እያገለገሉ ሳሉ ቀደም ሲል በኢትዮጵያ በሚሲዮናዊነት ያገለገሉ የነበሩትን ሚስ ሄዘልን አገቡ። ከዚያም በኋላ በሠራዊተ ክርስቶስ ማኅበር ወደ ፖርቱጋል ከባለቤታቸው ጋር

ተልከው ከአንግሊካን ቤተ ክርስቲያንና ከልዩ ልዩ መንፈሳዊ ድርጅቶች ጋር ሆነው አገልግለዋል።

የወንጌል በር ሲከፈትና ሁኔታዎች ሲመቻቹ ቄስ ማንሰልና ውድ ባለቤታቸው በ1983 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ተመልሰው መጡ። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ ዋና ሥራቸው መጽሐፍ ቅዱስን ለማጥናት የሚረዱ ልዩ ልዩ መጻሕፍትን ማዘጋጀት ሆነ። ከእነዚህም መካከል የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ያሳተማቸው «በየዕለቱ ከእግዚአብሔር ጋር» የተሰኙት የአራት ዓመት ምንባብ ፕሮግራም መግቢያና የየዓመቱ መጻሕፍት ከፍተኛውን ስፍራ የሚይዙ ናቸው። ቀደም ሲል ታትሞ የነበረውን የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት ለማሻሻል አስፈላጊ ሆኖ በመገኘቱ፣ ቄስ ማንሰል የአዘጋጁ ኮሚቴ ሰብሳቢ ሆኑ። በዚህ ብቻ ሳይወሰኑ ከባለቤታቸው ከሚስት ሄዘል ጋር ልዩ ልዩ አዕማድ መጻሕፍትን ጽፈዋል። ቄስ ማንሰል እነዚህን ተግባራት ሁሉ ሲያከናውኑ ልዩ ልዩ መምህራንን ያማክራሉ፤ ከሊቃውንትም ጋር አብረው ይሠራሉ። ዓላማውም እግዚአብሔር እንዲከብርና የኢትዮጵያ ሕዝብ በመጽሐፍ ቅዱስ አማካይነት አምላኩን በይበልጥ እንዲያውቅ ነው።

በኢትዮጵያ ለሰጡት አገልግሎትና ላበረከቱት አስተዋፅኦ ሁሉ የካንተርበሪው ሊቀ ጳጳሳት ዶክተር ጆርጅ ኪሪ የቅዱስ አውግስጢኖስን መስቀል ለእርሳቸውና ለባለቤታቸው ሸልመዋቸዋል።

በአሁኑ ጊዜ ቄስ ማንሰል በጡረታ ላይ የሚገኙ ሲሆን፣ በአንድ በኩል መጻሕፍትን እየጻፉ፣ በሌላ በኩል የአንግሊካን ቤተ ክርስቲያን አባል እንደመሆናቸው አዲስ አበባ በምትገኘው በቅዱስ ማቴዎስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እየተገለገሉና እያገለገሉ ይገኛሉ።

ትምህርተ እግዚአብሔር

ማውጫ

	ገጽ
መግቢያ	8
ሀ) የነገረ መለኮት ዐውድ	9
ለ) አጠቃላይ የነገረ መለኮት ጥናት አርእስት	11
ሐ) አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት ዘዴ	16
መ) የመጽሐፍ ቅዱስ አጠቃቀም	16
ሠ) የልዩ ልዩ መጻሕፍት አጠቃቀም	16
ረ) ጥቅም ላይ የዋሉ ሌሎች መጻሕፍት ምሳሌ ሃሳት	16
ጥናት 1 - ትምህርተ አስተርእዮ	18
ክፍል 1 - አስተርእዮ	21
ምዕራፍ 1 - አስተርእዮ የእግዚአብሔር ሥራ ነው	23
ምዕራፍ 2 - አስተርእዮ በብዙ መንገድ ተሰጥቷል	27
ምዕራፍ 3 - አስተርእዮ እየሰፋ ሄዷል	33
ምዕራፍ 4 - አስተርእዮ በክርስቶስ ተፈጽሟል	51
ምዕራፍ 5 - አስተርእዮ ከሰው ትክክለኛ አጻፋን ጠይቋል	56
ክፍል 2 - መጽሐፍ ቅዱስና ባሕርያቱ	58
ምዕራፍ 6 - መጽሐፍ ቅዱስና የክርስቶስ ሥልጣን	58
ምዕራፍ 7 - መጽሐፍ ቅዱስና እስትንፋስ እግዚአብሔር	67
ምዕራፍ 8 - መጽሐፍ ቅዱስና ትክክለኛነቱ	74
ምዕራፍ 9 - መጽሐፍ ቅዱስና አስፈላጊነቱ	83
ምዕራፍ 10 - መጽሐፍ ቅዱስና ብቃቱ	88
ምዕራፍ 11 - መጽሐፍ ቅዱስና ግልጽነቱ	96
ምዕራፍ 12 - መጽሐፍ ቅዱስና መጻሕፍቱ	102
ምዕራፍ 13 - መጽሐፍ ቅዱስና አተረጓጎሙ	110
ክፍል 3 - መጽሐፍ ቅዱስና ቤተ ክርስቲያን	122
ምዕራፍ 14 - መጽሐፍ ቅዱስና ሥልጣኑ	122
ምዕራፍ 15 - መጽሐፍ ቅዱስና ትውፊተ ቤተ ክርስቲያን	126
ምዕራፍ 16 - መጽሐፍ ቅዱስና የነገረ መለኮት ጥናት ዕድገት	131
ምዕራፍ 17 - መጽሐፍ ቅዱስና አመክንዮተ ሰብእ	139
ክፍል 4 - መጽሐፍ ቅዱስና ዓለም	148
ምዕራፍ 18 - መጽሐፍ ቅዱስና የትምህርቱ ተቃዋሚዎች	148
ምዕራፍ 19 - መጽሐፍ ቅዱስና ፍልስፍና	153
መደምደሚያ	160
ምዕራፍ 20 - መጽሐፍ ቅዱስና አንባቢው	160

ማውጫ

	ገጽ
ጥናት 2 - ትምሕርተ ባሕርየ እግዚአብሔር	164
ክፍል 1 - የእግዚአብሔር አንድነት	166
ምዕራፍ 21 - የባሕርየ እግዚአብሔር ጥናት ዘዴ	166
ምዕራፍ 22 - የእግዚአብሔር ስሞችና የባሕርዩ መገለጫዎች	174
ምዕራፍ 23 - ህላዌውን የሚመለከቱ የእግዚአብሔር ባሕርይ መገለጫዎች	182
ምዕራፍ 24 - ፍጥረቱን የሚመለከቱ የእግዚአብሔር ባሕርይ መገለጫዎች	192
ክፍል 2 - የእግዚአብሔር አንድነት በሦስትነት	209
ምዕራፍ 25 - ምሥጢረ ሥላሴ	209
ምዕራፍ 26 - ትምህርተ ሥላሴ	222
ምዕራፍ 27 - ትምህርተ ሥላሴ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ	236
ምዕራፍ 28 - ትምህርተ ሥላሴ በክርስቲያናዊ ኑሮ	254
ጥናት 3 - ትምህርተ ፍጥረት	259
ክፍል 1 - ምድራውያን ፍጡራን	261
ምዕራፍ 29 - የእግዚአብሔር ዕቅድ	261
ምዕራፍ 30 - ስለ ፍጥረት የእግዚአብሔር አስተርእዮ	265
ምዕራፍ 31 - ስለ ፍጥረት የእግዚአብሔር አስተርእዮ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ	274
ምዕራፍ 32 - የፍጥረት አጠባበቅ	283
ክፍል 2 - ሰማያውያን ፍጡራን	288
ምዕራፍ 33 - መላእክት	288
ምዕራፍ 34 - ሰይጣንና መላእክቱ	296
ክፍል 3 - የፍጥረት አስተዳደር	306
ምዕራፍ 35 - መግባተ እግዚአብሔር	306
ምዕራፍ 36 - ትምህርተ መግባተ እግዚአብሔር በቤተ ክርስቲያን ታሪክ	319
ምዕራፍ 37 - ፍትሐ እግዚአብሔርና ከፋት	330
<u>መረጃዎች</u>	
1. በእንግሊዝኛ ቋንቋ የተጻፉ የነገረ መለኮት መጻሕፍት ደራሲዎች	340
2. የእንግሊዝኛና ሌሎች ቋንቋዎች ቃላት	341
3. የሰዎችና የአርእስት ማውጫ	347
4. ግብራሪያ የተሰጠባቸው የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅሶች	355

መግቢያ

ሀ) የነገረ መለኮት ዐውድ

ነገረ መለኮት ብዙ ዐይነት ጥናቶችንና ትምህርትን ስለሚያጠቃልል፣ የሚያካትታቸው ክፍሎች ምን ምን እንደሆኑና በእነርሱም ውስጥ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት ስፍራ ምን መልክ እንዳለው ማስተዋል ይረዳናል። ስለዚህ ነገረ መለኮትን በዐሥር ክፍሎች ከፍለን እንደሚከተለው ልንመለከተው እንችላለን፡-

1. ፍታቴ (ፍካሬ)፣ (EXEGESIS) ፤ በዚህ ጥናት ውስጥ ሁለት ክፍሎች አሉ፤ እነርሱም ፡- 1ኛ፣ አንድ ጥቅስ ወይም አንቀጽ በመጀመሪያ ሲጻፍ፣ ለአንባቢዎች ምን መልእክት እንደሚሰጥ ማየት፣ 2ኛ፣ መልእክቱ ለሕይወታችን የሚሆን ምን ትምህርት እንዳለው መመርመር ናቸው። ይህ ጥናት በተለይ የብሉይ ኪዳንና የአዲስ ኪዳን ትርጓሜ በመባል ስለሚከፈል በመንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች መጋቢ ብሉያትና መጋቢ ሐዲሳት ተብለው የሚሾሙ መምህራን ይገኛሉ።

2. በመጽሐፍ ቅዱስ የነገረ መለኮት አገላለጥ ሂደት (BIBLICAL THEOLOGY)፤ በዚህ ጥናት በፍታቴ ጥናት የተገኘው ሁሉ ተዳስሶ ከዘመን ዘመን እግዚአብሔር ምን ምን እንደገለጠ በቅደም ተከተል ይመረመራል። ከአሪት ዘመን ጀምሮ እስከ ራእይ የሐንስ ድረስ በእግዚአብሔር የተሰጠው አስተርእዮ (መገለጥ) እየሰፋ ሄዶ በየዘመኑ ምን እንደተገለጠና በዘመኑ የኖረው የእግዚአብሔር ሕዝብም በምን እንዳመነ ጥናቱ ይመለከታል። ከቅርብ ዘመን ወዲህ ግን አንዳንዶች BIBLICAL THEOLOGY ሲሉ፣ አሳባቸው፡ «እውነተኛ BIBLICAL THEOLOGY የብሉይና የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትንና ጸሓፊዎቻቸውን በታሪካዊ ዐውዶቻቸው ማጥናት ነው» ይላሉ። ይህ አስተሳሰብ ከዚህ በላይ ከተጠቀሰው ቢለያይም ብዙ ግንኙነት አለው።

3. ታሪካዊ ነገረ መለኮት (HISTORICAL THEOLOGY)፤ በዚህ ጥናት 1ኛ፣ በብሉይ ኪዳን ዘመን የአይሁድ፣ 2ኛ፣ በአዲስ ኪዳን ዘመን የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተጻፈውን በሙሉ ወይም በከፊል እንዴት እንደተመለከቱትና እንደተረዱት፣ ምን ዐይነት ጥያቄዎች እንደነበሯቸው፣ በልዩ ልዩ ጉባኤዎችም ምን እንደተወሰነና ምን ውግዘት እንደተላለፈ፣ ከዚያም ከትምህርቱ የተነሣ ምን ያህል መለያየት እንደተከሠተ ይመረመራል።

4. አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት (SYSTEMATIC OR DOGMATIC THEOLOGY) ፤ በዚህ ጥናት እንደ መጽሐፍ ቅዱስ አሳብ በየአርእስቱ የሃይማኖት ትምህርት ሁሉ ይገለጻል። ይህም ሲደረግ የአሁኑን ዘመን ሃይማኖቶች፣ አስተምህሮዎች፣ ጥያቄዎች፣ ጥርጥሮች፣ ባህሎችና ቀዳሚ ወይም ድብቅ አስተሳሰቦች በተመለከተ ትንተና ማቅረብ ያስፈልጋል። ድብቅ አስተሳሰብ ማለት አንድ ነገር ተመረመረም አልተመረመረም አንድ ሰው አስተያየት ሳይሰጥበት በሕይወቱ ተቀብሎት የሚኖር ቀዳሚ አሳብ ማለት ነው።

5. ዕቅደተ እምነት፤ መሠረታዊ ሃይማኖትን የመከላከል ጥናት (APOLOGETICS) ፤ በዚህ ጥናት 1ኛ፣ ዘመናዊ አለማመንንና ጥርጥርን፣ እንደዚሁም አሳዥን በተመለከተ መሠረታዊ የሃይማኖትን ትንታኔ ማድረግ ይጠበቃል፤ 2ኛ፣ ሰዎችን ወደ ትክክለኛ አሳብ የመምራት ዘዴ ይመረመርበታል። ጥናቱ በተለይ ፍልስፍናን ይመለከታል።

6. የሥነ ምግባር ትምህርት (ETHICS) ፤ በዚህ ጥናት ትክክለኛ ክርስቲያናዊ ኑሮ በምን ላይ እንደተመሠረተ፣ በታወቁ ነጥቦች ምን እንደሚወሰን፣ በትምህርቱ ላይ ተቃውሞ ሲነሣ፣ ትምህርቱን እንዴት መከላከል እንደሚቻል ይገለጻል።

7. ክርስቲያናዊ ተልእኮ (MISSIOLOGY) ፤ በዚህ ጥናት የእግዚአብሔር ሕዝብ በዚህ ዓለም የወንጌል ተልእኮውን እንዴት መፈጸም እንደሚገባው ይዳሰሳል።

8. ሥርዐተ አምልኮ (LITURGY) ፤ በዚህ ጥናት ዜተ ክርስቲያን እግዚአብሔርን በሥርዐት ማምለክ እንደሚገባትና አምልኮዋን በእውነትና በመንፈስ እንዴት መፈጸም እንደምትችል ይመረመራል።

9. ግላዊ ነገረ መለኮት (SPIRITUAL THEOLOGY) ፤ በዚህ ጥናት እያንዳንዱ ክርስቲያን ከእግዚአብሔር ጋር መገናኘትና እንዴት መኖር እንደሚገባው ይመረመራል።

10. ተግባራዊ ነገረ መለኮት (PRACTICAL THEOLOGY) ፤ በዚህ ጥናት እያንዳንዱ ክርስቲያን ባለው ጥሪ፣ ሥራ፣ አገልግሎት፣ ሹመት፣ ኅላፊነት ... ወዘተ መሥራትና የሕይወት ዘመኑን እንዴት መፈጸም እንደሚገባው ይዳሰሳል።

እነዚህ ዐሥር ጥናቶች የተያያዙ ናቸውና እያንዳንዱ የሚጠናው ከሌሎቹ ዘጠኝ የትምህርት ክፍሎች ዐውድ ጋር ተዛምዶ ነው። አንደኛው፣ ሁለተኛውና ሦስተኛው ወደ አራተኛው ጥናት ይመራሉ። አንድ ሰው ወደ አራተኛው ማለትም ወደ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት ሲደርስ ግን ሌሎችን ሁሉ ማጥናት ይችላል። አራተኛው እንደ ተራራ ጫፍ ነው። ተራራ ላይ የሚወጣ መንገደኛ በልዩ ልዩ ሽለቆ ውስጥ ዐልፎ አስቸጋሪ ዳገቶችን ወጥቶ ከብዙ ድካም በኋላ ወደ ተራራው ጫፍ ይደርሳል። ጫፉ ላይ ሲደርስ ግን አገሩን ሁሉ ማየት ስለሚችል ተደስቶ ድካሙ አይሰማውም። ክርስቲያንም እንደዚሁ ከ1ኛ እስከ 3ኛ ጥናት ሲያልፍና አራተኛው ጥናት ላይ ሲደርስ፣ ለሕይወቱ የሚቆምበትን ያገኛልና ከርቀት ቢያይም፣ ከ5ኛ እስከ 10ኛ ጥናቶች መካከል መንገዱን ማቀድ ይችላል።

የተራራ ተጓዥ ብዙ ጊዜ ወደ ተራራ ጫፍ መውጣት ይችላል። አጠቃላይ የነገረ መለኮትን ጥናት የሚያጠናም ሰው እንደዚሁ በፍታቱ፣ በመጽሐፍ ቅዱስ የነገረ አስተርእዮ ሂደትና በታሪካዊ ነገረ መለኮት ውስጥ ማለፍ አለበት። ቁም ነገሩ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ጥናት በእነዚህ ሦስት ደረጃዎች የተመሠረተ መሆኑን መገንዘብ ነው። የተራራ ተጓዥ ወደ ጫፉ ለመድረስ ሲወጣ ጥንቃቄ ባያደርግ ወደ ግቡ ሳይደርስ ሊወድቅ ይችላል።

ለ) አጠቃላይ የነገረ መለኮት ጥናት አርእስት

እያንዳንዱ መምህር ይህን ጥናት በልዩ ልዩ መንገድ ሊከፍለው ይችላል። በኢትዮጵያ ልዩ ልዩ አቀራረብ ይታያል። ከምዕራባውያን ብዙዎች ትምህርታቸውን በሰባት ክፍሎች ተንትነው ያቀርባሉ። ሰባቱ አርእስት የሚከተሉት ናቸው ፡-

1. ትምህርተ አስተርእዮ (REVELATION) ፤ ይህ ርእስ እግዚአብሔር በዓለም ተፈጥሮ፣ በሰው ተፈጥሮ፣ በዓለም ታሪክ፣ በቅዱሳት መጻሕፍትና ከሁሉም በላይ በጌታችንና በመድኃኒታችን በኢየሱስ ክርስቶስ ራሱንና ፈቃዱን እንዴት እንደገለጠ ይመረመራል።

2. ትምህርተ እግዚአብሔር (THEOLOGY) ፤ ይህ የእግዚአብሔርን ህላዌ (መኖር)፣ ማንነት፣ አንድነትና ሦስትነት፣ እንደዚሁም በፍጥረትና በመግባቱ፣ ከዓለም ጋር ያለውን ግንኙነት ይመረምራል።

3. ትምህርተ ሰብእ (ANTHROPOLOGY) ፤ ይህ የሰውን ተፈጥሮአዊ ማንነት፣ ውድቀት፣ እንደዚሁም ከእግዚአብሔርና ከሌሎች ሰዎች ጋር ያለውን ግንኙነት ይመረምራል።

4. ትምህርተ ክርስቶስ (CHRISTOLOGY) ፤ ይህ የክርስቶስን ማንነት፣ ትሥጉት (የእግዚአብሔር ወልድ ሰው መሆን)፣ ደግሞም የፈጸመውን፣ የአሁኑንና ለወደፊት የሚያደርገውን ይመረምራል።

5. ትምህርተ ድኅነት (ደኅንነት) (SOTERIOLOGY) ፤ ይህ፣ ሰው ከወደቀበት ሁኔታ እንዴት እንደሚድን ይመረምራል።

6. ትምህርተ ቤተ ክርስቲያን (ECCLESIOLOGY) ፤ ይህ የእግዚአብሔርን ሕዝብ አምልኮት፣ ሁኔታ፣ ሕይወት፣ አገልግሎት፣ ምስጢራት፣ ስጦታዎች፣ ተልእኮ፣ ትምህርት፣ ሥልጣንና በተለያዩ ኅላፊነት ተመድበው የሚመሩትን ይመረምራል።

7. ትምህርተ ሥነ ፍጻሜ (ESCHATOLOGY) ፤ ይህ ከሞት በኋላ የሰውን ሁኔታ፣ የዓለምን ታሪክ የመጨረሻ ሂደት፣ የክርስቶስን ዳግም ምጽአት፣ አዲሱን ሰማይና አዲሱን ምድር፣ ትንሣኤን፣ ፍርድን፣ መንግሥተ ሰማያትንና ገሃነምን ያብራራል።

እነዚህ ሰባት አርእስት መንፈስ ቅዱስን አይጠቅሱም። በዚህ ምክንያት አንዳንዶች ለ5ኛው ጥናት «ትምህርተ መንፈስ ቅዱስ» (PNEUMATOLOGY) የሚል ርእስ ይሰጣሉ። ሆኖም መንፈስ ቅዱስን የሚመለከት ትምህርት በብዙ አርእስት ውስጥ ይገኛል፤ ለምሳሌ የመንፈስ ቅዱስ ማንነት በእግዚአብሔር የአካል፣ የስምና የግብር ሦስትነት (2ኛው ጥናት) እና የመንፈስ ቅዱስ ሥራ በአስተርእዮ (1ኛው)፣ በመግባቱ እግዚአብሔር (2ኛው)፣ በደኅንነት (5ኛው)፣ በቤተ ክርስቲያን ስጦታዎች (በ6ኛው) ... ወዘተ ይብራራል።

የነገረ መለኮትን ትምህርት ሥላሴያዊ ባሕርይን ተከትሎ መተንተን ተገቢ በመሆኑ አቀራረቡ በሚከተለው አኳኋን እንዲሆን ተመርጧል ፡-

ትምህርት እግዚአብሔር

- ጥናት 1 ትምህርት አስተርጓሚ
ጥናት 2 ትምህርት ባሕርየ እግዚአብሔር
ጥናት 3 ትምህርት ፍጥረት

ትምህርት ክርስቶስ

- ጥናት 4 ትምህርት ሰብእ
ጥናት 5 ትምህርት ሥጋዊ
ጥናት 6 ትምህርት ግብረ ክርስቶስ

ትምህርት መንፈስ ቅዱስ

- ጥናት 7 ትምህርት ድኅነት
ጥናት 8 ትምህርት ቤተ ክርስቲያን
ጥናት 9 ትምህርት ሥነ ፍጻሜ

እውነት ነው፤ ትምህርት ባሕርየ እግዚአብሔር በተሰኘው ርእስ ውስጥ ምሥጢረ ሥላሴን ስንመረምር ስለ አብ፡ ስለ ወልድና ስለ መንፈስ ቅዱስ ዘላለማዊ አካልነት እናትታለን፤ ሆኖም ሰው በራሱ ሕይወት ስለ ሦስቱ አካላት ግብር ሲያስብ የእነዚህ ዘመኝ ጥናቶች አቀራረብ ትምህርቱን አመቺ እንደሚያደርግለት ተስፋ እናደርጋለን።

ሐ) አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት ዘዴ

በዚህ መጽሐፍ ያለን ትምህርት እጅግ ሰፊ መሆኑ ግልጽ ነውና ከመጀመራችን በፊት ስለ አንዳንድ ነገሮች አሳባችንን ጥርት አድርጎ ማሳየት ይረዳናል።

1. የትምህርቱ ዓላማ

ዓላማውን በሁለት መክፈል እንችላለን ፡-

ሀ) እግዚአብሔርን ማወቅ፤ ይህም ለፈቃዱ መታዘዝና እርሱን ማምለክ ነው፤

ለ) የተረዳነውን ለሌሎች ማስተላለፍ፤ ይኸውም አማኞችን ማስተማርና ላላመኑት መመስከር ነው።

2. የትምህርቱ አስፈላጊነት

መጽሐፍ ቅዱስ የእግዚአብሔር ቃል ነውና ሌላ ትምህርት አያስፈልግም የሚሉ አንዳንድ ሰዎች አሉ። ያለ መጽሐፍ ቅዱስ ነገረ መለኮትን ማጥናት እንችልም፤ ታዲያ ሁሉንም የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ሊገነዘብና ሊያስተውል የሚችል ማን ነው? ማንም ሰው ስለ ዓለም ሁኔታ፡ ስለ ራሱ ማንነትና በዓለም ውስጥ ስላለው ስፍራ፡ ስለ ፈጣሪው፡ በመልካምና በክፉ መካከል ስላለው ልዩነት፡ ስለ ሃይማኖትና ስለ አምልኮት፡ ስለ ሞትና ከሞት በኋላ ስላለው የሰው ሁኔታ አሳብ አለው። ይህ አስተሳሰብ ሁሉ ድብቅ ቢሆንም እንኳ፡ እያንዳንዱ ሰው ስለ ዓለም አጠቃላይ አስተያየት አለው። ሰው የመጽሐፍ ቅዱስን ትምህርት ከራሱ አስተሳሰብ ጋር ሊያስተያይ ይፈልጋል። ይህንም ሲያደርግ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርትን ካልተማረ አሳቡ እንዴት ሊሟላ ይችላል? የወንጌል አስተማሪስ ቢሆን ይህን ካልተማረ ሰሚዎቹን እንዴት ወደሚፈለገው አሳብ ሊመራቸው ይችላል? ካልተማረውስ ትምህርቱ የተሟላ መሆን ይችላልን? እንግዲህ ይህ ጥናት አስፈላጊ ሆኖ የተገኘው ከዚህ የተነሣ ነው። ሌላ ምክንያትም አለ፤ አዳዲስና እንግዳ ትምህርቶች ሊመነጩ ይችላሉ፤ በእርግጥም በየጊዜው ሲሰጡ ይታያሉ፤ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርትን ካልተማርን፡ እነዚህን ትምህርቶች እንዴት

ልንለያቸውና ልናመዛዝናቸው እንችላለን? እንዳንሳሳት መጠንቀቅ አለብንና ያለ አጠቃላይ የነገረ መለኮት ትምህርት መሠረታዊ ዕውቀት አንድን አዲስ ትምህርት ትክክለኛ መሆኑን ወይም አለመሆኑን መረዳት እጅግ አስቸጋሪ ይሆናል።

3. ስለ ትምህርቱ የሚነሳ ተቃውሞ

ትምህርቱ አስፈላጊ መሆኑ ቢታወቅም፣ ብዙ ተቃውሞ ይነሳበታል። ለዚህም ልዩ ልዩ ምክንያት ቢኖርም፣ ከምክንያቶቹ መካከል ጥቂቶች ያይደሉ መምህራን አሳዛኝ አካሄድ አንዱ ነው። አንዳንዶች ካደረጉት ራሳችንን መለየት አለብን፤ በተለይ ፡-

ሀ) ሁሉን ትምህርት በጥርጥር መንፈስ ከመመልከት፡

ለ) ከእኛ ጋር የማይስማሙትን በጥላቻ ከመመልከትና እነርሱን ከመዝለፍ፡

ሐ) በትዕቢት ከመናገርና

መ) ወደ መንፈሳዊ ድርቀት ከመግባት ራሳችንን መጠበቅ ይገባናል። በዚህ ፈንታ

፡-

1) ሁሉን በበጎ መንፈስ መመርመር፡

2) ከእኛ ጋር የማይስማሙትን ማክበር፣ አሳባቸውን መረዳት፣ የራሳችንን አሳብ በትሕትና ማቅረብ፡

3) በሚቻለን ሁሉ ያለንን አንድነትና ሰላም መጠበቅና

4) የራሳችን የግል መንፈሳዊ ሕይወት ሕያው እንዲሆን ማድረግ ይገባናል።

4. የትምህርቱ ዐይነቶች ፡-

ሰዎች ነገረ መለኮትን ሲያጠኑ በተለይ ሦስት መንገዶች አሏቸውና አንድ ሰው የትኛውን እየተከተለ እንደሚገኝ መረዳት ይገባናል። ሰዎች ስለ እግዚአብሔር ማንነት፣ ምግባርና ፈቃድ ሲያስቡ፣ ከመጽሐፍ ቅዱስ፣ ከቤተ ክርስቲያን ትውፊትና ከዓለማዊ ዕውቀት እንደዚሁም ከራሳቸው ቅኝት፣ ስሜትና ተመክሮ የሚያገኙትን ያቀነባብራሉ። ይህንም ሲያደርጉ ሦስት ዐይነት የትኩረት አቅጣጫ ይኖራቸዋል፤ እነርሱም ፡-

ሀ) ሰብአዊ፤ በዚህ ውስጥ «ከሰው አሳብና ኅሊና፣ ከሊቃውንት ምርመራ፣ ደግሞም ከሰው መንፈሳዊ ተመክሮ የእግዚአብሔር እውነት ይታወቃል» የሚለው ተቀባይነት አለውና ትምህርቱ ሁሉ በዚህ መሠረት ይመረመራል። የዚህ ዘዴ መሠረታዊ አሳብ፣ ሰው ከራሱና በራሱ ወደ እውነት ሊደርስ ይችላል። ስለዚህ ትክክለኛ የነገረ መለኮት ትምህርት በዓለማዊ የምርመራ ጥበብ የተተረጎመ የሰው መንፈሳዊ ዕውቀትና ተመክሮ ነው።

ለ) ትውፊታዊ፤ «ቤተ ክርስቲያን የምታስተምረው የእግዚአብሔርን እውነት ነው» የሚለው አሳብ ተቀባይነት አለውና ትምህርቱ ሁሉ በዚህ መሠረት ይመረመራል። የዚህ ዘዴ መሠረታዊ አሳብ ቤተ ክርስቲያን የትሥጉት (የምሥጢረ ሥጋዊ) ቀጣይ በመሆኗ የክርስቶስ መንግሥትና የደኅንነት ድርጅት ናት የሚለው ነው። ስለዚህ የቤተ ክርስቲያን ትውፊትና ዘመናዊ ስምምነቷ ትክክለኛው የነገረ መለኮት ትምህርት ነው።

ሐ) መጽሐፍ ቅዱሳዊ፤ እዚህ ላይ «መጽሐፍ ቅዱስ በራሱ አገላለጥ በትክክል ሲተረጎም የእግዚአብሔር እውነት ነው» የሚለው ተቀባይነት አለውና ትምህርቱ ሁሉ በዚህ መሠረት ይመረመራል። የዚህ ዘዴ መሠረታዊ አሳብ እግዚአብሔር በጸጋው እንዲሁና ቀጥታ ለኅጢአተኛው በቃሉና በመንፈሱ አማካይነት ራሱን ገልጦ ያድነዋል።

ስለዚህ ትክክለኛ ነገር መለኮት በመንፈስ ቅዱስ የተብራራ የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ሁሉ ነው።

ሰዎች በእነዚህ ሦስት መሠረታዊ ነጥቦች ላይ ተመርኩዘው ነገር መለኮትን ሲያጠኑ፣ የመጽሐፍ ቅዱስ፣ የቤተ ክርስቲያንና የሰው አሳብ ድርሻ ይካተትበታል። ሆኖም ለእያንዳንዱ የሚሰጠው ትኩረት የተለያየ ነው። ይህም በተለይ ስለ መጽሐፍ ቅዱስ ሥልጣን ሲጠቀስ ይታያልና፣ ይህን ቁየት ብለን እንመረምራለን።

5. የትምህርቱ ሂደት

አንድ ሰው ነገር መለኮትን ሲያጠና ጎይቱንና ችሎታውን ሁሉ መጠቀም ያስፈልገዋል። መዝሙረኛው ነገር መለኮትን ያጠና ነበር፤ ጥናቱን ግን እንደ ቀላል ሥራ አልቁጠረውም። በእርሱ እጅ ከሙሴ የተገኙ የሕግ መጻሕፍት፣ እንደዚሁም የኢያሱ፣ የመሳፍንትና የሩት መጻሕፍት ይገኙ ነበርና እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቀበላቸው። ስለ እነርሱም ሲናገር የእግዚአብሔር «ሕግ»፣ «ምስክር»፣ «ትእዛዛት»፣ «ሥርዐት»፣ «ፍርድ» እና «ቃል» ብሎ አከበራቸው፤ መዝ. 119 በተለይ ቍ. 1-9 ይመልከቱ።

ሰው በቀን በፀሐይ ብርሃን ሲሄድ መብራት አያስፈልገውም። በጨለማ ሲሄድ ግን መብራት ያስፈልገዋልና ያ መብራት ለመንገዱ ብርሃን ይሰጠዋል። መዝሙር 119 በቀረበበት ዘመን የነበረው መብራት በዚህ ዘመን እንደሚገኘው የባትሪ ድንጋይ ሳይሆን፣ በእጅ የሚያዝ ወይም በእግር ላይ የሚታሰር በዘይት የሚበራ የቀንዲል ዐይነት ነበረ። ይህም ሰው የሚሄድበትን ቅርብ መንገድ ለማሳየት እንጂ ጨለማውን ሁሉ ለማስወገድ አይችልም ነበር፤ መዝ. 119፣ 105። ይህን ምሳሌ በሚገባ መንገዝብ መዝሙረኛው የእግዚአብሔርን ቃል በብዙ ጥንቃቄ እንዳጠና ለማስተዋል ይረዳናል። በተለይ ከመዝ. 119 ነገር መለኮትን ሲያጠና መዝሙረኛው ሦስት ነገሮችን እንዳደረገ እናያለን።

በመጀመሪያ፣ መዝሙረኛው ጸለየ። ጸሎቱም በዐጭር ጊዜ የሚደረግ የተለመደ ቃል ሳይሆን ብዙ ዐይነት ልመና የቀረበበት ነው። እርሱ ሕግን ቢያነብም፣ ከሕግ ሰጪው መማር እንጂ በራሱ ችሎታ መተማመን አልፈለገም። ስለዚህ የእግዚአብሔርን ቃል እየተመለከተ «አስተምረኝ» (በቍ. 12 እና በሌሎች 8 ቍጥሮች ይመ.)፣ «እንዳስተውል አድርገኝ» (በቍ. 34 እና በሌሎች 4 ቍጥሮች ይመ.)፣ «ሕያው አድርገኝ» (ቍ. 25 እና 7)፣ «ምራኝ» (ቍ. 35)፣ «ማረኝ» (ቍ. 29 እና 2)፣ «አድነኝ» (ቍ. 94፣ 170)፣ «ደግፈኝ» (ቍ. 116) ሲል፣ በአሁኑኃልም አነጋገር «ከትእዛዝህ አታርቀኝ» (ቍ. 10)፣ «አታሳፍረኝ» (ቍ. 31)፣ «አትሰውር» (ቍ. 19) እያለ በሌሎች ግሦችም እግዚአብሔር ቃሉን እንዲገልጥለት ጠየቀ። ይህ በነገር መለኮት ጥናት የመዝሙረኛው የመጀመሪያ ርምጃ ነበረና ለእኛም ቢሆን ተገቢ ነው።

ሁለተኛ፣ መዝሙረኛው አሰበ። ስለዚህ ሥራ ሲገልጥ «አሰላሰለ» (በቍ. 15 እና በሌሎች 3 ቍጥሮች ይመ.)፣ «መረመረ» (ቍ. 95፣ 117)፣ «ተመለከተ» (ቍ. 6)፣ «ተማረ» (ቍ. 7)፣ «በልብ ሰወረ» (ቍ. 11)፣ በሚሉትና በመሳሰሉት ግሦች ሲጠቀም የተረዳውን ባለመርሳቱ ላይ አተኩረ (በቍ. 16 እና በሌሎች 8 ቍጥሮች ይመ.)። በዚህ ዐይነት ማሰላሰል ማለት አንድ ሰው ከእግዚአብሔር ቃል አንድን ዐረፍተ ነገር፣ አንድን ጥቅስ፣ አንድን አንቀጽ ወይም አንድን ትምህርት ተገንዝቦ አሳቡን በልዩ ልዩ አቅጣጫና አመለካከት መመርመር፣ በራሱና በሌሎች ሰዎች ሕይወት እንዴት ሥራ ላይ ማዋል እንደሚችል ማስተዋልና በመጨረሻ ስለ አሳቡ ውሳኔውን በምስጋናም ሆነ በልመና ወይም በሌላ ዐይነት ጸሎት ለእግዚአብሔር ማቅረብ ማለት ነው። መዝሙረኛው ስለ

እግዚአብሔር ቃል ማሰላሰል እንደወደደ ብዙ ጊዜ ይገልጣል (ቁ. 11:97)። የእግዚአብሔር ቃል እውነት ነው (ቁ. 142) እና የመዝሙረኛው ተድላ ነው (ቁ. 24 እና ሌሎች 7)። በቀኑ ሁሉ ትዝታው ነው (ቁ. 97:99) እና በሌሊት ያስበዋል (ቁ. 55:62)። እንግዲህ መዝሙረኛው በነገረ መለኮት ተደስቶ አሳቡን በእግዚአብሔር ቃል ላይ መሉ በመሉ እንዳሳረፈ ከእነዚህና ከመሳሰሉት ቀጥሮች እናያለን። ክርስቲያንም ለነገረ መለኮት ጥናት በቂ ጊዜ ሲሰጥ ደስተኛ ይሆናል፤ ስለዚህም እንደሰት! ይህን የምንፈጽመውም ስለ ነገረ መለኮት ከሌሎች ጋር በመነጋገር፣ በመዘመር፣ በመጻፍ፣ በመስበክና ምስጋናን በማቅረብ ይሆናል።

ሦስተኛው ርምጃ ከባድ ቢሆንም አስፈላጊ ነው። መዝሙረኛው በዚህ መዝሙር ከሌሎች ግሦች ይልቅ በ«ጠበቀ» ይጠቀማል (ከቁ. 4 ጀምሮ ይመ.)። ምክንያቱም ብዙዎች የእግዚአብሔርን ቃል አይጠብቁም፤ የሚጠብቁትንም ይቃወማሉ (ቁ. 139:157)። ስለዚህ የእግዚአብሔር ሰው የእግዚአብሔርን ቃል እንዲጠብቅ ቀርጥ ውሳኔ፣ ብዙ ትግልና የማያቋርጥ ጥረት ማድረግ ያስፈልገዋል። ነገር ግን መጠበቁ በይበልጥ የእግዚአብሔርን ቃል ትርጓሜ፣ ጣፋጭነትና ድንቅነት ያሳየዋልና በመቸገሩ አምላኩን ያመሰግናል (ቁ. 66-72:98-100)። የነገረ መለኮት ጥናት በጥሩ አኳኝ የሚከናወነው ሰው በተለያዩ ችግሮች ውስጥ ሲኖር እንጂ ብቻውን በምችት ሲኖር አይደለም። ከላይ የተጠቀሱት ሦስት አሳቦች ከማርቲን ሉተር ሥራ የተገኙ ናቸው።

እንግዲህ ወደ ነገረ መለኮት ጥናት ከመግባታችን በፊት በመዝሙር 119 እንደተገለጠው ሁሉ የመዝሙረኛውን አሳብ እንከተል። ከዚህ በላይ አንዳንድ ፍንጮች ብቻ ሰጥተናልና፣ በየጊዜው በእግዚአብሔር ፊት ይህን መዝሙር ብናነብና ብናሰላስለው እጅግ ይረዳናል። እንጻልይ፤ ስለምናገኘው የእግዚአብሔር ቃል እናሰላስል፤ ሰይጣንና ሰው ሲነሡብንም፣ የምናገኘውን ሁሉ አጥብቀን እንያዝ!

6. የትምህርቱ መሠረታዊ አስተሳሰብ በዚህ መጽሐፍ

በክፍል ሐ.3 ውስጥ ሦስት ዐይነት የነገረ መለኮት ጥናት መሠረቶች እንዳሉ አይተናል፤ እነርሱም ሰብአዊ፣ ትውፊታዊና መጽሐፍ ቅዱሳዊ ናቸው። አንድን የነገረ መለኮት መጽሐፍ ስናነብ፣ የጸሐፊው ቀዳሚ ወይም ሰው ሀሳብ ምን እንደሆነ ለማወቅ እንፈልጋለን። ስለዚህ ወደ ዋናው ትምህርታችን ከመግባታችን በፊት የራሴን መሠረታዊ አሳብ መግለጥ ይገባኛል።

እኔ የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ቄስ በመሆኔ የቤተ ክርስቲያናችንን 39 አንቀጾች (39 Articles) በሙሉ ልብ ለመቀበሌ ቃል ገብቻለሁ። በበኩሌ ነገረ መለኮትን ሳጠና የእምነቴ መሠረት መጽሐፍ ቅዱሳዊ ነውና የሚከተሉት 10 ነጥቦች የመጽሐፍ ቅዱስን ዋና ዋና አሳብ እንደሚያጠቃልሉ አምናለሁ።

ሀ) አንድ እግዚአብሔር አለ፤ እርሱም የሁሉ ፈጣሪ፣ መጋቢና ጠባቂ ነው።

ለ) በእግዚአብሔር አንድነት ሦስትነት አለ፤ ይኸውም አብ፣ ወልድና መንፈስ ቅዱስ ናቸው፣ እያንዳንዳቸው ማንነትና ግብር አላቸው።

ሐ) ከዘለዓለም የነበረው ፍጹም አምላክ እግዚአብሔር ወልድ ፍጹም ሰው ሆኗል። እርሱ ሰው ሆኖ ስለ ሰው መከራ ተቀብሎ ሞተ፤ ከሙታን በሥጋ ተነሥቶ ወደ ሰማይ ዐረገ፤ እዚያም በሥልጣንና በክብር ስፍራ ተቀምጦ የሁሉ ጌታ በመሆን ነግሦአል።

መ) መጽሐፍ ቅዱስ ያልተቀነሰለትና ያልተጨመረበት የተጻፈ የእግዚአብሔር ቃል ነው።

ሠ) ሰው ከተፈጠረበት ክብር በመውደቁ በእግዚአብሔር ጸጋ ብቻ ሊድን ይችላል።

ረ) ክርስቶስ ተሰቅሎ በመሞቱ ለሰው ኅጢአት በቂ መሥዋዕት አቅርቧልና ሰው በክርስቶስ የተሰጠውን የተስፋ ቃል በማመን ይድናል።

ሰ) ሰው ከመንፈስ ቅዱስ ዳግመኛ ካልተወለደ፣ ንስሐ በመግባት ወደ እግዚአብሔር ካልተመለሰና በክርስቶስ ካላመነ ሊድን አይችልም።

ሸ) ክርስቲያን የእግዚአብሔርን ፈቃድ መፈጸም የሚችለው ከሌሎች ምእመናን ጋር እየተባበረ በመንፈስ ቅዱስ ኅይል ነው።

ቀ) ሰው በቤተ ክርስቲያንና በምሥጢራቷ የሚሳተፈው በእምነት አማካይነት ነው።

በ) የቤተ ክርስቲያንና የዓለም ተስፋ የክርስቶስ ዳግም ምጽአት ነው።

በመጽሐፍ ቅዱሳዊ አሳብ በሚሄዱ ሰዎች መካከል በዋና ዋና የነገረ መለኮት ትምህርት ነጥቦች ስምምነት ሲኖር፣ መለስተኛ ነጥቦችን በተመለከተ ግን ልዩ ልዩ አመለካከት እንዳለ ይታወቃል።

እነዚህ ነጥቦች ወደሚጠቀሱበት ክፍል ስንደርስ በኢትዮጵያ እየታዩ ያሉ ሌሎች ዋና ዋና አሳቦችን ከራሴ አሳብ ጋር ለማቅረብ እምክራለሁ። መጠቀስ የሚገባውን በትክክል ሳልገልጠው ብቀር ግን ከአንባቢ በሚሰጠኝ አስተያየት መሠረት በሁለተኛው ዙር እትም የማስተካከል ርምጃ ለመውሰድ ደስተኛና ዝግጁ ነኝ።

አንዳንድ ሰዎች ምናልባት፡ «አንተ የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን (አንግሊካን) ቁስ ስትሆን ፕሬስቢቴርያን ከሆነ ከዌስትሞንስተር የሃይማኖት መግለጫ (WESTMINSTER CONFESSION) ብዙ ጊዜ ለምን ትጠቅሳለህ?» ብለው ሊጠይቁ ይችላሉ። ለዚህ ጥያቄ የምሰጠው መልስ እንደሚከተለው ነው ፡- ሀ) የሃይማኖት መግለጫው 39 የአንግሊካን አንቀጾችን የተሟሉ ለማድረግና ለማብራራት የተዘጋጀ በመሆኑ፣ ለ) ከአዘጋጆቹ የሚበዙት አንግሊካኖች በመሆናቸው፣ ሐ) ከታወቁት የተሐድሶ ዘመን ሃይማኖታውያን መግለጫዎች መካከል ይህ የመጨረሻውና ብዙዎችም እንደሚገምቱት ዋናው በመሆኑ፣ መ) ወደ አማርኛ ተተርጉሞ «እምነታችን» በተሰኘው መጽሐፍ ታትሞ በመገኘቱ አሳቡን ለማብራራት እጅግ ጠቃሚ ሆኖ አግኝቼዋለሁ።

7. የትምህርቱ ጥናት በዚህ መጽሐፍ

አስቀድመን እንዳየነው የአጠቃላይ ነገረ መለኮት ጥናትን አርእስት ዘጠኝ በማድረጋችን ሁሉን በአንድ ጊዜ መመርመር አይቻልም። ስለዚህ አንድ በአንድ እንመረምራቸዋለን። በዚህ ዐይነት ስናጠናቸው ግን እያንዳንዱ ከሌሎች አርእስት ጋር የተያያዘ መሆኑን መርሳት አይገባንም። ለምሳሌ «ትምህርተ አስተርእዮ»ን ስናጠና ከእግዚአብሔር ባሕርይና ከፍጥረቱ ጋር፣ ከሰው ተፈጥሮና ከውድቀቱ ጋር፣ ከመንፈስ ቅዱስና ከስጦታዎቹ ጋር፣ እንደዚሁም ከቤተ ክርስቲያን ሥልጣን ጋር የተያያዘ ሆኖ እናገኘዋለን። ሌሎችን አርእስት የምንመረምራቸው በየአርእስታቸው እንጂ በትምህርተ አስተርእዮ ርእስ ውስጥ አይደለም።

በዚህ መጽሐፍ ነገረ መለኮትን የምንመረምረው እንደሚከተለው ይሆናል። በመጀመሪያ ርእሱን በሚመለከት መጽሐፍ ቅዱስ የሚሰጠውን ትምህርት እንገልጣለን። ከዚያም በኋላ ከጥንት ጀምረው የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት፣ በተለይም ከኢትዮጵያ በየጊዜው የተነሡ ምሁራን ይህን ትምህርት እንዴት እንደተረዱትና ምን ዐይነት ድጋፍ እንደሰጡት እንጠቅሳለን። ከዚያም ቀጥሎ ትምህርቱን የማይቀበሉት

ወይም በሌላ መንገድ የሚመለከቱት ምን እንደጻፉ በዐጭሩ እንመለከታለን፤ በጻፉትም ላይ አስተያየት እንሰጣለን።

መ) የመጽሐፍ ቅዱስ አጠቃቀም

ብዙ ጊዜ በዚህ መጽሐፍ የሚጠቀሰው በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1953 ዓ.ም. ተዘጋጅቶ የታተመው መጽሐፍ ቅዱስ ነው። ዐልፎ ዐልፎ በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1980 ዓ.ም. ቀለል ባለ አማርኛ (ቀ.አ.) ታትሞ የወጣው ተጠቅሶ ይገኛል።

አንዳንድ ጊዜ ደግሞ በኢንተርናሽናል መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ፈቃድ ተተርጉሞ በ1993 ዓ.ም. ከታተመው አዲሱ መደበኛ ትርጉም (አ.መ.ት.) መጽሐፍ ቅዱስ የተጠቀሰ መሆኑን ከምስጋና ጋር እንገልጣለን።

የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅሶች ሲጠቀሱ በ«መጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» ላይ መግቢያ 11 እና 12 በተገለጸው አኳኋን ነው።

ሠ) የልዩ ልዩ መጻሕፍት አጠቃቀም

አጠቃላይ የነገረ መለኮትን መጽሐፍ ስናዘጋጅ በብዙ መጻሕፍት ተጠቅመናል። በእነዚህ መጻሕፍት ስንጠቀም አንዳንድ ጊዜ የተወሰነ ክፍል ወይም አንቀጽ ቢተረጎምም፣ ብዙ ጊዜ የምንጽፈው በመጽሐፉ አንቀጽ አሳብ ላይ የተመረከቡ እንጂ የቃል በቃል ትርጉም አይደለም፤ አንባቢው በይበልጥ ትምህርቱን እንዲከታተል መጽሐፉ ይጠቀሳል። ይህም ሆነ ይህ የተጠቀምንበት መጽሐፍ ስም ዐልፎ ዐልፎ በጽሑፉ መካከል፣ ብዙ ጊዜ ደግሞ በምዕራፉ በስተ መጨረሻ ባለው ማስታወሻ ይታያል። ብዙ ጊዜ የምንጠቀምባቸው መጻሕፍት ከዚህ በታች ባለው ምሳሌ ቃላት ዝርዝር ውስጥ ይገኛሉ። በተጨማሪም ባልታተሙት በመምህራ በዶክተር ጄምስ ፓከር (Dr. JAMES PACKER) ማስታወሻዎች ላይ ተመርኩዬ ጽፌአለሁ፤ ይሁን እንጂ በመጽሐፍ መልክ ገና ያልተዘጋጁ በመሆናቸው ብዙ ጊዜ የማስታወሻዎቹ ስም አልተጠቀስም።

በዚህ መጽሐፍ ምሳሌ ቃላት፣ የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት ምሳሌ ቃላትና የጥቅስ አገባብ እንደ «የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» 6ኛ ዕትም ይሆናል (የ1992 ዓ.ም.)።

ረ) ጥቅም ላይ የዋሉ ሌሎች መጻሕፍት ምሳሌ ቃላት

በአማርኛ

ሃይ. አበው መቅመቃ.	ሃይማኖት አበው፤ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት 1986 ዓ.ም. «የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1992 ዓ.ም. ታትሞ እንደገና የተዘጋጀ 6ኛ ዕትም
ቀ.አ.	ቀለል ባለ አማርኛ የተተረጎመው መጽሐፍ ቅዱስ በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1980 ዓ.ም. ተዘጋጅቶ የታተመ
ት.መ.	«ትምህርተ መለኮት» በአቶ ዓሥራት ገ/ማርያም በ1991 ዓ.ም. የታተመ
አ.መ.ት.	አዲሱ የመጽሐፍ ቅዱስ መደበኛ ትርጉም በኢንተርናሽናል መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ተተርጎሞ በ1993 ዓ.ም. የታተመ
እምነታችን	የዌስትምንስተር ሃይማኖታዊ መግለጫ በ1983 ዓ.ም. በቁስ ኃይሉ መኩንን ተተርጎሞ የታተመ። ይህ ትርጉም በዚህ መጽሐፍ ውስጥ

ሲጠቀስ፥ አንዳንድ ቃላትን ከማሻሻል በስተቀር ዋና ትርጉሙ አልተለወጠም።

እ.ት.

«የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን እምነትና ትምህርት» ከሊቀ ሥልጣናት ሀብተ ማርያም ወርቅነህ በ1963 ዓ.ም. የታተመ

በእንግሊዝኛ

BAVINCK OUR REASONABLE FAITH. HERMAN BAVINCK. 1956. EERDMANS PUBLISHING COMPANY.

BERKHOF SYSTEMATIC THEOLOGY. L.BERKHOF. 15th PRINTING 1953. EERDMANS PUBLISHING COMPANY.

CT CONCISE THEOLOGY, J.I. PACKER 1993 IVP.

GRUDEM SYSTEMATIC THEOLOGY. WAYNE GRUDEM 1994. IVP. ENGLAND.

HODGE SYSTEMATIC THEOLOGY (ABRIDGED EDITION). CHARLES HODGE. 1988 BAKER BOOK HOUSE COMPANY.

NIDCC THE NEW INTERNATIONAL DICTIONARY OF THE CHRISTIAN CHURCH 1974, BRITISH EDITION BY PATERNOSTER PRESS LTD.

ማስታወሻ

በየጥናቱ በተለይ የተጠቀምንባቸው ሌሎች መጻሕፍት ከዚህ በታች እንደሚከተለው ተዘርዝረዋል፤

ጥናት 1

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን እምነት፥ ሥርዓተ አምልኮትና የውጭ ግንኙነት፥ 1996፥ ትንሣኤ ማተሚያ ድርጅት።

Fundamentalism And The Word Of God, J.I. Packer, 1958, IVP.

Post Nicene Fathers, Eerdmans.

Reading Scripture With The Church Fathers, Christopher Hall, 1998, IVP.

ጥናት 2

ሥላሴ በተዋሕዶ፥ መሠረት ስብሃት ለአብ፥ 1988 ዓ.ም።

BYG Behold Your God, D. Macleod, 1995.

DG The Doctrine Of God, G. Bray, 1993, IVP.

DT The Doctrine Of The Trinity, L. Hodgson, 1943, Nisbet.

KG Knowing God, J.I. Packer, 1973, Hodder and Stoughton.

ጥናት 3

A Faith To Live By, D. Macleod, 1998, Mentor.

PG The Providence Of God, P. Helm, 1993, IVP.

ጥናት 1 - ትምህርተ አስተርእዮ

የምዕራፎች ማውጫ

	ገጽ
ክፍል 1 - አስተርእዮ	21
ምዕራፍ 1 - አስተርእዮ የእግዚአብሔር ሥራ ነው	23
ሀ) እግዚአብሔር አካላዊ ነው	23
ለ) እግዚአብሔር ጻድቅና ቅዱስ ነው	24
ሐ) እግዚአብሔር የፍጥረት ባለቤት ነው	24
መ) እግዚአብሔር ሰውን ይወዳል	25
ምዕራፍ 2 - አስተርእዮ በብዙ መንገድ ተሰጥቷል	27
ሀ) ሰው ፍጡር በመሆኑ የሚሰጥ አጠቃላይ አስተርእዮ	27
ለ) ሰው ንጢአተኛ በመሆኑ የሚሰጥ ልዩ አስተርእዮ	29
ምዕራፍ 3 - አስተርእዮ እየሰፋ ሄዷል	33
ሀ) አስተርእዮ በአዳም ዘመን	33
ለ) አስተርእዮ በኖኅ ዘመን	34
ሐ) አስተርእዮ በአብርሃም ዘመን	35
መ) አስተርእዮ በሙሴ ዘመን	38
ሠ) አስተርእዮ በኢያሱና በመሳፍንት ዘመን	42
ረ) አስተርእዮ በነቢያት ዘመን	42
ሰ) ስለ ብሉይ ኪዳን ዘመን ልዩ አስተርእዮ አጠቃላይ ነጥቦች	49
ምዕራፍ 4 - አስተርእዮ በክርስቶስ ተፈጽሟል	51
ሀ) የአስተርእዮ አገላለጥ በክርስቶስ አልተለወጠም	51
ለ) በክርስቶስ የመጣው አስተርእዮ ምሉእ እና ፍጹም ነው	52
ሐ) አስተርእዮ ለኢየሱስ እንዴት እንደመጣ አልተገለጠም	52
መ) ክርስቶስ «ቃል» በመሆኑ አብን ገልጧል	52
ሠ) ክርስቶስ በመምጣቱ ከብሉይ ኪዳን ወደ አዲስ ኪዳን ዘመን የተደረገውን ሽግግር ፈጽሟል	53
ምዕራፍ 5 - አስተርእዮ ከሰው ትክክለኛ አጻፋን ጠይቋል	56
ክፍል 2 - መጽሐፍ ቅዱስና ባሕርያቱ	58
ምዕራፍ 6 - መጽሐፍ ቅዱስና የክርስቶስ ሥልጣን	58
ሀ) ልዩ አስተርእዮ እንዲጻፍ አስፈላጊ ሆኗል	58
ለ) «የእግዚአብሔር ቃል» በዚህ ሐረግ ዙሪያ አምስት አሳቦች ይሰነዘራሉ	59
ሐ) ክርስቶስ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን አረጋገጠ	61
መ) ክርስቶስ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንዲጻፉ በር ከፈተ	64
ምዕራፍ 7 - መጽሐፍ ቅዱስና እስትንፋስ እግዚአብሔር	67
ሀ) እስትንፋስ እግዚአብሔር በከፊል ሊመሰል ይችላል	67
ለ) እስትንፋስ እግዚአብሔር በቅዱሳት መጻሕፍት ላይ ለየት ያለ ሚና አለው	68

ሐ) እስትንፋስ እግዚአብሔር በቅዱሳት መጻሕፍት ላይ በልዩ ልዩ መንገድ ይታያል	70
መ) እስትንፋስ እግዚአብሔር እያንዳንዱን የቅዱሳት መጻሕፍት ቃል ያጠቃልላል	71
ሠ) በቅዱሳት መጻሕፍት ላይ የእስትንፋስ እግዚአብሔር ሥራ በትሥጉት ሊመስል ይችላል	72
ምዕራፍ 8 - መጽሐፍ ቅዱስና ትክክለኛነቱ	74
ሀ) የመጀመሪያዎቹ ረቂቆች ስለማይገኙ የተገኙት ቅጂች ምን ያህል ትክክለኛነት እንዳላቸው በምን እናውቃለን?	74
ለ) ሊቃውንት ስለሚከራከሩባቸው አንዳንድ አንቀጾች ምን ማለብ ይገባናል?	75
ሐ) የእግዚአብሔር ቃል ከተጻፈባቸው ቋንቋዎች ሲተረጉም፣ በተተረጉመባቸው አዲስ ቋንቋዎች የእግዚአብሔር ቃል ነው?	75
መ) የአሳፊዎች የቋንቋ አጠቃቀም ምን ዐይነት ችግር ሊፈጥርብን ይችላል?	77
ሠ) ሳይንስ የመጽሐፍ ቅዱስን ትክክለኛነት አላናጋም?	77
ረ) በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ እርስ በርሳቸው የሚታረኩ አንቀጾች አሉ፤ እንደዚሁም ከሰው ወይም ከእገር ሁኔታዎች ጋር ፍጹም የማይስማሙ ነጥቦች ይገኛሉ በማለት ስለሚነሡ ክርክሮች ምን እንላለን?	79
ምዕራፍ 9 - መጽሐፍ ቅዱስና አስፈላጊነቱ	83
ሀ) መጽሐፍ ቅዱስ የእማኙ ዋና መሪ ነው	84
ለ) መጽሐፍ ቅዱስ የቤተ ክርስቲያን ሃይማኖታዊና መግለጫዎች መሠረት ነው	84
ሐ) መጽሐፍ ቅዱስ የእግዚአብሔር ሕዝብ ታሪክ ማብራሪያ ነው	84
መ) መጽሐፍ ቅዱስ የሰውን አስተሳሰብ ያርማል	85
ሠ) መጽሐፍ ቅዱስ ከሐሰተኞች ነቢያት ተንኩል ምእመናንን ይጠብቃል	86
ረ) መጽሐፍ ቅዱስ «የውስጣዊ ብርሃን» ከሥተትን ይለያል	86
ምዕራፍ 10 - መጽሐፍ ቅዱስና ብቃቱ	88
ሀ) የአስተርእዮና የእስትንፋስ እግዚአብሔር ግንኙነት	88
ለ) የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት አንድነት የመጽሐፍ ቅዱስን ብቃት ማሳየቱ	89
ሐ) የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት የተወሰኑ መሆናቸው	90
መ) የመጽሐፍ ቅዱስ ብቃት በሃይማኖትና በምግባር መታየቱ	90
ሠ) በቤተ ክርስቲያን ታሪክ የታዩ ልዩ ልዩ ክሥተቶች ለመጽሐፍ ቅዱስ አዲስ አስተርእዮን አለመጨመራቸው	92
ረ) የሃይማኖትን ትምህርት ለመወሰን መጽሐፍ ቅዱስ በቂ ዳኛ መሆኑ	94
ምዕራፍ 11 - መጽሐፍ ቅዱስና ግልጽነቱ	96
ሀ) ሰው መጽሐፍ ቅዱስን የሚያስተውልበት አስፈላጊ መስፈርት	98
ለ) ሰው መጽሐፍ ቅዱስን እንዲያስተውል የሚያደርጉ ማሰናከያዎች	98
ሐ) ሰው የመጽሐፍ ቅዱስን አላብ ለማስተዋል በሚችገርበት ጊዜ መውሰድ የሚገባው ርምጃዎች	100
መ) ትምህርትን በሚመለከት በክርስቲያኖች መካከል ያለው አንድነትና ልዩነት	100
ምዕራፍ 12 - መጽሐፍ ቅዱስና መጻሕፍቱ	102
ሀ) የብሉይ ኪዳን ቀኖና	102
ለ) የአዲስ ኪዳን ቀኖና	105
ሐ) ቀኖና በኢትዮጵያ	106

ምዕራፍ 13 - መጽሐፍ ቅዱስና አተረጓጎሙ	110
ሀ) የመጀመሪያዎቹ አንባቢዎች አንቀጹን እንዴት እንዳስተዋሉት መረዳት	110
ለ) አንቀጹን ከጠቅላላው መጽሐፍ ቅዱስ አካብ ጋር ግዛመድ	112
ሐ) ትምህርቱን በሥራ ላይ ግዋል	116
ክፍል 3 - መጽሐፍ ቅዱስና ቤተ ክርስቲያን	122
ምዕራፍ 14 - መጽሐፍ ቅዱስና ሥልጣኑ	122
ሀ) መጽሐፍ ቅዱስና መጽሐፍ ቅዱሳዊው መንገድ	122
ለ) መጽሐፍ ቅዱስና ትውፊታዊው መንገድ	123
ሐ) መጽሐፍ ቅዱስና ሰብአዊው መንገድ	125
ምዕራፍ 15 - መጽሐፍ ቅዱስና ትውፊተ ቤተ ክርስቲያን	126
ሀ) ትውፊት በቤተ ክርስቲያን ታሪክ	126
ለ) በትውፊት ላይ ዛሬ ያሉ አስተሳሰቦች	127
ሐ) ትውፊት በጸሎታት ሃይማኖትና በሃይማኖት መግለጫዎች	129
መ) የትውፊትና የመጽሐፍ ቅዱስ ግንኙነት	130
ሠ) ትክክለኛ የትውፊት አጠቃቀም	130
ምዕራፍ 16 - መጽሐፍ ቅዱስና የነገረ መለኮት ጥናት ዕድገት	131
ሀ) የአበው ዘመን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ	131
ለ) የምሥራቅ (የኦርቶዶክስ) ቤተ ክርስቲያን ታሪክ	132
ሐ) የምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ	133
መ) የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ	136
ምዕራፍ 17 - መጽሐፍ ቅዱስና አመክንዮተ ሰብእ	139
ሀ) እግዚአብሔርን በሚመለከት የሊበራሎች አካብ	141
ለ) አስተርእዮን በሚመለከት የሊበራሎች አካብ	141
ሐ) መጽሐፍ ቅዱስን በሚመለከት የሊበራሎች አካብ	143
መ) ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስን በሚመለከት የሊበራሎች አካብ	144
ሠ) የመጽሐፍ ቅዱስ አተረጓጎምን በሚመለከት የሊበራሎች አካብ	145
ክፍል 4 - መጽሐፍ ቅዱስና ዓለም	148
ምዕራፍ 18 - መጽሐፍ ቅዱስና የትምህርቱ ተቃዋሚዎች	148
ሀ) እምነትና አመክንዮ	149
ለ) ተቃዋሚዎችን በተመለከተ የዕቅድ እምነት መንገድ	150
ሐ) ተቃዋሚዎችን በተመለከተ የዕቅድ እምነት ዘዴዎች	150
ምዕራፍ 19 - መጽሐፍ ቅዱስና ፍልስፍና	153
ሀ) የዕውቀት ጥናት ከክርስቶስ በፊት በዓለም ታሪክ	153
ለ) የዕውቀት ጥናት በቤተ ክርስቲያን ታሪክ	154
ሐ) የዕውቀት ጥናት በመጽሐፍ ቅዱስ	155
መ) የዕውቀት ጥናት በ20ኛው መቶ ዓመት	160
መደምደሚያ	160
ምዕራፍ 20 - መጽሐፍ ቅዱስና አንባቢው	160

ክፍል 1 - አስተርእዮ

አስተርእዮ እግዚአብሔር ለሰዎች ራሱን የሚያሳውቅበት ነው። ይህን ስናጠና በመጀመሪያ፣ የተገለጠውን፣ ሁለተኛ፣ የአገላለጡን ዘዴ ለማወቅ እንፈልጋለን። አንዳንዶች መጽሐፍ ቅዱስ አለን፤ መጽሐፍ ቅዱስ የእግዚአብሔር ቃል ነው፤ ስለዚህ ሁሉም አስተርእዮ አለበትና በቀጥታ መጽሐፍ ቅዱስን መመልከት እንችላለን ይሏሉ። በአንድ በኩል ከእነርሱ ጋር ብንስማማም፣ በሌላ በኩል ግን አሳባቸው በቂ ላይሆን ይችላል። ምክንያቱም በኋላ እንደምናየው ብዙ ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስን እንደ እግዚአብሔር ቃል አይቀበሉትም። ሌሎች ደግሞ ምንም እንኳ መጽሐፍ ቅዱስን እንደ እግዚአብሔር ቃል ቢቀበሉትና አሳባቸውን ለመደገፍ ቢጠቅሱትም፣ ትምህርታቸው ከታወቀው ክርስቲያናዊ ሃይማኖት ፍጹም የተለየ ነው፤ ለምሳሌ ሥላሴ የለም፤ ክርስቶስ ፍጡር ነው፤ መንፈስ ቅዱስ አካላዊ አይደለም ... ወዘተ ይላሉ። እነዚህ ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስን ከተቀበሉ፣ እንዴት ወደዚህ ዐይነት አሳብ ሊደርሱ እንደቻሉ ሳንጠይቅ አንቀርም። ለዚህና ለመሳሰሉት ጥያቄዎች ከሚሰጡ መልሶች መካከል እግዚአብሔር ራሱን የገለጠበትን ዘዴ አለማስተዋላቸው አንዱ ነው። መጽሐፍ ቅዱስ ከመጻፉ በፊት እግዚአብሔር በብዙ መንገድ ራሱን ገልጦ ነበር። አስቀድሞ ዓለምንና ሰውን ፈጠረ፤ አዳምን፣ ኖሳን፣ አብርሃምንና ሌሎችን አነጋግሯቸዋል። ብሉይ ኪዳን ከተጻፈ በኋላም ዋናው አስተርእዮ በእግዚአብሔር ልጅ በጌታችን፣ በመድኃኒታችን በኢየሱስ ክርስቶስ ተሰጥቷል፤ ለእኛም በወንጌል ተጽፎ ተላልፎልናል። እውነት ነው፣ አስተርእዮን የምንመረምረው በመጽሐፍ ቅዱስ ነው፤ ነገር ግን መጽሐፍ ቅዱስ ከመጻፉ በፊት አስተርእዮ እንደተሰጠ ብንገነዘብ ከብዙ ስሕተት እንድናለንና አስተርእዮ እንዴት እንደተሰጠ አስቀድመን እንመለከታለን።

ዋናውን የአሳባችንን መድረሻ በሦስት ቃላት መግለጥ እንችላለን፤ እነርሱም «ቃል ሥጋ ሆነ» (ዮሐ. 1፡14) በሚለው ሐረግ የሚገኙ ናቸው። ይህ ሐረግ የምሥጢረ ሥላሴንና የምሥጢረ ሥጋዊን ትምህርት ያጠቃልላል። እግዚአብሔር ከፈቀደ፣ ለወደፊት ሁለቱን ምሥጢራት እንመረምራቸዋለን። አሁን ግን ሐዋርያው ዮሐንስ «ቃል» በማለት እግዚአብሔር ወልድን የገለጠበትን ምሥጢር እንመለከታለን። አንድ ቃል የሰውን አሳብ ያሳያል፤ የሰውን ፈቃድ ሊያስፈጽምም ይችላል። ለምሳሌ እግዚአብሔር «ብርሃን ይሁን» ሲል ብርሃንም ሆነ፤ ዘፍ. 1፡3፤ 2ቆሮ. 4፡6። ደግሞም አንድ አባት ሥልጣን ስላለው ልጁን «ና» ሲለው ልጁ ወደ አባቱ ይሄዳልና ትእዛዙ ፈቃዱን ያስፈጽማል።

ዮሐንስ፣ ወልድን «ቃል» በማለት ከእግዚአብሔር ዘንድ ወጥቶ የእግዚአብሔርን አሳብና ባሕርይ እንደገለጠ ያሳያል፤ «አንድ ልጅም ከአባቱ ዘንድ እንዳለው ከብር የሆነውን ከብሩን አየን። ... በአባቱ ዕቅድ ያለ አንድ ልጁ እርሱ ተረከው» የሚለውም የወልድን ሥራ ያብራራል፤ ዮሐ. 1፡14፡18።

የአስተርእዮን ትምህርት ስናጠና እግዚአብሔር በቃላት አሳቡን እንደሚገልጥ መረዳት መሠረታዊ አሳብ ነው። በክርስትና ዓለም «እግዚአብሔር አይናገርም» የሚሉ ጥቂቶች አይደሉም፤ በእስልምና ዘንድም «አላህ» ከሰው ርቆ ያለ አምላክ በመሆኑ ለሰው እንደማይናገር ይታመናል።

መጽሐፍ ቅዱስ ግን፥ «ከጥንት ጀምሮ እግዚአብሔር በብዙ ዐይነትና በብዙ ጉዳይ ለአባቶቻችን በነቢያት ተናግሮ፥ ሁሉን ወራሽ ባደረገው ደግሞ ዓለግትን በፈጠረበት በልጁ በዚህ ዘመን መጨረሻ ለእኛ ተናገረን ...» በማለቱ እግዚአብሔር አስተርእዮን የሚሰጠው በቃላት መሆኑን ያሳያል፤ ዕብ. 1፥1-2። ይህ አስተርእዮ በክርስቶስ ወደሚገኘው «ታላቅ መዳን» ይመራናልና «ከሰማነው ነገር እንዳንወሰድ» ደግሞም ቸል እንዳንለው የዕብራውያን ጸሓፊ ያስጠነቅቀናል፤ ዕብ. 2፥1:3። ከእግዚአብሔር የሚገኘውን አስተርእዮ በአምስት ምዕራፎች ለማጠቃለል እንሞክራለን።

ምዕራፍ 1 - አስተርእዮ የእግዚአብሔር ሥራ ነው

ሰው በራሱ ደግነት ወይም በራሱ ጥረት ከእግዚአብሔር አስተርእዮን ለማግኘት እንደሚችል ያስብ ይሆናል። አንዳንዶች ዋሻ ገብተው አርባ ቀን ወይም ሰማንያ ቀን በመጽማቸው ከእግዚአብሔር ልዩ ነገር እንደሚገለጥላቸው ተስፋ ያደርጋሉ። እውነት ነው፤ ሙሴ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ሲና ተራራ ላይ ወጥቶ አርባ ቀን እየጸሎ ሳለ ብሉይ ኪዳን ተገለጠለት፤ ነቢዩ ኤልያስም በእግዚአብሔር ሳይታዘዝ አርባ ቀን ከጸመ በኋላ እግዚአብሔር እንደገና ለእርሱ ተናገረ። ብዙ ጊዜ ግን ሰዎች ቤት ውስጥ ተኝተው፤ በጉዞ ላይ፤ ሥራ ሲሠሩ ወይም ምግብ ሲበሉ የእግዚአብሔር ፈቃድ ተገልጦላቸዋል። አስተርእዮ «በብዙ ዐይነትና በብዙ ጉዳና» ተሰጥቷልና፤ ሲሰጥ ከሰው የሚጠበቀው መቀበል ብቻ ነው። አንዳንድ ጊዜ የእግዚአብሔር ሰው አስተርእዮን ሲፈልግ ይሰጠዋል፤ ላይሰጠውም ይችላል፤ ዳን. 9፥1-2፤ 1ጴጥ. 1፥10-12። እግዚአብሔር ሲፈቅድ እንደሚፈልግ አድርጎ አስተርእዮን ይሰጣል። እርሱ ረቂቅ መንፈስ ነው (ዮሐ. 4፥24) እና ሰው በሥጋ የተወሰነ ፍጡር በመሆኑ፤ እግዚአብሔር ካልፈቀደ በስተቀር እግዚአብሔርን ማግኘት ወይም አስተርእዮን መቀበል አይችልም።

አስተርእዮ ግኝት ወይም የአሳብ ወገግታ ወይም ጥሩ አሳብ መፍጠር አይደለም፤ እግዚአብሔርን ማግኘትም አይደለም። አስተርእዮ የእግዚአብሔር ከሰው ጋር መገናኘት፤ ከሰው ጋር አሳቡን መካፈል፤ ራሱን ማሳየት ማለት ነው። በአስተርእዮ እግዚአብሔር ራሱ ለሰው ይናገራል። የአዲስ ኪዳን መልእክት እግዚአብሔር በክርስቶስ የመዳንን ቃል ለዓለም ተናግሯልና፤ ሰዎች ሁሉ ይህን ቃል መስማት፤ ሰምተውም ለዚህ ቃል የአጻፉ ምላሽ መስጠት እንዳለባቸው የሚያሳስብ መልእክት ነው፤ ማቴ. 28፥18-20፤ ማር. 16፥15-16፤ ሉቃ. 19፥10፤ ዮሐ. 3፥36።

አስተርእዮን የሚሰጠው አምላክ እንዴት ያለ አምላክ ነው? ብለን ለመጠየቅ አስተርእዮን አስመልክተን ስለ እግዚአብሔር አራት ነጥቦችን ልብ ማድረግ አለብን።

ሀ) እግዚአብሔር አካላዊ ነው

አካላዊ ነው ስንል፤ ማንነት አለው ማለታችን እንጂ ሥጋዊ አካል እንዳለው መግለጣችን አይደለም፤ እግዚአብሔር መንፈስ ነውና፤ ዮሐ. 4፥24። እግዚአብሔር ስለ ራሱ ሲናገር «እኔ» ሲል፤ ሰውንም «አንተ፤ አንቺ፤ እናንተ» ይላል። የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ ከመውጣቱ በፊት፤ እግዚአብሔር በእሳት ነበልባል በእሾህ ቍጥቋጠው መካከል ራሱን ለሙሴ ሲገልጥና ሙሴ ስለ ስሙ ሲጠይቀው «ያለና የሚኖር» እኔ ነኝ በማለት መለሰለት፤ ዘጸ. 3፥13-15። ይህ ስም «ያህዌ» ነው። ያህዌ ከዚህ ዓለም በላይ ያለውን የእግዚአብሔር ሰማያዊ ማንነት፤ ነጻነት፤ የሚያቅድ መሆኑን፤ ልዑልነቱንና ሁሉን ማድረግ መቻሉን ዐውጇል። ይህን ዓለም የሚገዛው አምላክ አእምሮና ፈቃድ ያለውና ሁሉን ቻይ የሆነ እንጂ ዕቅድና ግብ የሌለው ጎይታ ወይም ምክንያት የሌለው አጋጣሚ አይደለም።

በአንዱ እግዚአብሔር ዘንድ ሦስትነት አለ፤ በመካከላቸውም «እኔ ... አንተ ... እርሱ» የሚል አጠራር አለ። እግዚአብሔር የአስተርእዮን ተግባር ወደ ፍጻሜ ሲያደርሰው፤ ልጁንና መንፈሱን ወደ ዓለም በመላክ ሦስትነቱን ገለጠ፤ በአንድ እግዚአብሔር ሦስት መንፈሳውያን አካላት እንዳሉም አሳየ። አብ፤ ወልድና መንፈስ

ቅዱስ በአዲስ ኪዳን የተገለጠ የእግዚአብሔር «ስም» ነው ማለት እንችላለን፤ ማቴ. 28፥19።

ለ) እግዚአብሔር ጻድቅና ቅዱስ ነው

የእግዚአብሔር ዐይኖች ክፉ እንዳያዩ ንጹሐን ናቸው፤ ዕን. 1፥13። እግዚአብሔር ከሰው ጋር የሚገናኘው መልካምንና ክፉን በመለየት መሆኑን ማወቅ ያስፈልገናል። ሙሴ በደብረ ሲና የእግዚአብሔርን ክብር ለማየት ሲጠይቅ (ዘጸ. 33፥17-19)፥ እግዚአብሔር «ስሙን» እንደሚከተለው ዐወጀ ፡- «እግዚአብሔር፥ እግዚአብሔር (ያህዌ) መሐሪ፥ ሞገስ ያለው፥ ታጋሽም፥ ባለ ብዙ ቸርነትና እውነት፥ እስከ ሺህ ትውልድም ቸርነትን የሚጠብቅ፥ አበሳንና መተላለፍን ኅጢአትንም ይቅር የሚል፥ በደለኛውንም ከቶ የማያንጸ ... አምላክ ነው» አለ፤ ዘጸ. 34፥6-7።

እግዚአብሔር በኃይል ብቻ ሳይሆን፥ በፍቅርና በንጽሕናም ፍጹም ነው። «እግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ በጥበቡ፥ በኃይሉ፥ በቅድስናው፥ በቅንነቱ፥ በበጎነቱ በእውነቱ ወሰን የሌለው ዘለዓለማዊና የማይለወጥ ነው» (1)። የእግዚአብሔር ስም ከዚህ በላይ ተገልጦ እንደምናየው እግዚአብሔር የሚያደላ፥ አሳብን የሚለውጥ፥ ቃሉን የማይጠብቅ ወይም የማያፈቅር አምላክ እንደሆነ ማሰብ አይቻልም።

ከጥንት ጀምሮ አንዳንድ ወገኖች ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን የእግዚአብሔርን ባሕርይ በተለያዩ መንገዶች እንደሚገልጡ ይናገራሉ። እንደ እነርሱ አስተሳሰብ እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን በቀጣው በኅጢአተኛ ላይ የሚፈርድ፥ በአዲስ ኪዳን ግን እጅግ መሐሪ በመሆኑ በሰው ላይ ኩነቱን ለማምጣት የማይፈቅድ አምላክ ነው። ይህ አስተሳሰብ መሠረተ ቢስ ነው። ሐዋርያው ጳውሎስ፡ «እንግዲህ የእግዚአብሔርን ቸርነትና ጭከና ተመልከት፤ ጭከናው በወደቁት ላይ ነው፥ በቸርነቱ ግን ጸንተህ ብትኖር የእግዚአብሔር ቸርነት በአንተ ላይ ነው፤ ያለዚያ አንተ ደግሞ ትቁረጣለህ» ሲል ጽፏል፤ ሮም 11፥22። በብሉይ ኪዳን ውስጥ ቅዱስ አምላካችን እጅግ ለጋሽና ጸጋ የሞላበት ሆኖ የሚታየው ለሕዝቡ ነው፤ በተለይ መዝ. 92፥104-108 ... ወዘተ ይመ.። በአዲስ ኪዳንም ስለ እግዚአብሔር ምሕረት ሰፊና ታላቅ አሳብ የሚገኝ ሲሆን፥ በተለይም ከኒታችን ከኢየሱስ ክርስቶስ አንደበት ስለሚያስፈራው የእግዚአብሔር ፍርድ ከባድና አስደንጋጭ ማስጠንቀቂያዎች ቀርበዋል፤ በተለይ ማቴ. 8፥12፤ 10፥28፤ 13፥40-43፤ 25፥41-46፤ ማር. 9፥42-48፤ ሉቃ. 13፥1-5፤ 16፥23-28 ይመ.። እንግዲህ የብሉይና የአዲስ ኪዳን አምላክ አንድ መሆኑን ከዚህ እንረዳለን።

ሐ) እግዚአብሔር የፍጥረት ባለቤት ነው

ቅዱስ ጳውሎስ፡ «ሁሉ ከእርሱና በእርሱ ለእርሱ ነው» ብሏል። ስለዚህ ክብር ለአምላካችን መስጠት ይገባናል፤ ሮም 11፥36። ሐዋርያው በአቴና በአርዮስፋጎስ (የከተማ ዋና ጉባኤ) መካከል ቆሞ፡ «ስለማይታወቅ አምላክ» በሰጠው ስብከት ይህን አሳብ አብራርቷል፤ ሐ.ሥ. 17፥22-28።

1. እግዚአብሔር ምንጫችን ነው፤ እርሱ «ዓለሙንና በእርሱ ያለውን ሁሉ የፈጠረ ... በምድር ሁሉ ላይ እንዲኖሩ የሰውን ወገኖች ሁሉ ከአንድ የፈጠረ» አምላክ ነው፤ ቀ. 24-27።

2. እግዚአብሔር ድጋፋችን ነው፤ ያለ እርሱ ሕይወት የለንም። እርሱ «ሕይወትንና እስትንፋስን ሁሉንም ለሁሉ ይሰጣል» እና «በእርሱ ሕያዋን ነንና እንንቀሳቀሳለን፤

እንኖርግለን»፤ ቍ. 25:28። ያለ እርሱ ለአንድ ደቂቃ እንኳ መኖር አንችልም፤ ፍጡራን ሁሉ የሚኖሩት በማደቁርጥ ድጋፍ ብቻ ነው፤ ዕብ. 1፥3። እግዚአብሔር ከዓለም በላይና ከዓለም ተለይቶ ያለ ሲሆን (ቍ. 24)፥ በዓለም ይሠራል፤ ዓለምን ያስተዳድረዋል፤ ይመራዋልም።

3. እግዚአብሔር ግባችን ነው፤ እግዚአብሔር ሰዎችን የፈጠራቸው ከእርሱ ጋር እንዲገናኙ ነው፤ ቍ. 26:27። ሰው ለእግዚአብሔር ተፈጥሯልና እግዚአብሔርን የሚከድ የራሱን ማንነት ይክዳል። «የሰው ዋና ዓላማ እግዚአብሔርን ማክበርና በእርሱ ለዘለዓለም ሐሤት ማድረግ ነው» (2)።

እግዚአብሔር «የሰማይና የምድር ጌታ» ተብሎ ቢጠራም «ከእያንዳንዳችን የራቀ አይደለም»፤ ቍ. 24:26-27። እርሱ ሁሉን ያያል፤ ሁሉን ይመረምራል፤ ሁሉንም ያውቃል፤ የትም ዘንድ ይገኛል። እርሱ አያንቀላፋምና ብንፈልግ እንኳ ከእርሱ ማምለጥ አንችልም፤ ኤር. 17፥10፤ መዝ. 139፥1-10።

የዕብራውያን ጸሐፊ፥ እግዚአብሔር የብሉይ ኪዳን ሕያው ጌታ (3፥12፤ 10፥31)፥ የሁሉ ፈጣሪና ደጋፊ (1፥2፤ 11፥3)፥ ማንነት ያለው ሆኖ ለሰው የሚናገር (1፥1፤ 11፥7-11፤ 12፥25፤ 13፥5)፥ ቃሉ የሰውን ልብ የሚመረምርና ሁለንተናን የሚያውቅ (4፥12-13)፥ የተስፋ ቃላትን የሚጠብቅ (6፥13-18)፥ በቅን የሚፈርድ (10፥30፤ 12፥23፤ 13፥4)፥ እልከኞችን ያለ ምሕረት የሚቀጣ (2፥1-3፤ 6፥6-8፤ 10፥26-31፤ 12፥29)፥ ሕዝቡን የሚወድ አባት (12፥5-10)፥ በጸጋ ዙፋን የሚቀመጥ ንጉሥ (4፥16) እና በእምነት የሚቀርቡለትን የሚቀበል (11፥6:16) አምላክ መሆኑን ያሳያል። ጥሪያችን ለዚህና ለዚህ አምላክ ብቻ የአጻፋ መልስ መስጠትን የሚጠይቅ ነው።

መ) እግዚአብሔር ሰውን ይወዳል

እግዚአብሔር በራሱ ሕይወት አለውና ከሰው ምንም አያስፈልገውም፤ ዮሐ. 5፥26፤ ሐ.ሥ. 17፥25። እንደዚህ ከሆነ እግዚአብሔር ለምን ከሰው ጋር ይነጋገራል? ለመቀበል ቢያስችግርም፥ መልሱ፥ ከእኛ ጋር በአስተርእዮ ወዳጅነትን የመፍጠር ዓላማ ያለው አምላክ ስለሆነ ነው። በዚህ ምክንያት በመልኩ ሲፈጥረን የማሰብ ኀይል ሰጠን። ከዚህም የተነሣ ሰው ማሰብ፥ መናገርና ማፍቀር ይችላል። እግዚአብሔር በራሱና በሰዎች መካከል እውነተኛ ፍቅርና ወዳጅነት እንዲገኝ ፈልጓል። ይህም በአባትና በልጅ መካከል ወይም በባልና ሚስት መካከል ባለው ግንኙነት ዐይነት እንጂ በሰውና በከብቱ መካከል እንዳለው አይደለም። በሁለት ሰዎች መካከል ያለው የፍቅር ግንኙነት ሌላ የተደበቀ ዓላማ የለውም፤ ግቡ ወዳጅነት ራሱ ነው። በአስተርእዮም የእግዚአብሔር ግብ ይኸው ነው። ይህንም ዓላማ ለመፈጸም እግዚአብሔር ለሰው ይናገራል፤ ለዚህም ፈጠረን። እርሱ ለእኛ ስጦታዎችን በመስጠት ደስ ይሰኛል፤ እኛም ለዚህ ስናመሰግነው በበኩላችን እንደሰታለን።

እግዚአብሔር የሰው ፈጣሪና ወዳጁ እንደሆነ የሚታየው በምቹ ሰዓት አዳምን ለመጉብኘትና ለማነጋገር በዔድን ገነት በመመለሱ ነው፤ ዘፍ. 3፥8። ሰዎች በግጢአት ከወደቁ በኋላ እንኳ፥ እግዚአብሔር ወዳጆቹ እንዲሆኑ ይፈልጋል፤ ክርስቶስ ደቀ መዛሙርቱን «ወዳጆቹ» ብሎ ጠራቸው፤ ዮሐ. 15፥13-15። አብርሃምም «የእግዚአብሔር ወዳጅ» ተብሏል፤ 2ዜ.መ. 20፥7፤ ኢሳ. 41፥8፤ ያዕ. 2፥23።

ካልተነጋገሩ በሰዎች መካከል ወዳጅነት አይገኝም፤ አያድግምም። ከዚህም በላይ ወዳጆች ፊት ለፊት መተያየት ይፈልጋሉ። እግዚአብሔር ከአዳም ጋር ፊት ለፊት

ይነጋገር ነበር፤ ዘፍ. 3÷8-10። «ሰው ከባልንጀራው ጋር እንደሚነጋገር ፊት ለፊት ከሙሴ ጋር ይነጋገር ነበር»፤ ዘጸ. 33÷11። አሁን የእግዚአብሔርን ድምፅ በቃሉ እንሰማለን፤ ፊቱን ግን አናየውም። ጳውሎስ፡ «ዛሬስ በመስተዋት በድንግዝግዝ እንደምናይ ነን፤ በዚያን ጊዜ ግን ፊት ለፊት እናያለን» ብሎ የሰጠውን ተስፋ ገለጠ፤ 1ቆሮ. 13÷12። ዮሐንስ፡ ክርስቶስ በምድር ወዳጆቹ በማለት የሰየማቸውን፡ «ፊቱንም ያያሉ» ብሎ ደስታቸውን ይገልጣል፤ ራእ. 22÷4። በሌላም ስፍራ፡ «አሁን የእግዚአብሔር ልጆች ነን ... ቢገለጥ እርሱ እንዳለ እናየዋለን ...» ብሎ አስደናቂ አስተርጓሚ ለወደፊት እንደሚጠብቁን አሳይተናል፤ 1ዮሐ. 3÷2። በዚህ፡ መተያየቱም ወዳጅነታችንም አስተርጓሚም ይፈጸማሉ። ለጊዜው ግን የእግዚአብሔር ወዳጅነት ከሰው ጋር በመነጋገሩ ይጀመራል፤ ያድጋልምም። የእርሱ ወዳጅነት በአስተርጓሚ፡ የእኛ ደግሞ በጸሎትና በምስጋና ያድጋል። አሁን እግዚአብሔርን ማየት ባልችልም፡ እርሱና እኔ ወዳጆች መሆን እንችላለን፤ ምክንያቱም በአስተርጓሚ ለእኔ ይናገራል ብለን ማሰብ ይገባናል።

አንዳንዶች እግዚአብሔር እውነቶችን በቃላት መግለጥ (PROPOSITIONAL REVELATION) አይችልም ይላሉ፤ ምክንያታቸው እግዚአብሔር እንደዚህ ካደረገ፡ በእርሱና በሰው መካከል ያለው ግንኙነት የሕግ ግንኙነት እንጂ የወዳጅነት አይደለም የሚል ነው። ይህ አስተሳሰብ ግን ልክ አይደለም። በፍቅርና በወዳጅነት የሚሠራ ግንኙነት በመነጋገር ብቻ ባይወሰንምና አብሮ መኖር ትልቅ ነገር ቢሆንም፡ ከዚህ በላይ እንደገለጽነው ወዳጅነት የሚጀምረውና የሚያድገው በተለይ በመነጋገር ነው። ለምሳሌ ወላጅ ለልጁ «እወድሃለሁ» በማለት በመካከላቸው ያለው ፍቅር የበለጠ ይጸናል። ይልቁንም እግዚአብሔር ብዙ ነገር ሲያደርግልን ለእኛ የሚናገራቸው ቃላት እንዴት አስደሳችና ጠቃሚዎች ናቸው!

እግዚአብሔር ለሰው በቃላት እንደሚናገር በብዙ ጥቅሶች አይተናል። ምሳሌያዊ አነጋገር ነው ብለው ይህን የማይቀበሉ ሰዎች ያሏቸውን ብዙ ድብቅ አሳቦች በኋላ እንመረምራቸዋለን።

ማስታወሻ

- (1) «እምነታችን» ገጽ 67 የጥ.4 መልስ።
- (2) «እምነታችን» ገጽ 67 የጥ.1 መልስ።

ምዕራፍ 2 - አስተርእዮ በብዙ መንገድ ተሰጥቷል

እግዚአብሔር «በብዙ ዐይነትና በብዙ መንገድ» ተናግሯል። ሊቃውንት አስተርእዮን የሚመረምሩት በሁለት ክፍለው ነው፤ አከፋፈላቸውም በመጠኑ ይለያያል። አስተርእዮ ሁሉ ከእግዚአብሔር የተሰጠ ነው። የመጀመሪያው ክፍል ሰው ፍጡር በመሆኑ የሚሰጥ ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ ከሰው ኅጢአተኛነት የተነሣ የሚገኝ ነው። የመጀመሪያው ክፍል ሰዎች በዚህ ዓለም በመኖራቸው ለሰው ሁሉ ሲሰጥ፤ ሁለተኛው የሚሰጠው ግን ለተወሰኑ ሰዎች ነው። ብዙ ምሁራን የመጀመሪያውን አጠቃላይ አስተርእዮ (አጠቃላይ መገለጥ) ሲሉት፤ ሁለተኛውን ደግሞ ልዩ አስተርእዮ (ልዩ መገለጥ) የሚል ስያሜ ሰጥተውታል፤ የመጀመሪያው ከጋርዮሽ ጸጋ፤ ሁለተኛው ከልዩ ጸጋ እንደሚመነጩም ያስተምራሉ።

ሀ) ሰው ፍጡር በመሆኑ የሚሰጥ አጠቃላይ አስተርእዮ

ዳዊት፡ «ሰማያት የእግዚአብሔርን ክብር ይናገራሉ፤ የሰማይም ጠፈር የእጁን ሥራ ያወራል...» በማለት እግዚአብሔር በፍጥረቱ ለሰዎች ሁሉ አስተርእዮን እንደሰጠ ያሳያል፤ መዝ. 19፡1-6። በዚህ መዝሙር በተለይ ከቀ፡7 ጀምሮ ስለ እግዚአብሔር ሕግ በረከት ይናገራል። እንግዲህ ፍጥረቱና ሕጉ ጉን ለጉን በመሄድ የእግዚአብሔርን ባሕርይ በማሳየታቸው አስተርእዮን ይገልጣሉ።

እግዚአብሔር አምላክ ሰውን ከፈጠረ በኋላ በዓድን ገነት አኖረው፤ አስቀድመን እንደጠቂምነውም ከአዳም ጋር እየተመላለሰ ተናገረ። ስለ ሁለቱ ዛፎች አስረድቶት ጥብቅ ማስጠንቀቂያ ሰጠው፤ የምድር አራዊትንና የሰማይ ወፎችን ሁሉ ወደ አዳም አመጣ፤ አዳምም የማሰብና በቋንቋ አሳብን የመግለጥ ኅይል ስለነበረው፤ ለእያንዳንዳቸው ተሰማሚ ስም ሰጠ። በኋላም አዳም ብቻውን እንዳይሆን እግዚአብሔር ሴትን ፈጥሮ ለአዳም አመጣለት፤ ከዚያም በኋላ ስለ አኗኗራቸው ሕግን ደነገገ፤ ልጆችን በመውለድም ዓለምን እንዲሞሏት አዘዘ፤ ዘፍ. 1፡28-30፤ 2፡16-25፤ ማቴ. 19፡4-6። እንግዲህ ከመጀመሪያ ጀምሮ ሰው በፍጥረትና በራሱ ተፈጥሮ ስለ እግዚአብሔር ባሕርይና ዕቅድ በተሰጠው የማሰብ ኅይል አስተርእዮን ሊቀበል ይችላል ነበር።

በኅጢአት ከወደቀ በኋላ ግን አስተሳሰቡ ቢበክልም፤ ሰው አስተርእዮን ከፍጥረት ይቀበላል፤ ከዚህ በተለይ ስለ እግዚአብሔር አራት ነገሮችን ያስተውላል ፡-

1. የአጠቃላይ አስተርእዮ ይዘት

ሀ) እግዚአብሔር ልዑል ነው፤ ቅዱስ ጳውሎስ፡ «የማይታየው ባሕርይ እርሱም የዘለዓለም ኅይሉ ደግሞ አምላክነቱ ከዓለም ፍጥረት ጀምሮ ከተሠሩት ታውቆ ግልጥ ሆኖ ይታያል» ብሎ ሰዎች ሁሉ ስለ እግዚአብሔር ልዑልነት እንደሚያውቁ ያሳያል። ካወቁት በኋላ ግን ብዙ ሰዎች ይህን ዕውቀት ሊያጠፉት ይሞክራሉ፤ ሮም 1፡19-23።

ለ) እግዚአብሔር ቸር ነው፤ ጳውሎስ፡ እግዚአብሔር፡ «መልካም ሥራ እየሠራ፤ ከሰማይ ዝናብን፤ ፍሬ የሚሆንበትንም ወራት ሲሰጠን፤ ልባችንንም በመብልና በደስታ ሲሞላው ራሱን ያለ ምስክር አልተወም» ብሎ ለልስጥራን ጣዖት አምላኪዎች ተናገረ፤ ሐ.ሥ. 14፡17። ክርስቶስም «እርሱ በክፉዎችና በበጎዎች ላይ ፀሓይን ያወጣልና፤ በጻድቃንና በኅጢአተኞችም ላይ ዝናቡን ያዘንባልና» በማለቱ ቸርነቱ ለሰዎች ሁሉ

እንደሚገለጥ አስተማሪ ግቱ 5÷44-45። ሰውም ንስሐ እንዲገባ የእግዚአብሔር ቸርነት ጊዜና ዕድል እንደሚሰጠው ሊያውቅ ይችላል፤ ሮም 2÷4።

ሐ) እግዚአብሔር ቅዱስ ነው፤ ጳውሎስ፡ «ሕግ የሌላቸው አሕዛብ ከባሕርያቸው የሕግን ትእዛዝ ሲያደርጉ፤ እነዚያ ሕግ ባይኖራቸው እንኳ ለራሳቸው ሕግ ናቸውና፤ እነርሱም ኅሊናቸው ሲመሰክሩላቸው፤ አሳባቸውም እርስ በርሳቸው ሲካሰስ ወይም ሲያመካኝ በልባቸው የተጻፈውን የሕግ ሥራ ያሳያሉ» በማለቱ፤ ሰው ሁሉ ኅሊና እንዳለውና ክፉንና መልካምን መለየት እንደሚችል ያሳያል። ዐሠርቱ ቃላትን ባይሰማም፤ በከፊል የእግዚአብሔር ሕግ በልቡ «ተጽፏል»ና እግዚአብሔር ቅዱስ መሆኑን ያውቃል፤ ሮም 2÷13-15።

መ) እግዚአብሔር ጻድቅ ነው፤ እግዚአብሔር ፈቃዱን ለሰው ስለገለጠ፤ ለሰው በሰጠው ሕግ መሠረት ይፈርዳል። ጳውሎስ የሰውን ክፋት በስፋት ከዘረዘረ በኋላ፤ «እንደነዚህ ለሚያደርጉት ሞት ይገባቸዋል የሚለውን የእግዚአብሔርን ሕግ እያወቁ ...» በማለቱ፤ ሰው በኅሊናው ፍርድ እንዳለና ዳኛውም እግዚአብሔር እንደሆነ ማወቁን ያሳያል፤ ሮም 1÷28-32። ይህ አስተርእዮ ለሰው ሁሉ ተሰጥቷል፤ ነገር ግን ሰውን እግዚአብሔርን ወደ ማወቅ አያደርሰውም። ሰው ለእግዚአብሔር ባለመታዘዙ፤ የፍጥረትና የራሱ ሁኔታ ተለውጧል።

2. የአጠቃላይ አስተርእዮ በቂ አልመሆን

ለሰው ሁሉ የሚሰጠው አስተርእዮ እግዚአብሔርን ለማወቅ እንደማያበቃ ቢያንስ አምስት ምክንያቶችን ማቅረብ እንችላለን ፡-

ሀ) በዔድን ሰላም ነበረ፤ በአዳም ልብም እንዲሁ፤ እንስሳት ለአዳም ታዘዙለት፤ መሬቱም ለም ነበረ። ከውድቀት በኋላ ግን ምድር የተረገመች ሆነች፤ እንስሳት በሰው ላይ ተነሡ፤ ከሰዎች ልብም ሰላም ጠፋ። በዐጭሩ በሰው ምክንያት «ፍጥረት ለከንቱነት ተገዝቷል» እና አስተርእዮ እንደ ቀድሞው በግልጽ አይበራም፤ ዘፍ. 3÷17-18፤ ሮም 8÷19-20።

ለ) የሰው አሳብና የማሰብ ንይሉ በኅጢአት ተበክሏልና እንደ በፊቱ አያስተውልም። የእግዚአብሔርን እውነት በውሸት ይለውጣል፤ በፈጣሪም ፈንታ የተፈጠረውን ያመልካልና አስተርእዮን በትክክል አይቀበልም፤ ሮም 1÷25።

ሐ) ሰዎች በሀ) እና ለ) ሥር ከተጻፉት ምክንያቶች የተነሣ አስተርእዮን በከፊል አያስተውሉትም ወይም ያጣምሙታል፤ 2ኳጥ. 3÷16። ስለዚህ ስለ እግዚአብሔር ያላቸው ዕውቀት ትክክለኛ አይደለም።

መ) ሰዎች በዓለም ታሪክ ውስጥ ተአምራትንም ሆነ ሌሎችን ክሥተቶች ሲያዩ፤ በትክክል አይረዱቸውምና የሚሰጣቸው አስተርእዮ አይጠቅማቸውም፤ ማር. 3÷21-23፤ ሐ.ሥ. 2÷13፤ 14÷11-13።

ሠ) ለሰዎች ሁሉ የሚሰጠው አስተርእዮ ከኅጢአት የሚዳንበትን መንገድ ገልጦ አያሳይም። እግዚአብሔር ቅዱስና ጻድቅ ሆኖ እንደሚፈርድ ቢገልጥም፤ ስለ ክርስቶስ አይናገርም። ከክርስቶስ በቀር ሰው የሚድንበት ሌላ ስም የለምና ሰው እንዲድን ልዩ አስተርእዮ ያስፈልገዋል፤ ሐ.ሥ. 4÷12።

አጠቃላይ አስተርእዮ ለሰው ደኅንነት በቂ አይደለም ብንልም፤ ምንም ጥቅም የለውም ማለት አይቻልም።

3. የአጠቃላይ አስተርእዮ ጥቅም

ሰው በኅጢአት ከወደቀ በኋላ እንኳ ከአጠቃላይ አስተርእዮ ብዙ ነገር ይማራል፤ ባያስተውለውም ጥቅሙ በአምስት ነጥቦች እንደሚከተለው ይታያል ፡-

ሀ) አሕዛብ የተሰጣቸውን አስተርእዮ በትክክል ባይቀበሉም፥ ዓለምን ከማየትና ባላቸው የማሰብ ችሎታ ከመጠቀማቸው የተነሣ ልዩ ልዩ ነገርን ያመልካሉና፥ የተለያየ ሃይማኖት ይፈጥራሉ። በየሃይማኖታቸው ብዙ ስሕተት ቢገኝበትም፥ የተወሰነ እውነት ይታይበታል፤ በተለይም ከጥቂት ሃይማኖቶች በስተቀር በብዙዎቹ ከሚያመልካቸው ነገሮች በላይ ፈጣሪ አምላክ እንዳለ ይታመናል። ከዚህ እውነት በመነሣት ሐዋርያው ጳውሎስ ለአሕዛብ አስተምሯል፤ ሐ.ሥ. 14፥15፤ 17፥24:28።

በእስልምና ሃይማኖት የተወሰነ እውነት ይገኛል። ይህ እውነት ከአጠቃላይ አስተርእዮም ሆነ ከመጽሐፍ ቅዱስ ቀጥተኛ ባልሆነ መንገድ የተገኘ ነው። በአሁኑ የአይሁድ ሃይማኖትም ከብሉይ ኪዳን የተገኘ ብዙ እውነት ይገኛል።

ለ) ለሰው ሁሉ የሚሰጠው አስተርእዮ እግዚአብሔርን ወደ መፈለግ ይመራል፤ ሐ.ሥ. 17፥23:26-27፤ ሮሞ 2፥4። ይህም መሻት ሰዎችን ወደ እግዚአብሔር አያደርሳቸውም፤ የሚያገኙትም አያረካቸውም። ነገር ግን ይህ ፍለጋ ለክርስቶስ ወንጌል ያዘጋጃቸዋልና፥ በተለይ ለወንጌል ሰባክያን በር ከፋች ነው።

ሐ) የዓለምን ተፈጥሮ በመመልከት እግዚአብሔር እንዳለ ለማረጋገጥ የሚሞክሩ ይገኛሉ። ይህንም በሚመለከት የተለያየ አስተሳሰብ አለ። ሆኖም ዓለምን በመመርመር እግዚአብሔር አለ ማለት ከሰው የማሰብ ኀይል ጋር እንደሚስማማ ማሳየት አይከብድም፤ እግዚአብሔር የለም ማለትም ከሰው የማሰብ ኀይል ጋር እንደሚጋጭ መከራከር ይቻላል። ይህን ቁየት ብለን እንመረምረዋለን፤ አሁን ግን በዚህ ነጥብ ላይ አጠቃላይ አስተርእዮ ያለውን ሚናና የሚሰጠውን ጥቅም ቆም ብለን እናስተውል፤

መ) አጠቃላይ አስተርእዮ፥ ሰው ከእግዚአብሔር መገኘቱን፥ በመግባት እግዚአብሔር መኖሩንና ወደ እግዚአብሔር የሚመለስ መሆኑን ስለሚያሳየው፥ የደገነንት ትምህርት ለሚገኝበት ለልዩ አስተርእዮ ያዘጋጃል። በዐጭሩ አጠቃላይ አስተርእዮ የልዩ አስተርእዮን ዐውድ ይሰጣል።

ሠ) ሰው በክርስቶስ አዲስ ሕይወትን ካገኘ በኋላ አጠቃላይ አስተርእዮ ለአዲስ አኗኗር ብዙ ምሪት ይሰጣል። በተለይ መጽሐፈ ኢዮብ፥ መዝሙረ ዳዊትና የሰሎሞን መጻሕፍት የእግዚአብሔርን ባሕርይና ሥራ፥ እንደዚሁም የሰውን ጠባይና ችግር ለማብራራት በአጠቃላይ አስተርእዮ ይጠቀማሉ። ስለዚህ መዝራትና ማጪድ፥ ብርድና ሙቀት፥ በጋና ክረምት፥ ቀንና ሌሊት፥ የሊባኖስ ዝግባና ሂሶጽ፥ አውራጆችና ወፎች፥ ተንቀሳቃሽ ነፍሳትና ዓሣዎች፥ እንደዚሁም በአጠቃላይ አስተርእዮ የሚገኙ ሌሎች ፍጡራን በክርስቲያናዊ አስተሳሰብ ሲመረመሩ ብዙ በረከት ያስገኛሉ፤ ዘፍ. 8፥22፤ 1ነገ. 4፥32-34።

ለ) ሰው ኅጢአተኛ በመሆኑ የሚሰጥ ልዩ አስተርእዮ

እግዚአብሔር ለሰው ሁሉ ልዩ ልዩ እውነቶችን በፍጥረት ስለ ራሱ እንደገለጠ አይተናል፤ ሆኖም እነዚህ እውነቶች በይበልጥ ልናስተውላቸው የምንችለው መጽሐፍ ቅዱስን በማጥናት ነው። እነዚህ እውነቶች ክርስቶስ ኢየሱስን በማመን ወደሚገኘው ደገነንት ያደርሱናል። ለዚህም ልዩ አስተርእዮ አስፈላጊ ሆነ። ልዩ አስተርእዮ በእግዚአብሔር ሥራና ቃል ይገኛል፤ ሆኖም እግዚአብሔር ሥራውን ባያብራራልን እናስተውለውም። ስለዚህ «ከጥንት ጀምሮ እግዚአብሔር በብዙ ዐይነትና በብዙ

ጉዳና ለአባቶቻችን ...» እንደተናገረ እናነባለን፤ ዕብ. 1፥1። እግዚአብሔር በምን በምን መንገድ እንደተናገረ ቀጥለን እንመለከታለን።

1. አንዳንድ ጊዜ እግዚአብሔር በሰው መልክ ተገልጦ ለልዩ ልዩ ሰዎች ተናግሯል፤ ለምሳሌ አስቀድመን እንዳየነው ለአዳም (ዘፍ. 3፥8-19)፥ እንደ እንግዳ ለአብርሃም (ዘፍ. 17፥22፤ 18፥1-3፤16-17፤ ይህም ከ19፥1 እና ከዕብ. 13፥2 ጋር ያስተያየ)፥ እንደ ኀይለኛ ጉበዝ ለያዕቆብ (ዘፍ. 32፥24፤30)፥ እንደ ሠራዊት አለቃ ለኢያሱ (ኢያሱ 5፥13-15)።

2. አንዳንድ ጊዜ እግዚአብሔር በታላቅ ድምፅ ከሰማይ ተናግሯል፤ ዘጸ. 19፥16-20፥26፤ ዳን. 4፥31-33፤ ሉቃ. 3፥22፤ 9፥35።

3. ብዙ ጊዜ መላእክት ከእግዚአብሔር ተልከው መልእክቶችን አቀረቡ፤ ይህ በተለይ የመልአኩ ገብርኤልን ሥራ የሚመለከት ነው፤ ሉቃ. 1፥19፤26-27። ስለ ፍጥረት በሚሰጠው ትምህርት ውስጥ በይበልጥ ስለ መላእክት እናጠናለን።

4. ቃላትን ጽፏል፤ ዘጸ. 31፥18፤ ዳን.5፥5፤23-24።

5. ለብዙ ሰዎች ብዙ ሕልሞችን ሰጥቷል፤ ሕልም በተለይ የእግዚአብሔር ሰዎች መንፈሳዊ ጉዞአቸውን በሚጀምሩበት ጊዜ ይሰጥ ነበር፤ ለምሳሌ ለያዕቆብ (ዘፍ. 28፥12-17)፥ ለዮሴፍ (ዘፍ. 37፥5-11)፥ ለሰሎሞን (1ነገ. 3፥5-15)፥ ለዮሴፍ (ማቴ. 1፥20-24፤ 2፥13፤19-20፤22)፤ ከእግዚአብሔር ሕዝብ ውጭ ለነበሩት ሰዎችም፥ ለምሳሌ ለፈርዖን (ዘፍ. 41፥1-36)፥ ለናቡከደነፆር (ዳን. 2፥1፤31-45፤ 4፥4-18)፥ ለኢሳይያስ ሚስት (ማቴ. 27፥19) ሕልም ተሰጥቶ ነበር።

ጲፐሮስ በበዓሉ ኅምሳ ቀን፥ «... ሽማግሌዎቻችሁም ሕልም ያልማሉ» የሚለውን የነቢዩ ኢየሱልን ቃል ቢጠቅስም (ሐ.ሥ. 2፥16-17)፥ ከዚያ በኋላ በአዲስ ኪዳን ስለ ሕልም የተጻፈ ታሪክም ሆነ ትምህርት አይገኝም። ነገር ግን እግዚአብሔር ዛሬም በተለይ ላላመኑት በሕልም ብዙ ጊዜ የሚናገር ቢሆንም፥ ሕልምን ማየት ለሚፈልጉ «ሕልም በሥራ ብዛት ይታያል ... ብዙ ሕልም ባለበት ዘንድ ... ብዙ ከንቁ ነገር አለ» የሚሉት የመጽሐፈ መክብብ ማስጠንቀቂያዎች ባይዘነጉና ቢጠቀሱ መልካም ነው፤ መክ. 5፥3፡7።

6. እግዚአብሔር ለምእመናን ብዙ ጊዜ በሌሊት ወይም በቀን ራእዮችን ሰጥቷል። አንድ ሰው በእንቅልፍ ሳይያዝ አንድ ነገር ሊታየው ይችላል። ይህም በመጀመሪያ በአብርሃም (ዘፍ. 15፥1-3)፥ ቀጥሎ በያዕቆብ (ዘፍ. 46፥2-4)፥ ከነቢያትም መካከል (ዘኁ. 12፥6)፥ በኢሳይያስ (ኢሳ. 1፥1)፥ በኤርምያስ (ኤር. 1፥11-19)፥ በሕዝቅኤል (ሕዝ. 1፥1-28)፥ በዳንኤል (ዳን. 2፥19፤ 7፥1-28) ሕይወት እውን ሆኗል። የብሉይ ኪዳን ነቢያት ከእግዚአብሔር ስለማይሰጡ ራእዮች ማስጠንቀቂያዎች ሰጥተዋል (ኤር. 14፥14፤ 23፥16፤ ሕዝ. 12፥24፤ 13፥7፤16)። በአዲስ ኪዳን ዘመን እግዚአብሔር ሐናንያን፥ ቆርኔሌዎስን፥ ጲፐሮስንና ጳውሎስን በራእዮች መራቸው (ሐ.ሥ. 9፥10-16፤ 10፥3-6፤ 10፥9-20፤ 16፥9-10፤ 18፥9-10)፥ ለዮሐንስም በራእዮች ምሥጢራትን ገለጠ፤ ራእ. 1፥10-11፤19፤ 4፥1 ... ወዘተ.። ጲፐሮስ በበዓሉ ኅምሳ ቀን፥ «ኅበዞቻችሁም ራእይ ያያሉ» የሚለውን የኢየሱልን ቃል ጠቀሰ፤ ስለዚህ ዛሬም ቢሆን እግዚአብሔር በዚህ ዐይነት ሊናገረን ይችላል፤ ሆኖም ስለ ሐሰተኛ ራእዮች መጠንቀቅ አለብን። ራእይ ቢሰጥም፥ በመጽሐፍ ቅዱስ ያለውን አስተርእዮ አይቃረንም፤ ለተወሰነ ሁኔታ ምሪት ይሰጣል እንጂ በልዩ አስተርእዮ ላይ የሚጨምረው ምንም ነገር አይኖርም።

7. ምልክቶችን ሰጥቷል፤ እነዚህ ምልክቶች ድንቆች ወይም ተአምራት ሊባሉ ይችላሉ። ምልክቶች በብሉይ ኪዳን ዘመን በተለይ በሙሴና በኤልያስ በኤልሳቃም አገልግሎቶች ተሰጥተው ነበር። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከሁሉም የሚበልጡ ብዙ ተአምራት በአገልግሎቱ ዘመን አደረገ፤ ከእርሱም በኋላ ሐዋርያት ይህን አገልግሎት ቀጠሉ። «የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» (ስድስተኛ ዕትም) የተአምራትን ዝርዝር ያቀርባል። እነዚህን ምልክቶች ለማስተዋል ግን የእግዚአብሔር ቃል ማብራሪያ ያስፈልገናል። በብሉይ ኪዳን ዘመን ዋናው ምልክት የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ አገር ወጥቶ ወደ ተስፋይቱ አገር ወደ ከነዓን መግባቱ ነበረ። በአዲስ ኪዳን ዋና ምልክት ደግሞ የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ትንሣኤ ነው። በአዲስ ኪዳን ዘመን መንፈስ ቅዱስ እንደ ፈቃዱ ምልክቶችንና ድንቆችን ያደርጋል፤ ማር. 16፥17-20፤ 1ቆሮ. 12፥9-28። ሰይጣንም በበኩሉ ሰዎችን ለማሳሳት ብዙ ነገር ሊያደርግ ይችላልና ይህን በጥንቃቄ መለየት ያስፈልገናል፤ ማር. 13፥22፤ 2ተሰ. 2፥9-10።

8. ለሕዝብ ጥያቄዎች በኡሪምና ቱሚም መልሶችን ሰጥቷል፤ ዘጸ. 28፥30፤ ዘኁ. 27፥21፤ 1ሳሙ. 23፥6-12፤ 28፥6፤ ነህ. 7፥65። ኡሪምና ቱሚም በአዲስ ኪዳን አልተጠቀሱም።

9. ሰዎች ዕጣ ሲጥሉ ፈቃዱን ገልጧል፤ የድሮ ሰዎች ርስት ያካፈሉት በዚህ ዘዴ ነው፤ ምቹ ጊዜን ዐወቁበት፤ ተረኛን መደቡበት፤ ጥፋተኛውን ለይተው አወጡበት። ከበዓሉ ጎምሳ በፊት ማትያስ በሐዋርያት መካከል እንደ አንዱ ሆኖ እንዲቈጠር በዕጣ ቢመረጥም፤ ከዚያ በኋላ ግን ስለ ዕጣ የተጻፈ ታሪክም ሆነ ትምህርት በአዲስ ኪዳን የለም፤ ሐ.ሥ. 1፥24-26።

10. ቃላትን በነቢያት አፍ አኑሯል፤ ይህ፥ ሰው መናገር የሚገባውን በትክክል በቃል መንገር ማለት ነው፤ 2ሳሙ. 14፥3-19። እግዚአብሔር ኤርምያስን፥ «እነሆ ቃሌን በአፍህ ውስጥ አኑራለሁ» አለው፤ ኤር. 1፥9። ነቢያት ምንና እንዴት መናገር እንዳለባቸው እግዚአብሔር አዝዟቸዋል፤ ኢሳ. 6፥8-13፤ ሕዝ. 2፥1-4፤ አሞጽ 7፥14-17። አሞጽ፥ «በእውነት ጌታ እግዚአብሔር ምሥጢሩን ለባሪያዎቹ ለነቢያት ካልነገረ በቀር ምንም አያደርግም» በማለቱ ነቢያት አስተርእዮን ሲቀበሉ፥ «አንበሳው አገዛ፤ የማይፈራ ማን ነው? ጌታ እግዚአብሔር ተናገረ፤ ትንቢት የማይናገር ማን ነው?» ብሎ በመጠየቅ ነቢዩ የመልእክቱ ተናጋሪና መልእክተኛ መሆኑን ያሳያል፤ አሞጽ 3፥7-8። «ጌታ እግዚአብሔር እንዲህ ይላል» የሚለው የነቢያት ቃል የመልእክታቸውን ምንጭና ሥልጣን ዐወጀ። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስና ሐዋርያት የነቢያትን ትንቢቶች ሲጠቅሱ፥ ከእግዚአብሔር ስለ መገኘታቸው ምንም ዐይነት ጥርጣሬ አልነበራቸውም፤ እንደ እግዚአብሔር ቃል መልእክታቸውን ሁሉ ተቀበሉ። የዕብራውያን ጸሓፊ፥ «እግዚአብሔር በነቢያት ተናገረ» በማለት የነቢያትን አገልግሎት አክበረ፤ ዕብ. 1፥1። ጴጥሮስ፥ «ትንቢት ከቶ በሰው ፈቃድ አልመጣምና፥ ዳሩ ግን በእግዚአብሔር ተልከው ቅዱሳን ሰዎች በመንፈስ ቅዱስ ተነድተው ተናገሩ» ብሎ ነቢያት ከመንፈስ ቅዱስ አስተርእዮን ተቀብለው ያለ ስሕተት እንደተናገሩ አረጋገጠ፤ 2ጴጥ. 1፥21።

11. እግዚአብሔር፥ ሰዎች የሕዝቡን ታሪክ እንዲጽፉ አድርጓል፤ ይህን አሳብ በሚቀጥለው ምዕራፍ በሰፊው እንመረምረዋለን።

12. ልጁን ልኳል፤ ዮሐ. 1፥14-17-18፤ ዕብ. 1፥2። ሰው ጎጢአተኛ በመሆኑ የሚሰጠው ልዩ አስተርእዮ «በብዙ ዐይነትና በብዙ ጉዳና» እንደተሰጠ አይተናል።

አንዳንድ ሰዎች እግዚአብሔር ራሱንና ፈቃዱን የሚገልጠው በሥራው እንጂ በቃላት እንዳልሆነ ያስባሉ፤ አንድ የእግዚአብሔር ድርጊት ከተፈጸመ በኋላ መንፈሳዊ ሰው የተፈጸመውን በማስተዋልና በማሰላሰል ጽፏል ይላሉ። ነገር ግን ይህ አሳብ በመጽሐፍ ቅዱስ ከተጻፈው ጋር አይስማማም። እግዚአብሔር በድርጊቱና በቃሉ አስተርእዮን ይሰጣል። አንድ ነገር ከማድረጉ በፊት ስለሚያደርገው በነቢይ አማካይነት ተናግሯል። እግዚአብሔር ስለ ጥፋት ውሃ፣ የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ ስለ መውጣቱና ከነዓንን ስለ መውረሱ፣ ስለ ባቢሎን ምርኮና ከምርኮ ስለ መመለስ፣ ስለ ጌታችን ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ መወለድ፣ ሞት፣ ትንሣኤና ዕርገት አስቀድሞ በነቢያት አፍ ትንቢት ተናገረ፤ ትንቢቱም ከተፈጸመ በኋላ የእግዚአብሔር ሰዎች የሆነውን አብራሩ። ከዚህ በላይ እንዳየነውም ሰዎች የተናገሩት፣ መንፈስ ቅዱስ ይናገሩ ዘንድ ያሳያቸውንና የመራቸውን እንጂ የራሳቸውን አሳብ አልነበረም።

እግዚአብሔር በነቢይ አፍ ትንቢት ተናገረ ስንል፣ ነቢዩ ምንም ድርሻ አልነበረውም ወይም ነቢዩን እግዚአብሔር እንደ «ኮምፒዩተር» ተጠቀመበት ማለት አይደለም። እግዚአብሔር ነቢዩን በሕይወት ዘመኑ ሁሉ ለዚህ አገልግሎት አዘጋጅቶት ነበር፤ ነቢዩ ሲናገርም፣ በመንፈስ ቅዱስ እየተመራ በተሰጠው ሸክም መሠረት ከራሱ ልብ እንደሚኖርበት ዘመን ሕዝብ ይናገር ነበር። አነጋገሩ በነቢዩ የሚፈጸም ቢሆንም፣ የሚሰጠው መልእክት እግዚአብሔር የሚፈልገው ያው ትክክለኛው መልእክት ነበረ። መጽሐፍ ቅዱስ እንዴት እንደተጻፈ የሚሰጠውን ትምህርት ስናጠና ይህን አሳብ እንደገና በስፋት ለማተት እንሞክራለን።

ምዕራፍ 3 - አስተርእዮ እየሰፋ ሄዷል

በብሉይ ኪዳን ዘመን እግዚአብሔር ራሱን ሲገልጥ፤ አስተርእዮ እየተስፋፋ እንደሄደ ግልጽ ነው። ይህ ጥናት በመግቢያው እንደተገለጠው፤ በመጽሐፍ ቅዱስ የመገለጥ ሂደት በመባል የሚታወቀው «ያነገረ መለኮት ዐውድ» ሁለተኛ ክፍል ነው። ስለዚህ ጥናት በአማርኛ እስከ አሁን ድረስ የተዘጋጀ መጽሐፍ ስላልተገኘ፤ በየዘመኑ ምን እንደተገለጠና የተገለጠውንም እንዴት ልንመለከተውና ልንጠቀምበት እንደሚገባን በዐጭሩ ለማሳየት እንሞክራለን።

እግዚአብሔር በአጠቃላይ አስተርእዮ ለሰው ሁሉ ምን እንደገለጠ አይተናል። ሰው በግጢአት ከወደቀ በኋላ፤ እግዚአብሔር ለተወሰኑ ሰዎች ተናግሯልና ለእነዚያ ሰዎች በዋና ዋና ዘመኖች ምን እንደገለጠላቸው እናትታለን።

እንግዲህ ልዩ አስተርእዮ እውነትን ሰው በሚያስተውልባቸው ቃላት ከገለጠ፤ እነዚህ እውነቶች ተሰብስበው እንደሚጻፉ ማሰብ አመክንዮታዊ ነው። አሁንም ይህ የአስተርእዮ ሂደት የተጻፈ መሆኑን በብሉይ ኪዳን እንመረምረዋለን።

ሀ) አስተርእዮ በአዳም ዘመን

አዳም ከወደቀ በኋላ፤ እግዚአብሔር ምንም ባያደርግለት የእግዚአብሔር ጻድቅነት አይለወጥም። ነገር ግን ስለወደደው ለሰው የደኅንነት መንገድ መክፈቱን ጀመረ። በመጀመሪያ በሰው ጠላት በእባቡና ከእባቡ በስተጀርባ ባለው በሰይጣን ላይ «እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል» ብሎ ፍርዱን ወሰነ። ከዚያም በኋላ ሴቲቱ በዋና ሚናዋ ተቀጥታ በፊንቅ ነገደምትወልድና ለባሏ እየታዘዘች እንደምትኖር፤ ምድርም በአዳም አለመታዘዝ ምክንያት በመረገሟ እርሱ በብዙ ችግር ምግብን እንደሚያገኝ፤ ሰው ሁሉ እንደሚሞትና ወደ ዐፈር እንደሚመለስ እግዚአብሔር ቅጣታቸውን ነገራቸው፤ ዘፍ. 3፥15-19።

እግዚአብሔር ይህን ሲያደርግ፤ «በአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተ ሰኩናውን ትቀጠቅጣለህ» በማለቱ ሴት ዘር እንደሚኖራት ገለጠ፤ እዚህም ላይ አሸናፊው ያለ ወንድ ዘር ከድንግል እንደሚወለድ በዓለም ታሪክ የመጀመሪያው ፍንጭ ይታያል። በተለይ ስለ ሴት ዘር አራት ነገሮች ይገለጣሉ፤ እነርሱም፤ የሴት ዘር የዓለም ታሪክ እምብርት ነው፤ የሴት ዘር በእባብና በዘሩ ይጠላል፤ የሴት ዘር የጠላውን በትግሉ ያሸንፋልና የሴት ዘር በትግሉ መከራን ይቀበላል የሚሉ ናቸው። እነዚህ አራት ዐረፍተ ነገሮች በዓለም ታሪክ የሚፈጸመውን ሁሉ ሊያጠቃልሉ ይችላሉ። አዳም የሴት ዘር ማን እንደሚሆን፤ መቼ እንደሚወለድና ሰይጣንን ማሸነፉን ከማወቅ በስተቀር ወደፊት ምን እንደሚደረግ የማወቅ ችሎታ አልተሰጠውም። እነዚህ ነገሮች ለአዳም የታዩት ተራራዎች በጉም ተሸፍነው ከሩቅ እንደሚታዩ ሳይሆን አልቀረም። ከዚህም በኋላ ብዙ ትንቢቶች በብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ተጽፈው በመገኘታቸውና ክርስቶስ በመምጣቱ ለአዳም የተነገረውን በግልጽ እናስተውላለን። ሆኖም አዳም የተሰጠውን የተስፋ ቃል አምና ሚስቱ እንደምትወልድ ዐውቆ ሔዋን ብሎ ስም አወጣላት፤ ዘፍ. 3፥20።

ከዚያም ቀጥሎ እግዚአብሔር ብዙ ነገር ለሰው እንዳደረገ በዘፍ. ም. 3 እናነባለን፤ በተለይም ፦

1. ነውራቸውን ሸፈነ (3፡21)፤ ይህም ከእግዚአብሔር ጸጋ የተነሣ፤ በደም መሥዋዕትነት፤ በአዳም እምነት ውጤትና የቄዳ ልብስ በማልበሱ ይታያል።

2. ሥራ ሰጣቸው (3፡22-23)፤ ይህም ሰው ሠርቶ እንዲኖር ስለተፈጠረ (ዘፍ.2፡15)፤ እግዚአብሔር አዲስ ሥራ ሰጠው፤ ከባድ ቢሆንም የሰውን ኅጢአት ይገታል፤ ይህም፡ «ሥራ ለፈታ እጅ ሰይጣን ሥራ ያገኝለታል» የሚባለው ተረት እንዳይፈጸም ነው።

3. የአምልኮት ሥርዐትና ስፍራ ሰጣቸው (3፡24)፤ እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ ራሱን በብርሃን ይገልጣል። ኪሩቤል ሀልዎት እግዚአብሔርን (እግዚአብሔር የሚገኝበትን) እና ደም የሚፈስስበትን ስፍራ ጠባቂዎች ናቸው፤ ዘጸ. 25፡21-22፤ መዝ. 80፡1። ቃየልና አቤል ወደዚህ ስፍራ መጥተው መሥዋዕቶቻቸውን አቀረቡ፤ ዘፍ. 4፡1-8።

4. ተስፋ ሰጣቸው (3፡22:24)፤ ቀደም ሲል በ3፡15 ላይ የዓለምን ታሪክ አጠቃላይ ሂደት እንደገለጠላቸው አይተናል፤ አሁንም የሕይወት ዛፍ ባለመቆረጡና ከዛፉ ፍሬም መብላት በመከልከል፤ ከሞት በኋላ ከእግዚአብሔር ዘንድ ሕይወትን የማግኘት ተስፋ እንዳለ አሳየ፤ ራእ. 22፡2:14።

ለ) አስተርእዮ በኖሳ ዘመን

የአዳም ልጅ ቃየል ወንድሙን አቤልን ገደለ። ከዚህ በኋላ ከእግዚአብሔር ርቆ በኖድ ምድር ኖረ፤ ዘፍ. 4፡8:16። የቃየል ዘሮች ከጋርዮሽ ጸጋ ባገኙት ችሎታ የሙዚቃ መሣሪያዎችን ሠሩ፤ በናስና በብረት መጠቀምም ችሉ። ነገር ግን ሁለት ሚስቶችን በማግባትና በፋክክር ሰውን በመግደል ኅጢአተኝነታቸው እየባለ ሄደ፤ ዘፍ. 4፡19-24።

በአዳም ሦስተኛው ልጅ በሴትና በዘሩ ዐልፎ ዐልፎ ልዩ ጸጋ ታየ፤ አንዳንዶች የእግዚአብሔርን ስም መጥራት ጀመሩ፤ 4፡26። ከእርሱ ትውልድ ከሁሉ በላይ የታወቀው ሄኖክ ነበረ፤ እርሱም አካሄዱን ከእግዚአብሔር ጋር አደረገና ሳይሞት እግዚአብሔር ወደ ራሱ ወሰደው። ይህም ምንም እንኳ ሞት በሰው ላይ ቢሠለጥንም፤ ሰው ከእግዚአብሔር ጋር ኅብረት ሲኖረው፤ ከኅጢአት መውጫ መንገድ እንዳለ እንደገና አሳይቷል፤ ዘፍ. 5፡21-24።

ከዚህም በኋላ የቃየልና የሴት ዘሮች በመደባለቃቸው ከኖሳ በስተቀር ሰዎች ሁሉ በእግዚአብሔር ፊት ክፉዎች ሆነው ተገኙ። (አንዳንዶች «የእግዚአብሔር ልጆች» የሚለው መላእክትን ያመለክታል ይላሉ፤ ሆኖም ከሦስተኛው የአዳም ልጅ የተገኙ ዘሮች መሆናቸውን መተርጉም ከአንቀጹ ጋር የተሻለ ግንኙነት የሚኖረው ይመስላል። ያም ሆነ ይህ በአስተርእዮ ሂደት ላይ ለውጥ አያመጣም)። ክፉት በምድር ሁሉ፤ በሰው አሳብ ሁሉ፤ በምኞቱም ሁሉ ባለማቋረጥ በመሠልጠኑ እግዚአብሔር በፍጥረት ሁሉ ላይ ለመፍረድ ወሰነ። እግዚአብሔር ታጋሽ ቢሆንም፤ ትዕግሥቱ የተወሰነ መሆኑን ገለጠ። እንስሳትም እንኳ ከሰዎች ጋር እንደተፈረደባቸው እናያለን፤ ዘፍ. 6፡1-8፤ ሮም 8፡20-21።

እግዚአብሔር ዓላማውን ለመፈጸም ከኖሳ ጋር በቂ ሰዎችንና እንስሳትን በመርከብ አዳነ። ከጥፋት ውሃ በኋላ እግዚአብሔር ከሰውና ከፍጥረት ሁሉ ጋር ቃል ኪዳን አደረገ። ሰው ከሕፃንነቱ ጀምሮ ክፉ ቢሆንም፤ የምድር ዘመን እስኪያልቅ ድረስ፤ እግዚአብሔር

ፍጥረቱን ሁሉ እንደገና በጥፋት ውሃ አይመታምና፤ «መዝራትና ማጨድ፤ ብርድና ሙቀት፤ በጋና ክረምት፤ ቀንና ሌሊት እይቋረጡም»፤ ዘፍ. 8፥20-22።

በምድር ዘመን ሁሉ እንስሳት እንዲጠቅሙ፤ ሰው ሰውን እንዳይገድል፤ ሰው ሥጋ መብላት እንዲችል ሥርዐትን እግዚአብሔር ደነገገ፤ ዘፍ. 9፥1-7። ቃል ኪዳንንም በቀስተ ደመና አረጋገጠ፤ ይህም ምልክት እስካሁን ድረስ ቃል ኪዳንን እንደሚፈጽም ያረጋግጥልናል፤ ዘፍ. 9፥8-19።

ከዚህም በኋላ በኖኅ ቡራኪ አማካይነት እግዚአብሔር በሴም በኩል ፈቃዱን እንደሚፈጽም አሳየ፤ ዘፍ. 9፥25-27።

ከኖኅ በኋላ ሰዎች እየበዙ በመሄዳቸው ኀይል እንዲያገኙና ከእግዚአብሔር ተለይተው እንዲኖሩ ከተማና ሰማይ ጠቀስ የሆነ ግንብ ለራሳቸው ክብር ለመሥራት ዐቀዱ። እግዚአብሔር ግን ቋንቋቸውን በመደባለቅ በምድር ሁሉ በተናቸው። ይህንም በማድረጉ እያንዳንዱ ሕዝብ በምድር፤ በእግዚአብሔር ዕቅድም የየራሱን ስፍራ እንዲያገኙና በእግዚአብሔር የተመረጠው ሕዝብም ለብቻው እየኖረ ልዩ አስተርእዮ ከተቀዘለ በኋላ ለሰው ሁሉ በረከት እንዲሆን ወሰነ፤ ዘፍ. 11፥1-9፤ ዘጸ. 19፥5-6፤ ሐ.ሥ. 17፥26-27፤ ራእ. 7፥9-10።

ሐ) አስተርእዮ በአብርሃም ዘመን

እግዚአብሔር ከአዳም በኋላ በተወሰኑ ሰዎች አስተርእዮን እንደሰጠ አይተናል፤ ቀጥሎም አንድን ሕዝብ ለዚህ ግብ ለራሱ ፈለገና ለዚያ ሕዝብ መሥራች እንዲሆን አብርሃምን መረጠ። ከአብርሃም የልጅ ልጅ ከያዕቆብ ዐሥራ ሁለት ወንድ ልጆች ተወለዱ፤ እነርሱም የእስራኤል የዐሥራ ሁለት ነገዶች አባቶች ሆኑ። እግዚአብሔር አስተርእዮን እንዴት እንደሰጠ በሁለት በኩል ልንመለከተው እንችላለን፤ ይኸውም በመጀመሪያ ለአንዳንድ መሪዎች ራሱን መግለጡ፤ ሁለተኛ ለቤተሰቡ፤ በኋላም ለሕዝቡ ሁሉ በአንድነት ደገነነቱን ማሳየቱ ነው።

ልዩ አስተርእዮ በምን አኳኋን እንደሚሰጥ ስናስብ፤ እግዚአብሔር ለአብርሃም ራሱን በራእይ ሲገልጥ አይተናል። ይህ ዐይነቱ አገላለጥ እየቀነሰ በመሄድ እግዚአብሔር ለዮሴፍ በሁለት ሕልሞች ብቻ እንደተገለጠ እናያለን፤ ሆኖም እግዚአብሔር ከእርሱ ጋር ነበረና እርሱ የፈርዖንን ሕልም መተርጉምና ለራሱና ለቤተሰቡ እግዚአብሔር ያለውን ዕቅድ ማስተዋል ቻለ፤ ዘፍ. 37፥5-11፤ 39፥23፤ 50፥20-24-25።

አስተርእዮን በአባቶች ዘመን በአራት ክፍል ልንከፍለው እንችላለን።

1. የእግዚአብሔር ልዑል ምርጫ

እግዚአብሔር ከሴም ትውልድ የታራን ልጅ አብራምን መረጠ። ሲመርጠውም ለእርሱና ለዘሩ ሦስት ታላላቅ የተሰፋ ቃላትን ሰጠ፤ እነርሱም፤ ሀ) ታላቅ ሕዝብ እንደሚያደርገው፤ ለ) የምድር ነገዶች ሁሉ በእርሱ እንደሚባረኩ፤ ሐ) ዘሩ የከነዓንን ምድር እንደሚወርስ ነበሩ፤ ዘፍ. 12፥1-7። እግዚአብሔር እነዚህን የተሰፋ ቃላት ለአብርሃም እንደገና ሰጠው፤ ለይስሐቅና ለያዕቆብም አጸናላቸው፤ ዘፍ. 13፥16-17፤ 15፥5፤ 17፥5-6፤ 22፥17-18፤ 26፥1-3፤ 28፥10-14፤ 46፥3-4።

እግዚአብሔር የአብራምን (ታላቅ አባት) ስም ወደ አብርሃም (የብዙ ሕዝብ አባት) ከለወጠው በኋላ፤ እስማኤልን ትቶ ቃል ኪዳንን አብርሃም ከሣራ ከወለደው፤ ከተሰፋ ቃል ልጁ ከይስሐቅ ጋር አቆመ፤ ዘፍ. 15፥4፤ 17፥18-22፤ 21፥12፤ ሮም 9፥7-9። ከይስሐቅ መንታ ልጆችም መካከል ታላቁን ትቶ ታናሹን መረጠ። ይህንም

ያደረገው እግዚአብሔር በሰው ዘንድ በሚገኝ ምክንያት ሳይሆን፤ በልዑል ጸጋው መሠረት ብቻ ነው፤ ስለዚህ ምርጫው በጎ ዓላማው ያለበት እንጂ ምክንያት የሌለው ዕቅድ አለመሆኑን እናውቃለን፤ ዘፍ. 25፥23፤ ሮም 9፥10-13። ከዚህም በኋላ እግዚአብሔር የተስፋ ቃሉን ለደዕቆብ በኩር ልጅ ለሮቤል ሳይሆን ለይሁዳ ሰጠ፤ ዘፍ. 49፥3-4፡8-10። ከዮሴፍ የመጀመሪያ ልጅ ከምናሴም ይልቅ ሁለተኛ ልጁን ኤፍሬምን ባረከው፤ ዘፍ. 48፥17-19። እንግዲህ ሰው እንደሚያስበው ሳይሆን፤ እግዚአብሔር እንደ ልዑልነቱ ፈቅዶ እንደሚመርጥ እናያለን።

2. የእግዚአብሔር ልዑል አሠራር

እግዚአብሔር አብርሃምንና ዘሩን ከመረጣቸው በኋላ፤ ሁሉ ለእነርሱ ምቹ እንዲሆን ሳያደርግ እንዳልቀረ ማሰብ ይቻላል። ነገር ግን እነዚህ ሰዎች በሕይወታቸው ብዙ ችግሮች ነበሩባቸው፤ ችግሮችንም ከሕይወታቸው እስኪያስወግድላቸው እግዚአብሔር ብዙ ዓመታትን አሳልፏል።

አብርሃም የታላቅ ሕዝብ አባት እንደሚሆን ከሰማ በኋላ ይስሐቅ እስኪወለድ ድረስ ሃያ አምስት ዓመታት ዐለፉ። የይስሐቅ ሚስት ሮብቃ ለሃያ ዓመታት መካን ነበረች፤ ልያ፤ ዘለፋና ባላ ለያዕቆብ ልጆችን ሲወልዱለት ራሷል ግን ለብዙ ዓመታት መውለድ አልቻለችም ነበር።

አብርሃም ምድርን ለመውረስ የተስፋ ቃል ቢሰጠውም፤ በሕይወት ዘመኑ ሁሉ በድንኳን በመኖር ሲዘዋወር ኖሯል፤ ይስሐቅና ያዕቆብም በተስፋይቱ አገር የኖሩት እንግዶችና መጻተኞች ሆነው ነበር። አብርሃም ሀብታም ሰው ነበረ፤ ነገር ግን መሬት እንዲኖረው አልተፈቀደለትም። እውነት ነው፤ ለቤተሰቡ መቀበሪያ የሚሆን መሬት ገዝቷል፤ ይህም ምድሩን የሚይዙ ለመሆናቸው ለቤተሰቡ ማረጋገጫ ሆነ፤ ዘፍ. 49፥30-32፤ 50፥24-25፤ ዕብ. 11፥9።

በረሀብ ምክንያት አባቶች ከተስፋይቱ አገር ወጥተው በአሕዛብ መካከል ለብዙ ጊዜያት ተቀመጡ። በዚያም እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር ነበረ፤ ጠበቃቸው፤ ባረካቸውም፤ በመጨረሻም 430 ዓመታት በግብጽ ኖሩ። እግዚአብሔር በዚህና በብዙ ሌላ መንገድ የተስፋው ቃላት በአባቶች ጎይልና ዘዴ ሳይሆን፤ በራሱ ልዑል አሠራር እንደሚፈጸሙ አሳያቸው።

3. ከአባቶች ይፈለግ የነበረው የአጻፋ ምላሽ

እግዚአብሔር የተስፋ ቃላትን ሲሰጣቸው፤ አባቶች በበኩላቸው የእግዚአብሔርን ቃል፤ እግዚአብሔርንና እንደዚሁም እግዚአብሔር ሁሉን ለበረከታቸው የሚያደርግ መሆኑን ማመን ነበረባቸው። አንዳንድ ጊዜ ወዲያው መታዘዝ ሲኖርባቸው፤ በሌሎችም የእግዚአብሔርን ጊዜ መጠበቅ ይገባቸው ነበር።

የእምነት ሥራ ከሁሉም የበለጠ በአብርሃም ሕይወት ይታያል። በእምነት አገሩንና ቤተሰቡን ትቶ እግዚአብሔር ወደሚያሳየው አገር ሄደ፤ ዘሩ እንደ ሰማይ ከዋክብት እንደሚበዛ አመነ፤ የመቶ ዓመት ሽማግሌ ሆኖ ሳለ፤ «እንደ ምዕት የሆነውን የራሱን ሥጋና የሣራ ማሕሾን ምዕት መሆኑን በእምነት ሳይደክም ተመለከተ» እና ይስሐቅን ለመውለድ በቃ። ከዚያም በላይ የተስፋ ቃላቱ የሚፈጸሙበትን ውድ ልጁንም ለመሠዋት ሲታዘዝ፤ እግዚአብሔር ከሙታን ሊያስነሣው እንደሚችል አመነ፤ ዘፍ. 22፥5፤ ሮም 4፥16-22፤ ዕብ. 11፥8-19።

«አብርሃም በእግዚአብሔር አመነ፤ ጽድቅም ሆኖ ተቈጠረለት» የሚለው የእግዚአብሔር ቃል ሰው በእግዚአብሔር ፊት ተቀባይነት እንዴት እንደሚያገኝ

ያሳያል፤ ዘፍ. 15÷6። ሰው ወይም ጋኔን እንኳ ሳይቀር የእግዚአብሔር ቃል ትክክል መሆኑን መቀበል ይችላል (ያዕ. 2÷19)፤ ነገር ግን የእግዚአብሔር ሰው ሕይወቱን ሁሉ በእግዚአብሔር ቃል ላይ ይመሠርታል፤ ለቃሉም ይታዘዛል፤ የእግዚአብሔር ቃል በሕይወቱ ሲፈጸምለት፡ በቃሉ ሰጪ በእግዚአብሔር ላይ ተስፋውን ሁሉ ይጥላል። ይህ ዐይነት እምነት ጽድቅን (በእግዚአብሔር ዘንድ ተቀባይነትን) ያስገኛልና በተለይ በአብርሃም ሕይወት በሚገባ ታይቷል፤ እርሱ ለሁላችን የእምነት ምሳሌ ሆነ፤ ሮም 4÷3:11-12:22-25፤ ገላ. 3÷6-9:29፤ ያዕ. 2÷21-23። ሣራ፡ ይስሐቅ፡ ያዕቆብና ዮሴፍም ከታላላቅ የእምነት ሰዎች መካከል ተቈጥረዋል፤ ዕብ. 11÷11:20-22።

4. የአምልኮ ሥርዐት

ቃየልና አቤል መሥዋዕት አቅርበው እንደነበረ አይተናል፤ ኖላም ከመርከቡ ሲወጣ መሠዊያ ሠርቶ ከንጹሓን እንስሳት ያቀረባቸውን መሥዋዕቶች እግዚአብሔር በደስታ ተቀብሏቸዋል፤ ዘፍ. 8÷20-22። አብርሃም ግን ወደ ተስፋይቱ አገር ከገባ በኋላ በልዩ ልዩ ቦታ ሲያርፍ መሠዊያ ሠርቷል፤ 12÷7:8፤ 13÷4:18። ይስሐቅንም እንዲሠዋው ሲታዘዝ በሞሪያም ተራራ (በኋላ ቤተ መቅደስ በተሠራበት፤ 2ዜ. መ. 3÷1) መሠዊያ አዘጋጅቷል፤ ዘፍ. 22÷1-14። ከአብርሃም በኋላ ይስሐቅና ያዕቆብ በተስፋይቱ አገር ውስጥ በልዩ ልዩ ምክንያት መሠዊያዎችን ሠርተዋል፤ ዘፍ. 26÷23-25፤ 33÷18-20፤ 35÷1-7። በአባቶች ዘመን ሰው ከእግዚአብሔር ጋር ሲገናኝ፡ በመሥዋዕቶች አማካይነት ሁለት መሠረታውያን አሳቦች ይታያሉ። የመጀመሪያው፡ ሰው ሕይወቱን ለእግዚአብሔር ያቀርባል፡ ሁለተኛው፡ እግዚአብሔር በአንድ ሕይወት ፈንታ የሌላውን ሕይወት ሊቀበል ይችላል። አብርሃም ይስሐቅን መሥዋዕት አድርጎ ባቀረበበት ጊዜ እነዚህ ሁለት አሳቦች ይታያሉ ነበር፤ ዘፍ. 22÷2:13።

አምልኮን በተመለከተ በአብርሃም ታሪክ ውስጥ ሁለተኛው ነጥብ ዐሥራት መስጠት ነው። አብርሃም ለልዑል እግዚአብሔር ካህን ለመልክ ጼዴቅ ካገኘው ሁሉ ዐሥራት አውጥቶ ሰጠ፤ ዘፍ. 14÷18-20። ይህንም በማድረጉ ያገኘውን በረከት ከእግዚአብሔር የተቀበለ መሆኑን በደስታ ገለጠ። በዚህም መንፈስ ያዕቆብም በበኩሉ ዐሥራት ለመስጠት ስእለት ተሳለ፤ ዘፍ. 28÷18-22።

በአብርሃም ታሪክ በሃይማኖታዊ ዐውድ የሚታየው ሦስተኛ ነጥብ የግዝረት ቃል ኪዳን ነው። እስከ አብርሃም ድረስ የእግዚአብሔር ሰዎች የሚታወቁበት ምልክት ወይም ሥርዐት አልነበራቸውም። አሁን ግን የእግዚአብሔር ሰዎች ልዩ ምልክት እንዲኖራቸውና ምልክቱም ከሌሎች ሰዎች የሚለዩበት እንዲሆን እግዚአብሔር ወሰነ፤ በዚህ መሠረት ማናቸውም ወንድ ከስምንተኛው ቀን በኋላ ካልተገረዘ፡ በእግዚአብሔር ሕዝብ መካከል አይቈጠርም ነበር፤ ዘፍ. 17÷1-14። እንደ ሌሎች የሃይማኖት ምልክቶች ግዝረት የመንፈሳዊ ሁኔታ ምሳሌ ወይም ጥላ እንጂ የዋናው ተፈላጊ ነገር ማስገኛ አልነበረም። ግዝረት አራት ነገሮችን ያሳይ ነበር፤ እነርሱም ፦

ሀ) የግንኙነት ምልክት፤ የተገረዘው ሰው በእግዚአብሔር በተሰጠው ቃል ኪዳን ውስጥ በመሆኑ፡ ከእግዚአብሔር ጋር ግንኙነት እንዳለውና በእግዚአብሔር ሕዝብ መካከል የሚቈጠር መሆኑ፡

ለ) የንጽሕና ምልክት፤ የማይረባና ቂሻሻ ሊሆን የሚችለው ሽለፈት በመቁረጡ፤ የተገረዘው ሰው ከሕይወቱ ኅጢአትን ማስወገድ የነበረበት መሆኑ (ዘጳ. 10፥16-17፤ 30፥6)፤

ሐ) የንጽሕ ዘር ምልክት፤ ቃል ኪዳን የሚፈጸመው ለወደፊት በሚመጣው ንጹሕ ዘር እንደነበረ፤

መ) የጽድቅ ምልክት፤ የተገረዘው ሰው በእግዚአብሔር ፊት ጸድቅ (በእግዚአብሔር ፊት ተቀባይነት ያለው) መሆኑ (ሮሞ 4፥9-12፤ ቆላ. 2፥11-13) ናቸው።

አንዳንዶች ግዝረት ከሙሴ ሕግ ጋር የተያያዘ በመሆኑ፤ ምድራዊ የወገን ምልክት እንጂ መንፈሳዊ አይደለም ይላሉ። የተገረዘው ሰው የሙሴን ሕግ ሁሉ መፈጸም ቢኖርበትም (ገላ. 5፥2-3)፤ ከዚህም በላይ ለአብርሃም የቃል ኪዳን ምልክት በመሰጠቱ፤ መንፈሳዊ ምልክት መሆኑ ግልጽ ነው፤ ዮሐ. 7፥22፤ 8፥56፤ ሐ.ሥ. 3፥25፤ 7፥8።

መ) አስተርእዮ በሙሴ ዘመን

በዚህ ዘመን የእስራኤል ዐሥራ ሁለት ነገዶች በእግዚአብሔር ኅይልና በሙሴ መሪነት ከግብጽ ባርነት ነጻ ወጥተው ሕዝብ ሆኑ። ሕግን ከተቀበሉና የእግዚአብሔርን ማደሪያ ድንኳን ከሠሩ በኋላ ለእግዚአብሔር ባለመታዘዛቸው በምድረ በዳ አርባ ዓመት ተንከራተቱ፤ በመጨረሻም ወደ ተስፋይቱ አገር ድንበር ወደ ዮርዳኖስ ወንዝ ደረሱ።

በዚህ ዘመን እግዚአብሔር የሰጠውን አስተርእዮ በአምስት ክፍሎች አጠቃልለን ለማየት እንሞክራለን።

1. ሙሴ

ሙሴ ከሌዊ ነገድ የተወለደ፤ አርባ ዓመት የግብጽን ጥበብ የተማረ፤ አርባ ዓመት የአማቱን በጎች የጠበቀ፤ አርባ ዓመት የእስራኤልን ሕዝብ የመራና ብሉይ ኪዳንን የተቀበለ ሰው ነበረ፤ ሐ.ሥ. 7፥20:23:30:36።

ሙሴ በግብጽ ትምህርት ቤት ገብቶ ቢማርና በምድረ በዳ በጎችን በመጠበቅ ብዙ ነገር ቢያውቅም፤ እግዚአብሔር ራሱን የገለጠለት በእሳት ነበልባል በእሾህ ቊጥቋጦ መካከል የሰማንያ ዓመት ሰው በነበረበት ጊዜ ነው፤ ዘጸ. 3፥4-6። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ እግዚአብሔር በብዙ ዐይነትና በብዙ መንገድ ብዙ ጊዜ ከሙሴ ጋር ተነጋገረ፤ ያናገረውም ከሌሎች ጋር እንደተነጋገረው ሳይሆን፤ «አፍ ለአፍ» ነበረ (ዘጉ. 12፥6-8)፤ አንድ ጊዜም ለሙሴ ክብሩን በተለየ ሁኔታ አሳየው፤ ዘጸ. 33፥11:18-23። ብዙ ነቢያት ቢኖሩም፤ ሕጉ ለእርሱ ስለተሰጠ የሙሴ ክብር ከሁሉም የላቀ ነበር፤ ለአዲስ ኪዳን መካከለኛ ለክርስቶስ ምሳሌ ሆነ፤ ዘጳ. 18፥17-18፤ ሐ.ሥ. 3፥22፤ ዮሐ. 1፥17፤ ዕብ. 3፥1-6።

ሙሴ ስለ ሕዝቡ አቤቱታውን ለእግዚአብሔር ሲያቀርብ በእግዚአብሔር ዘንድ ስለተሰማለት፤ እግዚአብሔር ጸሎትን የሚሰማ አምላክ መሆኑን አረጋገጠ፤ ዘጉ. 14፥10-20።

2. የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ መውጣት

የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ ባርነት መዋጀቱና ነጻነት ማግኘቱ የብሉይ ኪዳን ዋና ታሪክ ነው፤ መዝሙረ ዳዊትና ነቢያት ይህን ዐቢይ የታሪክ ክፍል ብዙ ጊዜ

መ) በምድረ በዳ ሲኖሩና ሲያልፉ እግዚአብሔር ሕዝቡን መገባቸው፤ ውሃም ሰጣቸው፤ ዘጸ. 16፥1-17፥7።

ሠ) እግዚአብሔር በአስፈሪ ክብር በሲና ተራራ ላይ ወርዶ ቅዱስ አምላክ መሆኑን አሳየ፤ ዘጸ. 19፥16-25።

3. የእስራኤል ሕዝብ

እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ከሌሎች ሕዝቦች ለይቶ ለራሱ የተመረጠ ሕዝብ አደረጋቸው፤ በሙሴም አማካይነት ቃል ኪዳንን ሰጣቸው። ምልክታቸውም ግዝረት ሲሆን፤ ክብራቸው እግዚአብሔር በመካከላቸው መኖሩ ነበረ። በእንደዚህ ዐይነት ሁኔታ በዓለም ሕዝብ መካከል እስራኤል እግዚአብሔርን አገለገለ፤ ዘጸ. 19፥3-6።

እግዚአብሔር የመኖሩ ምልክት ኪሩቤል የነበሩበት የእግዚአብሔር የቃል ኪዳን ታቦት ነበረ። ታቦቱ የተገኘበት ስፍራ የእግዚአብሔር ማደሪያ ተባለ። ዐሥራ ሁለት ነገዶች ሲሰፍሩ፤ የእግዚአብሔር ማደሪያ በየአቅጣጫው በሦስት ነገዶች ይከበብ ነበር (ዘኁ. ም.2)፤ ሲጓዙም ሦስት ነገዶች ታቦቱን ሲቀድሙ፤ ሌሎች ደግሞ ይከተሉት ነበር፤ ዘኁ. 10፥11-27። የእግዚአብሔር ማደሪያ (መገናኛ ድንኳን) ሲቀደስ፤ ደመናው ከደነው፤ የእግዚአብሔርም ክብር ማደሪያውን ሞላ፤ ደመናውም ከማደሪያው በተነሣ ጊዜ የእስራኤል ልጆች ይጓዙ ነበር፤ ካልተነሣ ግን ጉዞ አይኖርም፤ ዘጸ. 40፥34-38።

እግዚአብሔር በሕዝቡ መካከል የተገኙትን ዐመፀኞች በማጥፋት (ለምሳሌ ናዳብንና አብዩድን፤ ቆሬን፤ ዳታንንና አቤሮንን፤ ዘሌ. 10፥1-2፤ ዘኁ. 16፥1-35)፤ መላ ሕዝቡ ሲያጉረመርሙ በመቅጣትና በተለይም ከነዓንን የሰለሉትን ዐሥራ ሁለት ሰዎች ከሰሙ በኋላ እግዚአብሔር ምድሪቱን ሊያወርሳቸው መቻሉን ባለማመናቸው፤ ወደ ተስፋይቱ አገር እንዳይገቡ በማድረግ (ለምሳሌ ዘኁ. 14፥21-24)፤ ቅዱስና ቀናተኛ አምላክ መሆኑን አሳየ።

እስራኤል የእግዚአብሔር ሕዝብ በመሆናቸው ሰፈራቸው ንጹሕ መሆን ነበረበት። የረከሰ ሰውም ሆነ ዕቃ እስኪነጻ ድረስ በሰፈሩ የሚቈይበት ቦታ አልነበረውም፤ ዘሌ. ም.13-15።

4. ሕግ

በሙሴ አማካይነት የተሰጠ ሕግና ትእዛዝ፤ እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር በገባው ቃል ኪዳን ላይ የተመሠረተ ነው። ቃል ኪዳን በሁለቱ ጽላቶች ላይ የተጻፉ ዐሠርቱ ቃላት ናቸው፤ ዘጸ. 34፥28፤ ዘዳ. 9፥9:11:15። ሙሴ እነዚህን ሁለት ጽላቶች በታቦቱ ውስጥ አኖራቸው፤ ታቦቱም «የእግዚአብሔር የኪዳን ታቦት» እና «የቃል ኪዳን ታቦት» ተባለ፤ ዘኁ. 10፥33፤ ዘዳ. 10፥5:8።

እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር ሳይማከር ቃል ኪዳንን ለእስራኤል ሰጠ፤ እስራኤልም በተወካዮቻቸው አማካይነት በደስታ ተቀበሉት። ሲቀበሉም ሙሴ የመሥዋዕቱን ደም በገበቴ አድርጎ እኩሌታውን በመሠዊያ ፊት ረጨው። ከዚያም በኋላ የእግዚአብሔር ትእዛዛት የተጻፉበትን የቃል ኪዳንን መጽሐፍ ለሕዝቡ መሪዎች አነበበ፤ እነርሱም፤ «ለእግዚአብሔር እንታዘዛለን፤ እርሱ ያዘዘውንም ሁሉ እንፈጽማለን» ካሉ በኋላ በገበቴው የቀረውን ደም በሕዝቡ ላይ ረጨው፤ እነርሱም በእግዚአብሔር ፊት በሉ፤ ጠጡም፤ ዘጸ. 24፥1-11።

ዐሠርቱ ትእዛዛት እግዚአብሔር ከሌሎች አማልክት ፍጹም የተለየ፤ ቀናተኛ፤ መሓሪና ስሙን የሚያስከብር አምላክ መሆኑን ያሳያሉ። እንግዲህ ትእዛዛቱ የእግዚአብሔርን ባሕርያት ይገልጣሉ። እንደዚሁም የእርሱን አርአያ በመከተልና ትእዛዛቱን በመጠበቅ ሕዝቡ እንደሚባረክ ይታያል። ስለ ቃል ኪዳን አንድ ሌላ ትልቅ ነገር አለ፤ ይኸውም፤ እግዚአብሔር ከግብጽ ባርነት ነጻ ስላወጣቸው፤ ቃል ኪዳንን እንዲቀበሉና ለእርሱ እንዲታዘዙ የምስጋና ምክንያት የነበራቸው መሆኑ ነው፤ ዘጸ. 20፥1-17። «ትምህርተ ሰብእ»ን ስንመረምር ዐሠርቱ ቃላትን አንድ በአንድ ዘርዝረን እንመለከታቸዋለን።

ዐሠርቱ ቃላት የሙሴ ሕግና የብሉይ ኪዳን ዋና መሠረትና የሥነ ምግባር ምንጭ ሲሆኑ፤ ለኅብረተሰብ አደጋና እንደየሕዝቡ ሁኔታ ትእዛዛቱ በመጠኑ ሊለያዩ ይችላሉ፤ ለምሳሌ ሙሴ አርባ ዓመት ካለፈ በኋላ ዐሠርቱ ትእዛዛትን ለአዲሱ ትውልድ እንደገና ሲሰጥ፤ መሠረታቸው አልተለወጠም። በአፈጻጸም ረገድ ግን አንዳንድ ነጥቦች ላይ ለውጥ ይታያል፤ ዘጸ. 5፥6-21። ለምሳሌ ሕዝቡ በአንድነት እንዲኖሩ ብዙ ትእዛዛት ተሰጥተዋል፤ ዳኞች ተሹመዋል፤ ለጥፋተኞችም የቅጣት ውሳኔ ተደንግጓል፤ የወንድ፤ የሴት፤ የልጅ፤ የባሪያና የመጻተኛ መብትና ክብር እንዲጠበቅም ልዩ ልዩ ድንጋጌ ተሰጥቷል። ጠቅላላ ሕዝቡ ትክክለኛ የእግዚአብሔር ሕዝብ ሆነው በሰላም እንዲኖሩና አምልኮታቸውም ሥርዐት እንዲይዝ በሁሉም ሕግ ተገልጿል።

5. አምልኮ

እስከ ሙሴ ዘመን ድረስ የቤተሰብ አባቶች በልዩ ልዩ ስፍራ መሠዊያ ሠሩ፤ መሥዋዕቶችንም አቀረቡ። እንደ ሕጉ ትእዛዝ ግን በእስራኤል የሚገኘው አንድ መሠዊያ ብቻ ነበረ፤ መሥዋዕቶችን የሚያቀርቡም የተቀቡ ካህናት ብቻ ነበሩ።

የአምልኮት እምብርት የእግዚአብሔር ማደሪያ የተባለው የመገናኛ ድንኳን ነበረ። የዚህ ድንኳን አሠራርና ሥርዐት ሁሉ በሲና ተራራ ለሙሴ ተሰጠ። ይህም ሥርዐት፤ የእስራኤል ሕዝብ በብሉይ ኪዳን ዘመን ወደ እግዚአብሔር የሚቀርብበት መንገድ ሲሆን፤ ለወደፊቱ የክርስቶስ አገልግሎት ምሳሌና ጥላ ነበረ፤ ዘጸ. 25፥9-40፤ ዕብ. 8፥5።

የእስራኤል ዋና ዋና በዓላት ፋሲካ (የቂጣ በዓል)፤ በዓለ ኀምሳና የዳስ በዓል ነበሩ፤ በእነርሱም ወንዶች ሁሉ በአምልኮት ስፍራ እንዲታዩ ታዘዙ፤ ዘጸ. 16፥16። ንስሐ ገብተው ራሳቸውን በእግዚአብሔር ፊት እንዲያዋርዱና በማስተስረያ ቀንም እንዲሰበሰቡ ታዘዙ። በዚያ ዕለት ልዩ ሥርዐት ይፈጸም ነበር፤ በተለይም ሊቀ ካህናት ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ገብቶ የመሥዋዕቱን ደም በስርየት መክደኛ ላይ የሚረጨው በዚያ ዕለት ብቻ ነበረ፤ ዘሌ. ም. 16፤ ዕብ. 9፥6-14። እስራኤልም በመሠዊያው ላይ የሚቃጠል መሥዋዕት፤ የእህል ቊርባን፤ የደኅንነት መሥዋዕት፤ የኅጢአት መሥዋዕትና የበደል መሥዋዕት እንዲያቀርቡ ታዘዙ፤ ዘሌ. ም. 1-5። ማንኛውም ሰው መሥዋዕት ሲያቀርብ፤ ሥርዐቱ የሚፈጸመው በካህናት ነበረ፤ ካህናቱም ከሌዊ ወገን ከተገኘው ከአርን ቤተሰብ ነበሩ፤ ዘሌ. 1፥5:8:11።

ብሉይ ኪዳንና ሥርዐቱ እስከ ክርስቶስ ሞትና ትንሣኤ ድረስ ጸኑ፤ አሁን ግን አዲስ ኪዳን ስለፈጸመው ቀርቷል፤ ዕብ. ም. 8።

ሠ) አስተርእዮ በኢያሱና በመሳፍንት ዘመን

ሙሴ ከሞተ በኋላ ረዳቱ ኢያሱ የአስራኤል ሕዝብ መሪ ሆነ። እግዚአብሔር «ከሙሴ ጋር እንደሆንሁ እንዲሁ ከአንተ ጋር እሆናለሁ» የሚለውን ታላቅ የተስፋ ቃል ሰጠ፤ ኢያሱ 1፥5። ኢያሱ፥ እስራኤልን የዮርዳኖስን ወንዝ እንዲሻገር፥ ኢያሪኮን እንዲይዝና ጠላቶቹን እንዲያሸንፍ ተአምራዊ በሆነው በእግዚአብሔር ኅይል መራው። ከዚያም በኋላ የተስፋይቱን ምድር ለ12ቱ ነገዶች አከፋፈላቸው። በመሳፍንት ዘመን እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ነበረ፤ ጸሎታቸውን ሰማ፤ ዐመፃቸውን ቀጣ፤ ጠላቶቻቸውንም ቀሠፈ፤ መጽሐፈ ኢያሱና መጽሐፈ መሳፍንት ይመ።

ረ) አስተርእዮ በነቢያት ዘመን

አብርሃም (ዘፍ. 20፥7) እና ሙሴ ነቢያት ተብለው ቢጠሩም፥ የነቢያት ዘመን የሚቁጠረው ከሳሙኤል ጊዜ ጀምሮ ነው፤ ሐ.ሥ. 3፥24፤ 13፥20። አስቀድመን እንደተመለከትነው እግዚአብሔር «በብዙ ዐይነትና በብዙ ጉዳና» በነቢያት ተናገረ፤ ዕብ. 1፥1። ስለዚህ ለነቢያት የተሰጠውን አስተርእዮ በዐጭሩ እዚህ ላይ ማተት ያስፈልጋል።

ነቢያት በልዩ ልዩ ሁኔታዎች የእግዚአብሔርን ቃል ይናገሩና ያስተምሩ ነበር፤ አንዳንዶች ተቀባይነት ሲያገኙ፥ ሌሎች ይሰደዱ ነበር፤ ብዙዎች በራሳቸው አገር ሲናገሩ፥ ሌሎች በሰደት ላይ ሆነው አስተምረዋል።

1. ነቢያት ከእስራኤል መንግሥት መከፋፈል በፊት

ሳሙኤል ገና በልጅነቱ በክፉ ካህናት መካከል ሲኖር፥ እግዚአብሔር ለዔሊ የፍርድን ቃል ሰጠው፤ 1ሳሙ. ም.3። ካደገም በኋላ እስራኤልን አስተዳደረ፤ ፍልስጥኤማውያንን በጸሎት ኅይል ተቃወመ (7፥7-13)፤ ሕዝቡ ንጉሥ እንዲነግሥላቸው ሲጠይቁ በመጀመሪያ ሳኦልን (ም.9)፥ ቀጥሎም ዳዊትን (ም.16) ቀባ።

በዳዊት ዘመን መንግሥት ወቅት ናታን ዋና ነቢይ ነበረ። እግዚአብሔር የዳዊትን መንግሥት ለዘለዓለም እንደሚያጸና በነቢዩ ናታን አማካይነት ገለጠለት፤ 2ሳሙ. 7፥1-17። በኋላም ንጉሥ ዳዊት ኅጢአት ስለሠራ ወቀሰው፤ በኅጢአቱም ምክንያት «ለዘለዓለም ከቤትህ ሰይፍ አይርቅም» ብሎ የእግዚአብሔርን ፍርድ ገለጠለት፤ 2ሳሙ. 12፥1-15። ዳዊት ራሱ ነቢይ ነበረና ስለ ክርስቶስ ትንቢት ተናገረ (መዝ. 16፥8-11፤ ሐ.ሥ. 2፥25-33)፤ ክርስቶስ ከእግዚአብሔር ዘንድ መንኘቱን፥ የዓለም ገዥ መሆኑንና ዘለዓለማዊ ካህንነቱን ከክርስቶስ ከመወለዱ አንድ ሺህ ዓመታት በፊት ተናገረ፤ መዝ. 110፥1-4፤ ሐ.ሥ. 2፥34-36፤ ዕብ. 5፥5-6።

እግዚአብሔር ለዳዊት ልጅ ለሰሎሞን ሁለት ጊዜ ተገለጠለት፤ 1ነገ. 3፥4-15፤ 9፥1-9። ቤተ መቅደሱን ሠርቶ ታቦቱን ካስገባ በኋላ የእግዚአብሔር ክብር ቤተ መቅደሱን ሞላው፤ 1ነገ. 8፥6-11። እግዚአብሔር ለሰሎሞን ጥበብን ሰጠው፤ «ሦስት ሺህ ምሳሌዎችን ተናገረ፤ መኃልዩም ሺህ አምስት ነበረ»፤ 1ነገ. 4፥29-34። መጽሐፈ ምሳሌ፥ መጽሐፈ መክብብና መኃልዩ መኃልዩ ዘሰሎሞን ሙሉ በሙሉ በራሱ እጅ ባይጻፉም፥ የእርሱ ጥበብና ማስተዋል ነበረባቸው። ከዚህም ሁሉ በኋላ ሰሎሞን ከእግዚአብሔር ፈቃድ ወጣ፤ ከመንግሥቱም ዐሥር ነገዶች ከእርሱ ሞት በኋላ ተከፍለው እንደሚወጡ እግዚአብሔር ነገረው፤ 1ነገ. 11፥9-13።

2. ነቢያት በሰሜን መንግሥት

ኢየርብዓም በሰሎሞን ልጅ በሮብአም ላይ ሲያምፅ፡ ዐሥር የሰሜን ነገዶች ተከተሉት። ሮብአም በነቢይ ተከልክሎ ስለነበረ በኢየርብአም ላይ አልዘመተም። ሰዎች ወደ ኢየሩሳሌም እንዳይወጡ ኢየርብአም በቤቴልና በዳን የወርቅ ጥጃዎችን አኖረ፤ እነዚህም ጣዖታት ለሰሜን መንግሥት ዋና ኅጢአት መፈጸሚያ ሆኑ። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ የሰሜን መንግሥት እስራኤል ተብሎ የዚህ ክፍል ነገሥታት ሁሉ ባዕድ አምልኮችን ተከተሉ። እግዚአብሔር ግን ነቢያትን ላከላቸው። ከነቢያቱ ሁሉ የታወቀው ኤልያስ ነበረ። እርሱ ዝናብ እንዳይዘንብ ጸልዮ ሦስት ዓመት ተኩል ዝናብ ጠፋ። ነቢዩ ኤልያስ ሲጸልይ፡ ባዘጋጀው መሥዋዕት ላይ የእግዚአብሔር እሳት ሲወድቅ፡ ሕዝቡ «እግዚአብሔር እርሱ አምላክ ነው» እያሉ በግምባራቸው ተደፉ፤ ንጉሥ አክዓብና ንግሥቲቱ ኤልሃቤል ግን ወደ እግዚአብሔር አልተመለሱም። የእግዚአብሔር ፍርድ በአክዓብና በኤልሃቤል ላይ፡ እንደዚሁም በንጉሥ አክዓብ ላይ እንደሚመጣ ነገራቸው፤ በመጨረሻም ኤልያስ እንደ ሄኖክ ሳይሞት ወደ ሰማይ ተወሰደ፤ 1ነገ. ም. 17-20፤ 2ነገ. ም. 1-2። የኤልያስ አገልግሎት ለነቢያት ሁሉ በተለይም ለመጥምቁ ዮሐንስ ታላቅ ምሳሌ ሆነ፤ ሚል. 4፤ 5፤ ማቴ. 11፤ 14፤ 17፤ 3፤ 10-12፤ ያዕ. 5፤ 17-18። ከእርሱም በኋላ አገልጋዩ ኤልሳዕ አምስት ዓመት ያህል በሰሜን መንግሥት ትንቢት እየተናገረ አገለገለ። ሆሴዕ፡ አሞጽና ዮናስም በሰሜኑ መንግሥት ላይ ስለሚመጣው የእግዚአብሔር ፍርድና በረከት ተናገሩ።

3. ነቢያት በደቡብ መንግሥት

ከሰሎሞን በኋላ ዐሥራ ዘጠኝ ነገሥታት ከ931-586 ድረስ በኢየሩሳሌም ነገሡ። ከእነርሱም አንዳንዶች በተለይ እንደ ሕዝቅያስና እንደ ኢዮስያስ የመሳሰሉት የዳዊትን አርአያነት ለመከተል ቢሞክሩም፤ የሚበዙቱ የሰሜንን መንግሥት ክፋት ተከተሉ። እግዚአብሔር ራሱን ያለ ምስክር አልተወምና ብዙ ነቢያትን ላከ። ከእነርሱም መካከል የታወቁት ኢሳይያስና ኤርምያስ ሲሆኑ፡ ከደቂቅ ነቢያት (ዐጭር ትንቢት ከተናገሩ) ደግሞ ስድስቱ በደቡብ መንግሥት አገለገሉ። አንዳንዶች ስለ ሌሎች አገሮች ትንቢት ቢናገሩም፤ ዋና ሸክማቸው ግን ይሁዳን (የደቡብን መንግሥት) የሚመለከት ነበረ።

4. ነቢያት በባቢሎን ምርኮ ዘመን

ሕዝቅኤል፡ ምርኮኞች በከንቱ ተስፋ እንዳይሞሉ፡ ስለ ኢየሩሳሌምና ስለ ቤተ መቅደሱ መፍረስ አስቀድሞ አስጠነቀቃቸው፤ በኋላ ግን ተስፋ እንዳይቋርጡ ወደ አገራቸው ስለ መመለስ እግዚአብሔር ያለውን ዕቅድ ገለጠላቸው። ዳንኤል ደግሞ የባቢሎንና የፋርስ መንግሥታትን ሲያገለግል ሳለ፡ ስለ ዓለም መንግሥታት፡ ስለ አይሁድ መመለስና በመሲሐ ስለሚፈጸመው ደኅንነት ትንቢት ተናገረ።

5. ነቢያት ከባቢሎን ምርኮ በኋላ

ሐጊና ዘካርያስ፡ ዘሩባቤልና ከምርኮ የተመለሱት የቤተ መቅደሱን ሥራ እንዲጨርሱ የእግዚአብሔርን ዕቅድ በመግለጥ አደፋፈሯቸው። ሚልክያስም ስለ ልዩ ልዩ ኅጢአት ሕዝቡን የወቀስ ነቢይ ሲሆን፡ በተለይ ግሩም ስለሆነው ስለ እግዚአብሔር ቀን ዝግጁዎች እንዲሆኑ መከራቸው።

6. ለነቢያት የተሰጠው አስተርእዮ ዋና ይዘት

ከዚህ በላይ የተጻፈው በየዘመኑ ዋና ዋና ነቢያት እነማን እንደነበሩና ከሁኔታዎች የተነሣ በየዘመናቸው ዋና አገልግሎታቸው ምን ይመስል እንደነበረ የሚያመለክት ነው። ኤልያስ በነቢያት መካከል የላቀ አገልግሎት ቢኖረውም፤ ሰፋ ያለ አስተርእዮ የተሰጠው በነቢዩ ኢሳይያስ አማካይነት ነው፤ ከሌሎች ነቢያት ይልቅ ኢሳይያስ በአዲስ ኪዳን

ተጠቅሷልና። ከኢሳይያስ በኋላ የተነሡ ነቢያት ደግሞ የእርሱን አሳብ አብራሩ እንጂ ብዙ አዲስ ነገር አልጨመሩም። ስለዚህ በነቢያት የተሰጠውን አስተርእዮ ስንመረምር ለነቢዩ ኢሳይያስ ሰፋ ያለ ትኩረት እንሰጣለን። ትንቢተ ኢሳይያስ ትልቅ መጽሐፍ ነው፤ አከፋፈሉም እንደየአስተማሪው ይለያያል። ከአከፋፈሎቹ መካከል አንዱ እንደሚከተለው ነው፡- የሚመጣው ንጉሥ (ም. 1-37)፤ የሚመጣው አገልጋይ (ም. 38-55)፤ የሚመጣው አሸናፊ (ም. 56-66)፤ ሦስቱ አርእስት ክርስቶስን ያመለክታሉ።

ከነቢያት የምናገኘውን አስተርእዮ በአራት ክፍሎች በዐጭሩ መመልከት ያመቻናል፤ እነርሱም፡ የእግዚአብሔር ባሕርያት፤ በእግዚአብሔርና በእስራኤል መካከል የነበረው ትስስር፤ የትስስሩ አለመጽናት (በእስራኤል ኅጢአት ምክንያት)፤ የትስስሩ መታደስ (በነቢያት የሚነገረው የማይቀር ተስፋ)።

ሀ) የእግዚአብሔር ባሕርያት

ሌሎች ነቢያት ልዩ ልዩ ነገሮችን ሲያዩ፤ ኢሳይያስ «በመቅደሱ እግዚአብሔርን በረጅምና ከፍ ባለ ዙፋን ላይ ተቀምጦ» አየው፤ ኢሳ. 6፥1-8። እግዚአብሔርን በልዕልናው ሲያየው፤ ኢሳይያስ ፍጡርና ኅጢአተኛ በመሆኑ፤ በእግዚአብሔርና በራሱ መካከል ከፍ ያለ ርቀት እንደነበረ ተሰማው፤ ከኅጢአቱ ሲነጻ ግን እግዚአብሔር የሰጠውን ጥሪ በሁለንተናው ተቀበለው።

የእግዚአብሔር ልዕልና በመጀመሪያ በቅድስናው ይታያል። እርሱ ከሌሎች «አማልክት» ፍጹም የተለየ ነው፤ በሰዎች እጅ የተሠሩ ጣዖታት ሁሉ ይጠፋሉ፤ እግዚአብሔርም «ክብሪን ለሌላ፤ ምስጋናዬንም ለተቀረጹ ምስሎች አልሰጥም» ብሏልና፤ ኢሳ. 42፥8፤ 45፥6።

ልዕልናው በኃይሉ ደግሞ ይታያል፤ እግዚአብሔር «የሠራዊት ጌታ» ነው (እዚህ ላይ ሠራዊት የሚለው ቃል መላእክትን ሳያመለክት አይቀርም)። «የሠራዊት ጌታ» የእግዚአብሔር ስም ነውና ኢሳይያስ በዚህ ሐረግ ሥልሳ አራት ጊዜ ሲጠቀምበት ይታያል፤ ኢሳ. 1፥9 ... 54፥5። ኃይሉ በፍጥረት፤ በዓለም፤ ሰውን በማዳንና በፍርድ በተለይ በም. 40፡42፡45 ይገለጣል።

ሦስተኛ፡ ልዕልናው በጽድቁ ይታያል። ሁሉን ይመረምራልና የእርሱ «ቱንቢ» ትክክለኛ የሆነውንና ያልሆነውን ለይቶ ያሳያል፤ 28፥17። እርሱ በኅጢአት ላይ ይፈርዳል (10፥22)፤ ሕዝቡ ጻድቅ መሆናቸውን ያውጃል፤ ያድናቸዋልም፤ 54፥14፡17።

ሌሎችም ነቢያት በእግዚአብሔር ልዕልና ላይ አተኩሩ፤ በተለይ ሕዝቅኤል ስለ ልዩ ልዩ ነገር ሲናገር፡ ከአምሳ ጊዜ በላይ፡ «እኔም እግዚአብሔር እንደሆንሁ ታውቃላችሁ (ወይም ያውቃሉ)» ብሎ መልእክቱን ደመደመ፤ ለምሳሌ ሕዝ. 28፥22፡23፡24፡26 ይመ.።

ለ) በእግዚአብሔርና በእስራኤል መካከል የነበረው ትስስር

መጽሐፍ ቅዱስ፡ እግዚአብሔር እንዳለ ለማረጋገጥ እንደማይሞክር ሁሉ፡ ነቢያትም በእግዚአብሔርና በእስራኤል መካከል የነበረውን ትስስር ማወጅ አያስፈልጋቸውም ነበር። በሁለቱም መካከል ቃል ኪዳን መኖሩ ለአሳባቸው መሠረት ነበረና ኢሳይያስ ይህን የሚጠቅሰው እግዚአብሔር የተሰፋ ቃሉን እንደሚፈጽም በማሳየት ነው፤ ኢሳ. 54፥9-10፤ 55፥3፤ 59፥21፤ 61፥8። እንዳንድ ጊዜ ስለ

ቃል ኪዳን ሲናገር፥ በኪዳን ውስጥ ባለው የመታዘዝ ጎሳፊነት ላይ ያተኮራል፤ 24፥5፤ 56፥4፥6።

ከኢሳይያስ ዘመን በፊት በሰሜን መንግሥት ያገለገለው ነቢይ ሆሴዕ ስለ ቃል ኪዳን ሲናገርም (ሆሴዕ 8፥1)፥ በተለይ ትስስሩን በጋብቻ ምሳሌነት ያብራራል። እግዚአብሔር እስራኤልን በፍቅሩ ዐወቃት (ሆሴዕ 13፥5፤ አሞጽ 3፥2)፤ በተወሰነም ጊዜ ለራሱ ወሰዳት (ሆሴዕ 11፥17)፤ በመንከባከብም እርሱን እንድትቀበል አደረገ (ሆሴዕ 11፥4፤ 13፥4-5)፤ እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር ሕጋዊ ግንኙነት ስለመሠረተ ሊከሳት ቻለ (ሆሴዕ 4፥1)። ይህም ትስስር በይዘቱ ብሔራዊ ቢሆንም (ሆሴዕ 11፥1)፥ ነቢዩ ሕዝቡን እንደ አንድ ሰው ስለሚመለከተው፥ ማናቸውም አማኝ የቃል ኪዳንን ተስፋ ቃላት የራሱ ማድረግ ይችላል፤ ሆሴዕ 2፥16፥23፤ 6፥1-3፤ 14፥4፥9።

ሐ) የትስስሩ አለመጽናት

ነቢያት ሁሉ በጎጢአት ምክንያት ትስስሩ እንዳልጸና ይመሰክራሉ። እንግዲህ ሕዝቡ ጎጢአትን እንዴት እንደተመለከቱት መረዳት አለብን። ይህን ክፍል በአምስት አርእስት በዐጭሩ እንመለከተዋለን፡-

1) ብሔራዊ ጎጢአት

አሞጽ «የእስራኤል ልጆች ሆይ»፥ «ለሕዝቤ ለእስራኤል» እና «ፍጻሜ በእስራኤል በሕዝቤ ላይ» ብሎ የእግዚአብሔርን መልእክት ሲገልጥ በአንድነት ለሕዝቡ ሁሉ እንደተናገረ እናያለን። እውነት ነው፥ ብዙ ጊዜ ጩካኞችንና ሀብታሞችን ወቅሷል (2፥6-7፤ 5፥11-12፤ 8፥4)፤ ሆኖም እስራኤል በአንድነት ወደ ምርኮ እንደሚሄዱ በማስተማሩ፥ ጎጢአታቸው ብሔራዊ መሆኑን አሳየ፤ 8፥2፤ 9፥1-4። ነቢዩ ሚክያስም የዚህን ምክንያት ያብራራል፤ ሚክ. 7፥2።

2) ከአምልኮ ጋር ተያይዞ የነበረው ጎጢአት

ነቢያት ብዙ ጊዜ ስለ ባዕድ አምልኮ ጠንቅ ይናገራሉ፤ ኢሳ. 2፥8፥18፥20፤ ሚክ. 1፥7፤ 5፥13-14።

በሙሴ ሕግ ስለ አምልኮና ስለ መሥዋዕቶች ትእዛዛት በሰፊው እንደተደነገጉ አይተናል። አንዳንድ ጊዜ ነቢያት የመሥዋዕቶችን ሥርዐት ያልተቀበሉ ሊመስለን ይችላል፤ ለምሳሌ አሞጽ 4፥4፤ 5፥5፥21-26፤ ኢሳ. 1፥11-15፤ ኤር. 7፥21-23 ይመ.። አንዳንድ ጊዜ ሕዝቡን የወቀሷቸው በቤቴል፥ በዳን ወይም ባልታዘዙበት ሌላ ስፍራ እግዚአብሔርን በማምለካቸው ቢሆንም፥ ዋናው የነቢያት ሸክም የሰዎች ግብዝነት ነበረ። ሰዎች አካሄዳቸውን በቅድሚያ ሳያስተካክሉ፥ መሥዋዕትን በብዛት ያቀርቡ ነበር። ይህንም በማድረግ እግዚአብሔር ልዩ አስተያየት እንደሚያደርግላቸውና ከሚመጣው ፍርድ ለማምለጥ የሚችሉ ይመስላቸው ነበር፤ ኢሳ. 1፥11-17። ግብዝነታቸው በአጼጁምም ይታይ ነበር፤ ኢሳ. 58፥3-7።

3) ማኅበራዊ ጎጢአት

በነቢያት ዘመን የነበረው ማኅበራዊ አኗኗር ከዛሬው እጅግ የተለየ ነውና ከመጽሐፍ ቅዱስ ወዲያው ለዘመናዊ ችግሮቻችን መፍትሔ መፈለግ አደገኛ ዘዴ ነው። የእስራኤል ኅብረተሰብ በግብርና የተመሠረተ ኑሮ ነበረው። ሰው ባርነት እንኳን ሊመርጥ ይችላል ነበር፤ ዘዳ. 15፥12-18። በዚያ ዘመን በ«ዋና ገንዘብ» (በካፒታል) እና በሠራተኞች ማኅበር መካከል ግጭት አልነበረም፤ ምክንያቱም በእስራኤል የዛሬው ዐይነት የንግድና

የኢንዱስትሪ ኅብረተሰብ አልነበረም። ይህም በዐራጣ የማበደር ሕግን አስከተለ። እስራኤላዊ ለወገኑ ያለ ወለድ ማበደር ነበረበት፤ ከእስራኤል ውጭ ከሆነ ሰው ግን ማትረፍ ይፈቀድለት ነበር፤ ዘጸ. 22፥25፤ ዘሌ. 25፥36፤ ዘዳ. 23፥20። እዚህ ላይ በኢኮኖሚ መሠረት ማትረፍ ቢፈቀድም፤ እግዚአብሔር የሚያስተዳድራቸው በእግዚአብሔር ቊጥጥር ሥር ያሉ ከመሆናቸው የተነሣ፤ በሕዝቡ መካከል ይህ አድራጎት ተከልክሎ ነበር።

በቀድሞውና በአሁኑ ዘመን ከተሞች የሚፈጸመው ክፋትና የሚታየው ችግር ግን ተመሳሳይነት አለው። ከተማ የክፋት ዝንባሌዎች ሁሉ በአንድነት የሚገኙበት ቦታ ነው፤ አሞጽ 3፥9፤ ሚክ. 1፥5። በዚህ ምክንያት ሚክያስ በሚመጣው በእግዚአብሔር መንግሥት ለከተማ ስፍራ አይገኝም፤ ሚክ. 3፥8-12፤ 4፥9-10፤ 5፥10-13። ለወደፊት ሰው በከተማ ክፋት ውስጥ ሳይሆን፤ በገጠር ምቹት ውስጥ ይኖራል፤ 4፥4። መሲሐዊው ንጉሥ ከኢየሩሳሌም ከተማ ሳይሆን፤ እንደ ዳዊት ከገጠር መንደር ይነሣል፤ ሚክ. 5፥2። የከተማ ችግር ከሰው ብዛት ሳይሆን፤ የጦርነት ምሽጎችና መሣሪያዎች፤ እንደዚሁም ያለ እግዚአብሔር የመኖር ዐመፀኛነት እምብርት ከመሆኑ ይመነጫል። እስራኤል በእግዚአብሔር ተስፋ ማድረግ እንጂ በራሱ ኃይል መመካት የለበትም፤ ዘፍ. 4፥17፤ 11፥4፤ ሚክ. 5፥10-11።

ስለ ሀብትና ድኽነት ነቢያት የሰጡት ትምህርት ከብዙ የዛሬ ሰባኪዎች ትምህርት የተለየ ነው። ማኅበራዊ ኅጢአት በሀብታምና በድካ፤ በኅያልና በደካማ መካከል ባለው ልዩነት ይታያል። ልዩነቱ ግን የዛሬ ሰዎች እንደሚመለከቱት የኅጢአት መነሻ ወይም ምክንያት ሳይሆን፤ መሠረታዊ የሰው ክፋት የሚገለጥበት ዐውድ ነው። ነቢያት ግን፤ «ባለጠጋና ድካ ተገናኙ፤ እግዚአብሔር የሁላቸው ፈጣሪ ነው» (ምሳ. 22፥2) የሚለውን ምሳሌ ዐውቀው ተቀበሉት። ስሕተቱ የት ላይ ነው? ሀብታምና ኅያል መሆን ከእግዚአብሔር ሊያርቅ ይችላል። ሰው ሀብታም በመሆን ኅጢአት አይሠራም። ሀብትን ለማግኘት ሲመኝ ግን ማድረግ የሚገባውን ሁሉ ሊተው ይችላል፤ ይህም ኅጢአት ነው፤ አሞጽ 2፥7፤ 4፥1፤ 5፥11፤ 6፥4-6፤ 8፥4-6። ክፋት በሀብታሞች መካከል ብዙ ጊዜ ይፈጸማል፤ አሞጽ 3፥9-10። ነቢያት፤ «ድኽነትንና ባለጠጋነትን አትስጠኝ፤ ነገር ግን የሚያስፈልገኝን እንጀራ ስጠኝ፤ እንዳልጠግብ እንዳልክድህም፤ - እግዚአብሔርስ ማን ነው? እንዳልል፤ ድካም እንዳልሆን እንዳልሰርቅም፤ በአምላኪም ስም በሐሰት እንዳልምል» በሚለው በአጉር ምክር ይስማሙ ነበር፤ ምሳ. 30፥8-9። ምክንያቱም ኅጢአት ከሰው ልብ ሲመነጭ እንጂ በኑሮ ሁኔታ ሲንጸባረቅ አልተመለከቱምና ይህን በሚቀጥለው ርእስ እናየዋለን።

4) የኅጢአት ውስጣዊ ሁኔታ

ሆሴዕና ኢሳይያስ ስለ ኅጢአት የተለየ አገላለጽ አላቸው። ሆሴዕ፤ እግዚአብሔርን በጋብቻ ኪዳን ውስጥ እንደሚገኘው እንደ እስራኤል ባል ይመለከተው ነበር። የእስራኤል ኅጢአት በጋብቻ ውስጥ ያለውን ፍቅርና ታማኝነት ያለመፈጸም ኅጢአት ነው፤ ሆሴዕ 4፥1። ከዕንጨት የተሠሩትን ጣዖታት ማምለክ መንፈሳዊ አመንዝራነት ነው፤ 4፥12። አሁን እስራኤል ባሏን እግዚአብሔርን አትወድም፤ አታውቀውምም፤ 11፥2-3። ምቹትና ምግብ ከሚሰጡ ውሽሞቿ ዘንድ ተቀምጣለች፤ 2፥7፤ 4፥13። ከእግዚአብሔር ጋር ግንኙነት ስለሌላት፤ በሰዎች መካከል ክፋት በዝታል፤ 4፥1-2። መንፈሳዊ አመንዝራነት ሥጋዊ አመንዝራነትን ያስከትላል፤ 4፥11-14። ከእግዚአብሔር ስለራቀች ንግዷ በሐሰት የተሞላ ነበር (12፥7-8)፤ ከግብጽና ከአሦር

ጋር ባላት የፖለቲካ ግንኙነት ትመካ ነበር፤ 7፥11። «የእስራኤል ትዕቢት» በባሏ በእግዚአብሔር ፊት ኅጢአቷ ልባዊ ኅጢአት መሆኑን ያሳያል፤ 5፥5፤ 7፥10።

በ«ትንቢተ ኢሳይያስ» እግዚአብሔር ከሃያ ጊዜ በላይ «የእስራኤል ቅዱስ» ተብሏል፤ ኢሳ. 5፥19-24፤ 60፥9-14። ኅጢአት ለኢሳይያስ፥ እግዚአብሔርን እንደ ቅድስናው፥ እንደ ክብርና እንደ ልዕልናው አለማክበር ነውና እስራኤል በሚከተሉት መንገዶች እግዚአብሔርን እንደ አምላክነቱ አላከበሩትም። ለጣዖታት በመስገድ (ኢሳ. 2፥8)፥ ወደ ጠንቋዮች በመሄድ (8፥19)፥ በሀብት ለመደሰት በመምከር (2፥7) እና የፍትወት ስሜታቸውን ለማርካት በመስከር (5፥11-12-22፤ 22፥13፤ 28፥7) አምላካቸውን እግዚአብሔርን ትተው ወደ ሌላ ሄዱ።

ከዚህም ሁሉ በላይ ሰው በውስጣዊ አመለካከቱ ራሱን ከፍ ስለሚያደርግ፥ ለእግዚአብሔር ክብር አይሰጥም፤ 2፥11-17። ሰዎች በክብራቸው (5፥14)፥ በዋስትናቸው (9፥9-10)፥ በአስተዋይነታቸው (5፥21)፥ በአለባባላቸውና በጌጣቸው (3፥16-24) ወይም በሥልጣናቸው (10፥12፤ 14፥13-14) ሊከሩ ይችላሉና ይዋረዳሉ።

ከኢሳይያስ በኋላ ኤርምያስ፥ «የሰው ልብ ከሁሉ ይልቅ ተንኲለኛ እጅግም ክፉ ነው» ብሎ የሰውን ልብ ክፋት ገለጠ፤ ኤር. 17፥9። ሌሎች ነቢያትም በወደቀው ሰው ልብ ምንም ተስፋ እንዳልነበረ ተናግረዋል፤ ሕዝ. 36፥25-28። በዚህም ጥቅስ ሕዝቅኤል፥ «ጥሩ ውሃንም እረጭባችኋለሁ፤ እናንተም ትጠራላችሁ፤ ክርኩሰታችሁም ሁሉ ከጣዖቶችሁም ሁሉ አጠራችኋለሁ። አዲስ ልብም እሰጣችኋለሁ፤ አዲስ መንፈስም በውስጣችሁ አኖራለሁ፤ የድንጋዩንም ልብ ከሥጋችሁ አወጣለሁ፤ የሥጋንም ልብ እሰጣችኋለሁ። መንፈሴንም በውስጣችሁ አኖራለሁ፤ በትእዛዜም አስሄዳችኋለሁ፥ ፍርዴንም ትጠብቃላችሁ፥ ታደርጉትማላችሁ። ለአባቶችሁም በሰጠኋት ምድር ትኖራላችሁ፤ ሕዝብም ትሆኑኛላችሁ፤ እኔም አምላክ እሆናችኋለሁ» ብሎ በመጻፉ በአዲስ ኪዳን ለሚገለጡት የዳግም ልደትና የአዲስ ፍጥረት ትምህርቶች መሠረት ሰጠ፤ ክርስቶስም በዚህ ጥቅስ መሠረት ኒቆዲሞስን አስተማረ፤ ዮሐ. 3፥3-6-10። በዚህ አንቀጽ በሰው ለውጥ የእግዚአብሔር ርምጃዎች ማለትም፥ ሀ) ሰውን ከኅጢአት ማንጸትና የድንጋዩን ልብ ማውጣት፥ ለ) አዲስ የሥጋ ልብና አዲስ መንፈስ ለሰው መስጠት፥ ሐ) መንፈስ ቅዱስን መስጠት፥ መ) ሰው ትእዛዙን እንዲጠብቅ ማድረግ፥ ሠ) በቃል ኪዳን ትስስር እንደገና ከሕዝቡ ጋር መኖር ተዘርዝረው ይታያሉ። በተጨማሪም ኢሳይያስ የዚህን በረከት ሁኔታ በዴደን ገነት ምሳሌነት እንስሳት ሁሉ ለሰው እየታዘዙ በአንድነት በመኖራቸው ይገልጠዋል፤ ኢሳ. 11፥6፤ 65፥25።

5) የኅጢአት ሂደት

በሃይማኖታዊ ዐውድ የአዝጋሚ ለውጥን መላምት የሚከተሉ አክራሪዎች የእስራኤል ሃይማኖት ከዝቅተኛ ሁኔታ ወደ ከፍተኛ ሁኔታ እያደገ መሄዱን ያስተምራሉ። እንደዚህ ከሆነ ነቢያት በፊት ከተሰጠው ይልቅ ከፍ ያለውን አስተርጓሚ ለሕዝቡ አቀረቡ ማለት ነው። ይህ አስተሳሰብ ግን ከብሉይ ኪዳን ታሪክ ጋር አይስማማም። እግዚአብሔር ሕጉን ለሙሴ፥ መንግሥቱን ደግሞ ለዳዊት በመስጠት ከፍ ያለውን አስተርጓሚ ለሕዝቡ ሰጥቷል። ሕዝቡ የተሰጣቸውን አስተርጓሚ ሲነቅፉ፥ ወደ ፊተኛው አስተርጓሚ ወደ እውነተኛው አምልኮት እንዲመለሱ እግዚአብሔር ነቢያትን አስነሣቸው። ነቢያቱንና የእስራኤልን ታሪክ ብንመለከት ይህን እውነት

በይበልጥ መረዳት ይቻላል፤ ኢ.ሳ. 1፥21-26፤ 11፥16፤ አሞጽ 2፥10፤ 3፥1፤ 9፥7፤ ሚክ. 6፥3-8።

መ) የትስስሩ መታደስ

ጎጢአት ፍርድንና ቅጣትን ያስከትላል። ነቢያት ስለሚመጣው ፍርድ ሲናገሩ፡ ከቅጣትም ጋር ወደ ፊት የበረከት ዘመን እንደሚመጣ ይገልጣሉ፤ ለምሳሌ አሞጽ ም. 9 ይመ.። በተለይ ስለ ፍርድ ሲናገሩ፡ ብዙ ጊዜ በተወሰነ ወቅት የሚፈጸም መሆኑን፡ ለምሳሌ የባቢሎን ምርኮ የሰባ ዓመታት ምርኮ እንደሆነ ተነበዩ፤ 2ዜ.መ. 36፥21። ስለ በረከት ዘመን ሲናገሩ ግን የዘላለም በረከት መሆኑን ገለጡ። ራእዩ «ወደ ፍጻሜውም ይቸኩላል» (ዕን. 2፥3) እና በትንቢቱ ሁለት ነገሮች በአንድነት የሚታዩ ቢመስሉም፡ በዓለም ታሪክ ሂደት በመካከላቸው ብዙ መቶ ዓመታት ሊያልፉ ይችላሉ። ለምሳሌ ኢዩኤል የክርስቶስን የመጀመሪያና ሁለተኛ ምጽአት በትንቢቱ ያያቸው በአንድነት ነው፤ ኢዩ. 2፥28-32፤ ሐ.ሥ. 2፥17-21።

ተስፋና ፍርድ፡ በረከትና ቅጣት በነቢያት ትምህርት ጐን ለጐን የሚሄዱ ቢሆኑም፡ ትንቢታቸውን በሁለት አርእስት ከፍሎ ማጥናት ምቹ ይሆናል።

1) የእግዚአብሔር ፍርድ በሕዝቡና በዓለም ላይ

ነቢያት የእግዚአብሔርን ፍርድ ከልዩ ልዩ አቅጣጫ ይመለከቱታል። ሆሴዕ ጋብቻን ምሳሌ በማድረግ ፍርድ የሚነሣው ባሏ እግዚአብሔር ከእስራኤል በመራቁ ነው፤ ሆሴዕ 5፥6-15፤ 9፥12። ይህ ፍርድ የጎጢአቷን መሣሪያዎች በመምታት በደሷን እንድታስተውል ይመራታል ብሏል፤ 2፥9-12፤ 3፥3-5። የተግሣጹ ውጤት እስራኤል በደግሟ ሳይሆን በእግዚአብሔር ጸጋ እንደገና በረከቱን መቀበሏ ነው፤ ሆሴዕ ም. 14።

እንደ ሆሴዕ፡ ኢሳይያስ ስለ እስራኤል መታደስ ሲናገር፡ በመንጻት አስፈላጊነት ላይ ያተኮራል። በዚህ መንጻት ከእስራኤል አንድ ንጹሕ ትሩፍ ሕዝብ ተጠርቶ ይወጣል፤ ኢ.ሳ. 4፥3-4፤ 6፥11-13፤ 10፥20-23፤ 28፥5-6። ይህ የሚፈጸመው በ«እግዚአብሔር (በጌታ) ቀን» ነው፤ ኢ.ሳ. 2፥11-12። የኢሳይያስ ዋና አሳብ የእግዚአብሔር ፍርድ በእስራኤል ላይ ሲመጣ፡ በአሕዛብ ላይም እንደሚደርስባቸው ይገልጣል፤ 17፥12፤ ም. 24-27።

እነኢሳይያስ በእስራኤል ላይ ስለሚመጣው ፍርድ የእግዚአብሔር መሣሪያ አሦር መሆኑን (ኢ.ሳ. 10፥5)፡ በይሁዳ ላይ ስለሚመጣው ደግሞ ባቢሎን እንደሆነ (ኢ.ሳ. 39፥7) ገልጠዋል። አሦርና ባቢሎን የእግዚአብሔር መሣሪያዎች ቢሆኑም እንኳ፡ በተራቸው ፍርድ ይመጣባቸዋል። ዳንኤል የዓለምን መንግሥታት ተራ በተራ ሲያያቸው ወድቀው ይጠፋሉ (የባቢሎን፡ የፋርስ፡ የግሪክ፡ የሮም)፤ በመጨረሻም የእግዚአብሔር መንግሥት ዓለምን እንደሚሞላ ተመለከተ፤ ዳን. 2፥31-45፤ ም. 7።

2) የእግዚአብሔር ሕዝብ በረከት

ሆሴዕ በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል የፊተኛው መታደስ ሳይሆን አዲስ «ጋብቻ» ታየው። ይህም ትስስር የማይበጠስ መንፈሳዊ ትስስር ነው፤ ሆሴዕ 2፥18-25። በአዲስ ኪዳን ዘመንም አሕዛብ ከእስራኤል ጋር በእግዚአብሔር ሕዝብ ውስጥ ይቋጠራሉ (1ጴጥ. 2፥10፤ ሮም 9፥25-26)፡ ትልቅ ሕዝብም ይሆናሉ (ሆሴዕ 2፥1)፡ አንድም አለቃ ይኖራቸዋል፤ ሆሴዕ 2፥2፤ 3፥5።

ኢሳይያስ ከፍርድ በኋላ የሚመጣውን ዘመን እንደ እግዚአብሔር ክብር አስተርእዮ ይመለከተዋል። የአሞጽና የሆሴዕ ራእይ በተለይ በአገር ላይ ሲያተኩር፤ የኢሳይያስ ራእይ እምብርት ኢየሩሳሌምና መቅደሱ ናቸው። ሕዝቡ በእግዚአብሔር እየተጠበቀ ሳይችገር እግዚአብሔርን ያገለግላል፤ ኢሳ. 4፥5። ከዚህም ጋር አገሩ ይታደሳል (4፥2)፤ ሕዝቡ በገነት ወደነበረው ሰላማዊ ሁኔታ ይመለሳል (11፥6-9) እና ፍጥረት ሁሉ ወደ «አዲስ ሰማይና አዲስ ምድር» ይለወጣል፤ 65፥17-25።

ይህ አስገራሚና አስደሳች ሁኔታ የሚታየው በመሲሔ መምጣት ነው። ስለ መሲሔ መምጣት አሞጽ በግልጽ አይናገርም፤ በአንድ አተረጓጎም መሠረት ሆሴዕ 3፥5 ላይ የተጠቀሰው «ዳዊት» መሲሔን ያመለክታል፤ ሚካያስም ስለ መሲሔ አንድ ጊዜ ትንቢት ተናግሯል፤ ሚክ. 5፥2።

ኢሳይያስ ስለ መሲሔ ሲናገር፤ ዋና አሳቡ እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ነውና መሲሔ ከድንግል የሚወለደው «አማኑኤል» ተብሏል፤ ኢሳ. 7፥14፤ ማቴ. 1፥23። «ሕፃን ተወልዶልናል፤ ወንድ ልጅም ተሰጥቶናልና» በማለቱ መሲሔ የእግዚአብሔር ስጦታ በመሆኑ ላይ ትኩረት ያደርጋል። ከዚያም ቀጥሎ «አለቅነት በጫንቃው ላይ» የሚለው ንጉሥ መሆኑን ያሳያል። በመጨረሻም «ስሙም ድንቅ መካር፤ ጎያል አምላክ፤ የዘላለም አባት፤ የሰላም አለቃ» የሚሉት ሐረጎች፤ መሲሔ ምድራዊ ንጉሥ ሳይሆን፤ የመለኮት ባሕርይ እንዳለው ብዙ ፍንጮችን ይሰጣሉ፤ ኢሳ. 9፥6። በምዕራፍ 11 ደግሞ መሲሔ ለአገልግሎቱ የእግዚአብሔር መንፈስ እንደሚያርፍበት ይገልጻል፤ ይህም ሕዝቡን ለመምራትና እልከኞችን ለመከላከል ነው፤ 11፥1-5፤ 63፥1-3።

መሲሔ የእግዚአብሔር ሕዝብ ፍጹም ንጉሥ ሲሆን፤ «የእግዚአብሔር ባሪያ»ም ተብሏል። የእግዚአብሔር አገልጋይ ሆኖ ለሕዝቡ ንጢአት መሥዋዕት ያቀርባል። እርሱ ንጢአታቸውን ከተሸከመ በኋላ ሕዝቡን ያያል፤ ድል ይነሣልና የሕዝቡ ልጆች ይበዛሉ፤ ኢሳ. 52፥13-54፥3። በ54፥1-3 እስራኤል እንደሚስፋፋ ይገልጻል። ከኢሳይያስ በፊት ነቢዩ አሞጽ ከአሕዛብ ብዙዎች ከእስራኤል ጋር እንደሚጨመሩ ተናግሮ ነበር(አሞጽ 9፥11-12፤ ሐ.ሥ. 15፥15-18)፤ ኢዩኤልም፤ እግዚአብሔር በሥጋ ለባሽ ሁሉ ላይ መንፈሱን እንደሚያፈስ ተናገረ (ኢዩ. 2፥28)፤ ኢሳይያስ ደግሞ ስለ ደሴቶች ተናግሮ የእግዚአብሔር መንግሥት ዕውቀት ወደ ዓለም ሁሉ እንደሚደርስ ተነበየ፤ ኢሳ. 42፥10-13፤ 49፥1፤ 51፥5፤ 60፥9፤ 66፥19። ሆኖም መሲሔ በአንድ ጊዜ ድል የሚነሣ ንጉሥና መከራን የሚቀበል አገልጋይ እንዴት መሆን እንደሚችል አይሁድ ማስተዋል አይችሉም፤ ምሥጢሩ በወንጌል ብቻ ተገልጧልና፤ 1ቆሮ. 2፥8።

ስ) ስለ ብሉይ ኪዳን ዘመን ልዩ አስተርእዮ አጠቃላይ ነጥቦች

እስከ አዲስ ኪዳን ዘመን ድረስ በብሉይ ኪዳን የተሰጠው አስተርእዮ እንዴት እየሰፋ እንደሄደ በዐጭሩ አይተናል። በብሉይ ኪዳን ዘመን ስለተሰጠው አስተርእዮ አንዳንድ አጠቃላይ አሳቦችን አቅርቦን «አስተርእዮ እየሰፋ ሄዷል» የሚለውን ምዕራፍ እንደመድማለን።

1. አስተርእዮ በብሉይ ኪዳን ዘመን ጊዜያዊ ነበረ፤ ምክንያቱም ስለ አዲስ ኪዳን፤ ስለሚመጣው ሌላ ነቢይ (እንደ ሙሴ)፤ ስለሚመጣው ሌላ ንጉሥ (እንደ ዳዊት)፤ ስለሚመጣው ሌላ ካህን (እንደ መልክ ጼዴቅ) እንደሚናገር አይተናል።

2. አስተርእዮ በብሉይ ኪዳን ዘመን የኖሩት ሰዎች ይድኑ ዘንድ በቂ ነበረ፤ ሙሴ፣ ጭምሥጢሩ ለአምላካችን ለእግዚአብሔር ነው፤ የተገለጠው ግን የዚህን ሕግ ቃሎች ሁሉ እናደርግ ዘንድ ለእኛ ለዘላለምም ለልጆቻችን ነው» (ዘዳ. 29፥29) ብሎ በመመስከሩ ብዙ ነገር በእግዚአብሔር ጥበብ የተሰወረ ምሥጢር ቢሆንም፣ ከብሉይ ኪዳን በታች የኖረ ሰው እንዲድንና እንደ እግዚአብሔር ፈቃድ እንዲኖር አስተርእዮ በቂ መሆኑን ያሳያል። የሙሴ ሕግ ከመሰጠቱ በፊትም አዳም፣ ኖሳና አብርሃም ትእዛዛት እንደተሰጧቸው፣ እንደየሁኔታውም የተሰፋ ቃላትንና የእግዚአብሔርን በረከት እንደተቀበሉ አይተናል። እንግዲህ በየጊዜው የተሰጠው አስተርእዮ ለመዳን ብቃት ነበረው።

3. በብሉይ ኪዳን ዘመን የተሰጠው አስተርእዮ ለአዲስ ኪዳን ዘመን ሰዎች እጅግ ጠቃሚ ነው፤ ምክንያቱም አስተርእዮ የአምላካችን ቃል ነው፤ የብሉይ ኪዳን ዘመን ሰዎችም የእኛ መንፈሳዊ አባቶች ናቸውና ከእነርሱ ብዙ ነገር መማር እንችላለን፤ በዐጭሩ ብሉይ ኪዳን ለአዲስ ኪዳን መግቢያ ነው፤ ሮም 15፥4። ሆኖም ስናነበው፣ ከተሰጠበት ዘመን ሁኔታ አንጻር ካስተዋልነው በኋላ በአንቀጹ ውስጥ የትኛው ጊዜያዊ፣ የትኛው ደግሞ ዘላለማዊ እንደሆነ መለየት ያስፈልገናል። የብሉይ ኪዳንን አተረጓጎምና አጠቃቀም በሌላ ምዕራፍ በዝርዝር እንመረምረዋለን።